

MODUL „FUNKCIONISANJE DETETA”

SEKUNDARNA ANALIZA PODATAKA
ISTRAŽIVANJA MICS6

 MICS

unicef
za svako dete

**MODUL
„FUNKCIONISANJE
DETETA” –
SEKUNDARNA
ANALIZA PODATAKA
ISTRAŽIVANJA MICS6**

MODUL „FUNKCIONISANJE DETETA” – SEKUNDARNA ANALIZA PODATAKA ISTRAŽIVANJA MICS6

Izdavač	UNICEF u Srbiji
Za izdavača	Deyana Kostadinova, direktorka
Zahvalnost	UNICEF u Srbiji je zahvalan Olji Jovanović i Slavenu Bogdanoviću na pripremi ovog izveštaja i Fahrudinu Memiću na stručnoj podršci pri analizi podataka.
Dizajn	Rastko Toholj
ISBN	978-86-80902-72-2
Publikovano	2022.

SADRŽAJ

SAŽETAK

UVOD

Podaci o invaliditetu: zašto, šta i kako
 Pristup prikupljanju podataka o invaliditetu u istraživanju MICS
 Kontekst u Srbiji

METOD

Cilj
 Uzorak
 Analiza podataka
 Ograničenja studije

NALAZI I PREPORUKE

FUNKCIONALNE TEŠKOĆE U RANIM GODINAMA

Funkcionalne teškoće u ranim godinama u nacionalno reprezentativnom uzorku

Aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće
 Roditeljske prakse disciplinovanja
 Pristup socijalnoj zaštiti

Funkcionalne teškoće u ranim godinama u uzorku romskih domaćinstava koja žive u romskim naseljima

Aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće
 Funkcionisanje deteta
 Roditeljske prakse disciplinovanja
 Pristup socijalnoj zaštiti

5 FUNKCIONALNE TEŠKOĆE KOD DECE STAROSTI 5–17 GODINA

7 Funkcionalne teškoće kod dece starosti 5–17 godina u nacionalno reprezentativnom uzorku 30

8 Roditeljske prakse disciplinovanja 30
 8 Pristup socijalnoj zaštiti 34
 9 Pristup obrazovanju 36
 9 Dodatna podrška u učenju kod kuće 40
 9 Saradnja škole i porodice 41
 10 Preduslovi za obrazovanje na daljinu u vanrednim situacijama 43

10 Funkcionalne teškoće kod dece starosti 5–17 godina u uzorku romskih domaćinstava koja žive u romskim naseljima 45

11 Roditeljske prakse disciplinovanja 45
 12 Pristup zdravlju 51
 12 Pristup socijalnoj zaštiti 52
 12 Pristup obrazovanju 56
 14 Dodatna podrška u učenju kod kuće 57
 17 Saradnja škole i porodice 60
 17 Preduslovi za obrazovanje na daljinu u vanrednim situacijama 63

20 Literatura 66

20
 22
 24
 28 **PRILOG.: SPISAK PROMENLJIVIH IZABRANIH NA OSNOVU TEORETSKIH ARGUMENATA 67**

SAŽETAK

Poslednjih decenija međunarodna zajednica stavlja sve veći naglasak na značaj pouzdanih statističkih podataka i nalaza istraživanja o invaliditetu kako bi se sagledale postojeće razlike između osoba sa invaliditetom i opšte populacije u različitim sferama života, podržala izrada relevantnih i ostvarljivih javnih politika i programa i dokumentovao napredak ostvaren na različitim nivoima uprave u pogledu socijalnog uključivanja osoba sa invaliditetom. Zahvaljujući tome, sve više zemalja prikuplja podatke o invaliditetu (Cappa et al., 2015), ali istovremeno postaje sve jasnije da nema zajedničkog konceptualnog i metodološkog okvira koji bi usmeravao prikupljanje tih podataka.

Da bi odgovorili na te izazove, Vašingtonska grupa za statistiku invaliditeta (WG) i UNICEF izradili su modul „Funkcionisanje deteta” koji se može koristiti kao komponenta nacionalnih populacionih istraživanja ili kao dopuna istraživanjima o određenim temama od značaja. Kao konceptualni okvir za izbor relevantnih domena funkcionisanja i za izbor domena i njihovu operacionalizaciju odabrana je Međunarodna klasifikacija funkcionisanja (ICF), koja opisuje invaliditet kao rezultat interakcije između osoba sa teškoćama/smetnjama i barijera u stavovima i okruženju koje onemogućavaju njihovo puno učešće u društvu.

Modul „Funkcionisanje deteta” u Srbiji je prvi put primenjen 2019. godine u sklopu istraživanja MICS6. Podaci dobijeni na nacionalnom uzorku podataka pokazuju da u Srbiji 4 odsto dece starosti 2–17 godina ima funkcionalne teškoće u bar jednom domenu, dok je u romskim naseljima taj procenat viši — 11 odsto. Očekivano, procenat dece sa funkcionalnim teškoćama je viši u starijim uzrastima. U nacionalnom uzorku, 2 odsto dece starosti 2–4 godine i 5 odsto dece starosti 5–17 godina ima funkcionalne teškoće u najmanje jednom domenu. Sličan, ali još uočljiviji obrazac prisutan je u romskim naseljima, gde je ocenjeno da 3 odsto dece starosti 2–4 godine i 14 odsto dece starosti 5–17 godina ima funkcionalne teškoće u najmanje jednom domenu.

Cilj sekundarne analize podataka prikupljenih u okviru modula „Funkcionisanje deteta” bio je da se ispituju kontekstualni faktori — faktori na nivou porodice, domaćinstva, škole i sistema — koji doprinose nepovoljnom položaju dece sa funkcionalnim teškoćama. Koristili smo baze podataka iz nacionalno reprezentativnog uzorka i uzorka romskih domaćinstava u romskim naseljima. Ciljna grupa su bili primarni staratelji dece starosti 2–4 godine i 5–17 godina sa funkcionalnim teškoćama, tj. dece za koju su njihovi staratelji ocenili da ispoljavaju visok nivo teškoća pri obavljanju ili da ne mogu da obave očekivane aktivnosti u najmanje jednoj oblasti funkcionisanja. Na osnovu analize utvrdili smo podsegmente u kojima postoji značajan raskorak između dece sa funkcionalnim teškoćama i njihovih vršnjaka tipičnog razvoja. U skladu sa globalnim smernicama UNICEF-a, analiza je obuhvatila četiri koraka: 1) teoretski izbor promenljivih; 2) izbor promenljivih na osnovu veličine uzorka; 3) izbor promenljivih na osnovu statistički značajnih razlika; 4) ukazivanje na razlike u zastupljenosti dece sa funkcionalnim teškoćama, gde se intervali poverenja od 95% ne preklapaju. Važno je pomenuti da nam, iako su uzorci mali, strategija reprezentativnog uzorkovanja omogućava da pouzdano generalizujemo svoje nalaze iz istraživanja MICS6 na populaciju dece u Srbiji.

Glavne nalaze sekundarne analize u uzorku staratelja dece starosti 2–4 godine predstavlja to da su u oba uzorka deca sa funkcionalnim teškoćama u većem riziku da žive u porodičnom okruženju koje nije podsticajno za razvoj rane pismenosti, sa roditeljima koji ne primenjuju strategije pozitivnog roditeljstva i u domaćinstvima u kojima neki od članova primaju socijalnu pomoć. Osim toga, nalazi upućuju da su deca sa funkcionalnim teškoćama iz romskih naselja u većem riziku da odrastaju u nepodsticajnom okruženju u odnosu na vršnjake tipičnog razvoja iz romskih naselja. Ovi nalazi ukazuju na potrebu za međuresornim uslugama ranih intervencija koje bi trebalo da stave akcenat na pristup celokupnoj porodici, ali da istovremeno uvažavaju intersekcionalnost identiteta dece i porodica iz marginalizovanih grupa.

Sekundarna analiza uzorka staratelja dece starosti 5–17 godina daje nijansiraniju sliku konteksta u kom odrastaju deca sa teškoćama. Analiza oba uzorka pokazuje da su deca sa teškoćama u funkcionisanju pod većim rizikom da budu izložena nasilnim strategijama roditeljstva, da budu isključena iz obrazovanja i da žive u siromaštvu (tj. primaju socijalnu pomoć, nemaju osnovne sanitarne uslove, nemaju televizor, računar ili pristup internetu), a njihovi roditelji su manje upoznati sa ulogom saveta roditelja i njegovim zaključcima i

škola ih manje informiše o uspehu deteta. Rezultati ukazuju i na izvesne razlike u nalazima u pogledu kontekstualnih faktora iz nacionalno reprezentativnog uzorka i uzorka romskih domaćinstava iz romskih naselja. Prvi obrazac se odnosi na strategije pozitivnog roditeljstva. Naime, nalazi sugerišu da kod dece sa teškoćama u nacionalno reprezentativnom uzorku postoji veća verovatnoća da će biti izložena pozitivnom roditeljskom disciplinovanju nego da neće biti. Obrnuto važi za uzorak romskih domaćinstava iz romskih naselja. Drugi obrazac se odnosi na dodatne obrazovne usluge koje dobijaju deca sa funkcionalnim teškoćama. Kod dece sa teškoćama u nacionalno reprezentativnom uzorku postoje veće šanse da će pohađati besplatnu ili plaćenu celodnevnu nastavu, a manje da će pohađati dodatnu nastavu. Kada je reč o deci sa teškoćama iz uzorka romskih domaćinstava iz romskih naselja, kod njih su veće šanse da će pohađati dopunsku nastavu. Treći obrazac se odnosi na resurse u domaćinstvu za pružanje dodatne podrške u učenju. Kod dece sa teškoćama iz nacionalno reprezentativnog uzorka postoje veće šanse da će dobijati podršku prilikom izrade domaćih zadataka od oca, braće i sestara te bake i deke nego da neće dobijati takvu podršku. U uzorku romskih domaćinstava iz romskih naselja, uočeno je da podršku najčešće pružaju braća i sestre, tj. da kod dece sa teškoćama postoje veće šanse da će podršku u izradi domaćih zadataka dobijati od braće i sestara, a manje šanse da će tu podršku dobijati od roditelja. Najzad, četvrti obrazac se odnosi na zdravstveno osiguranje. Naime, u nacionalnom uzorku poređenje nije bilo moguće zbog skoro univerzalnog obuhvata dece zdravstvenim osiguranjem. S druge strane, u uzorku romskih domaćinstava iz romskih naselja uočili smo decu koja nemaju zdravstveno osiguranje, a postoji veća verovatnoća da će se u toj grupi naći deca sa teškoćama. Nalazi sugerišu da interakcija više kontekstualnih faktora povećava rizik od socijalne isključenosti dece sa teškoćama tokom njihovog odrastanja, što ističe potrebu za međuresornom i individualizovanom podrškom. Ovo je potkrepljeno i nalazom da su deca sa funkcionalnim teškoćama zastupljenija u domaćinstvima koja dobijaju podršku sistema socijalne zaštite.

U svetlu ovih nalaza možemo zaključiti da neka univerzalna prava, poput prava na obrazovanje, prava na igru, prava na učešće i prava na zdravstvenu zaštitu, u Srbiji trenutno nisu sasvim univerzalna. Međutim, sekundarna analiza daje dobre smernice za planiranje javnih politika, finansijskih sredstava i programa potrebnih za podršku socijalnom uključivanju dece sa funkcionalnim teškoćama u Srbiji.

UVOD

Podaci o invaliditetu: zašto, šta i kako

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom, usvojena 2006. godine, propisuje obavezu država „da prikupljaju odgovarajuće informacije, uključujući statističke podatke i podatke na osnovu istraživanja, koji im omogućuju formulisanje i sprovođenje politika”, kao i obavezu da distribuiraju te statističke podatke „i obezbeđuju njihovu dostupnost osobama sa invaliditetom i drugima” (United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), 2006). Zahvaljujući tome, sve više zemalja prikuplja podatke o invaliditetu (Cappa et al., 2015), ali je istovremeno sve jasnije da ne postoji zajednički konceptualni i metodološki okvir koji bi usmeravao prikupljanje tih podataka.

Podaci o invaliditetu bi se mogli koristiti u različite svrhe. Prvo, podaci o invaliditetu bi trebalo da **ukazu na postojeće razlike** između osoba sa invaliditetom i opšte populacije u različitim oblastima života, pa i oblastima obrazovanja i zapošljavanja. Relevantni akteri imaju svest o tome koliko su pouzdani podaci važni za osećaj samoefikasnosti među relevantnim akterima kada zagovaraju javne politike i prakse za pospešivanje socijalnog uključivanja osoba sa invaliditetom (Cappa et al., 2015). Osim toga, podaci imaju potencijal da postanu značajna alatka za osnaživanje tako što pojačavaju glas marginalizovanih zajednica, a služe i kao zajednički jezik za komunikaciju marginalizovanih zajednica i donosilaca odluka. Drugo, podaci o invaliditetu omogućavaju usmeravanje budućeg rada — oni **pomažu u osmišljavanju javnih politika, finansiranja i programa** koji su relevantni i izvodljivi. Osim toga, na pojedinačnom nivou, podaci o invaliditetu se često koriste kako bi se ocenilo da li su ispunjeni uslovi za ostvarivanje prava u različitim oblastima javne politike. Na primer, neki oblici socijalne pomoći dodeljuju se pojedincu na osnovu procene njegovih potreba. Treće, podaci služe za **dokumentovanje napretka** ostvarenog na različitim nivoima upravljanja, počev od mikrosistema, poput škole, do makrosistema, poput nacionalnog ili međunarodnog nivoa.

Način na koji ćemo pristupiti prikupljanju podataka o invaliditetu oblikovan je načinom na koji razumemo invaliditet. Kao što opisuju Hollenweger and Moretti (2012), dominantne konceptualizacije invaliditeta često su problematične zbog svojih kontradiktornih ciljeva, „usredsređene su na nedostatke, ali nastoje da pospeše učešće u društvu, i usmerene su na zavisnost dok nastoje da pojačaju samostalnost”. Opisano stanje je uglavnom posledica različitih pogleda na invaliditet koji su se razvili tokom vremena. Na osnovu pregleda opsega i sadržaja instrumenata za prikupljanje podataka o invaliditetu kod dece, Cappa i saradnici (2015) zaključuju da u većini analiziranih zemalja medicinski model invaliditeta i dalje dominira u oblasti prikupljanja podataka o invaliditetu. Medicinski model posmatra invaliditet kao problem osobe koji je neposredno uzrokovan bolešću, povredom ili drugim medicinskim stanjem (Abualghaib et al., 2019). Polazeći od medicinskog modela invaliditeta, prikupljanje podataka se usredsređuje na dijagnozu i etiologiju oštećenja. Međutim, noviji zaokreti od medicinskog ka biopsihosocijalnom modelu doveli su do novih pristupa prikupljanju podataka o invaliditetu. Biopsihosocijalni model posmatra invaliditet kao rezultat interakcije između osoba sa oštećenjima i barijera u stavovima i okruženju koje onemogućavaju njihovo puno učešće u društvu. Taj model je operacionalizovan u *Međunarodnoj klasifikaciji funkcionisanja, invaliditeta i zdravlja: verzija za decu i mlade*, koja omogućava da se informacije vezane za oštećenja povežu sa učešćem u različitim domenima života. Model zahteva metodologiju zasnovanu na određenim premisama. Prva premisa je da je invaliditet dinamičan pojam zbog promenljivih osobina interakcije između oštećenja i okruženja u različitim vremenskim periodima. Druga premisa je da treba davati prednost proceni bliskih okruženja — kod kuće, u školi i u zajednici (Simeonsson et al., 2003). Najzad, treća premisa je da osobe sa invaliditetom predstavljaju raznovrsnu i heterogenu grupu.

Prethodno opisane svrhe podataka o invaliditetu, zajedno sa biopsihosocijalnom konceptualizacijom invaliditeta, utiču na to kakvi će se podaci prikupljati, kako će se prikupljati i kako će se koristiti. U literaturi se ističe nekoliko značajnih elemenata iz različitih pristupa prikupljanju podataka o invaliditetu na koje se fokusiramo. Prvi element čine standardizovane alatke i procedure za prikupljanje podataka o invaliditetu, što predstavlja osnovu za međunarodnu uporedivost podataka. Ovaj element metodologije bi omogućio sagledavanje položaja osoba sa invaliditetom u različitim domenima života, i u nacionalnom kontekstu i u poređenju različitih nacionalnih konteksta.

Osim toga, međunarodno uporedivi podaci bi nam omogućili da dokumentujemo napredak u ostvarenju ciljeva i vrednosti definisanih međunarodnom političkom agendom. Drugi element metodologije odnosi se na inkluzivne vrednosti na kojima se ona zasniva. Naime, iskustvo je pokazalo da alatke koje se koriste za identifikaciju osoba sa invaliditetom mogu da postanu alatke za stigmatizaciju. I treće, metodologija treba da omogući sagledavanje i ličnih i kontekstualnih faktora koji utiču na učešće osobe u različitim oblastima života. Polazeći od ovih ciljeva, Vašingtonska grupa za statistiku invaliditeta počela je 2006. godine sa izradom modula „Funkcionisanje deteta”, koji je u saradnji sa UNICEF-om je uveden u praksu.

Pristup prikupljanju podataka o invaliditetu u istraživanju MICS

Modul „Funkcionisanje deteta” uveden je s ciljem da se identifikuje potpopulacija dece koja su u većem riziku od ograničenog učešća u aktivnostima nego druga deca istog uzrasta. Osim toga, on obezbeđuje podatke koji se mogu porediti s podacima iz drugih zemalja.

U ovom modulu pristup merenju invaliditeta identifikuje osnovne aktivnosti ili funkcionalne domene u kojima ispitanici mogu imati teškoće u funkcionisanju u svom okruženju. Na osnovu prikupljenih podataka, deca sa teškoćama u funkcionisanju jesu deca (2–17 godina) koja mogu da iskuse visok nivo teškoća u funkcionisanju u svom okruženju i pored obezbeđenih prilagođavanja. S obzirom na dizajn istraživanja MICS, roditeljima ili primarnim starateljima se postavlja pitanja o funkcionisanju deteta.

Kontekst u Srbiji

Podaci istraživanja MICS6 (Statistical Office of the Republic of Serbia & UNICEF, 2020) iz nacionalnog skupa podataka pokazuju da 4 odsto dece starosti 2–17 godina u Srbiji ima funkcionalne teškoće u bar jednom domenu, dok je u romskim naseljima taj procenat viši — 11 odsto. Očekivano, procenat dece sa funkcionalnim teškoćama je viši u starijim uzrastima. U nacionalnom uzorku, 2 odsto dece starosti 2–4 godine i 5 odsto dece starosti 5–17 godina ima funkcionalne teškoće u najmanje jednom domenu. Sličan, ali još uočljiviji obrazac utvrđen je u romskim naseljima, gde 3 odsto dece starosti 2–4 godine i 14 odsto dece starosti 5–17 godina ima funkcionalne teškoće u najmanje jednom domenu.

METOD

Cilj

Glavni cilj analize bio da se utvrde kontekstualni faktori — faktori na nivou porodice, domaćinstva, škole i sistema — koji doprinose nepovoljnom položaju dece sa funkcionalnim teškoćama.

Uzorak

Istraživanja MICS6 su realizovana tokom 2019. godine na dva zasebna uzorka: Srbija MICS na nacionalno reprezentativnom uzorku i Srbija — romska naselja MICS na uzorku romskih domaćinstava koja žive u romskim naseljima. Za analizu podataka korišćena je baza podataka za oba uzorka. Ciljna grupa su bili primarni staratelji dece starosti 2–4 godine i 5–17 godina sa funkcionalnim teškoćama, tj. dece za koju su njihovi staratelji ocenili da ispoljavaju visok nivo teškoća pri obavljanju ili da ne mogu da obave očekivane aktivnosti u najmanje jednoj oblasti funkcionisanja (Tabela 1). Važno je pomenuti da nam, iako su uzorci mali, njihova reprezentativnost omogućava da pouzdano generalizujemo svoje nalaze iz istraživanja MICS6 na populaciju.

Tabela 1. Broj dece sa funkcionalnim teškoćama po uzrastu, mestu stanovanja i domenu funkcionisanja

	2–4 godine				5–17 godina			
	Nacionalni		Romska naselja		Nacionalni		Romska naselja	
	broj	nep. broj	broj	nep. broj	broj	nep. broj	broj	nep. broj
Vid	1	1	4	4	3	3	24	10
Sluh	1	1	1	2	0	0	1	1
Hodanje	2	2	5	4	20	13	16	8
Komunikacija	8	10	11	12	16	11	20	9
Učenje	13	18	9	9	25	18	80	31
Kontrola ponašanja	1	1	2	3	14	10	44	16
Fina motorika	1	1	1	1				
Igra	3	4	4	5				
Briga o sebi					10	10	12	6
Pamćenje					22	16	76	30
Koncentracija					8	6	14	7
Prihvatanje promena					35	17	10	5
Sticanje prijatelja					30	15	30	12
Anksioznost					44	32	148	63
Depresija					21	13	99	40
Bar jedan domen	18	25	21	23	131	81	286	120
Jedan domen	13	18	12	13	81	51	140	58
Dva domena	2	4	6	6	23	9	87	39
Dva i više domena	3	3	3	4	27	21	59	23

Nep.: neponderisan

Analiza podataka

Osnovni izazov u analizi predstavljao je broj dece sa funkcionalnim teškoćama u uzorku (Tabela 1), koji je bio nedovoljan za neposredno poređenje između dece sa funkcionalnim teškoćama i bez njih. Stoga je primenjen drugačiji pristup. U analizi smo utvrdili podsegmente sa značajnim raskorakom između dece sa funkcionalnim teškoćama i njihovih vršnjaka tipičnog razvoja.

U skladu sa globalnim smernicama UNICEF-a, analiza je obuhvatala četiri koraka.

Korak 1. Teoretski izbor promenljivih. Na osnovu pregleda literature u vezi sa decom sa funkcionalnim teškoćama, tim UNICEF-a i autori su predložili i usvojili relevantne promenljive za analizu (Prilog 1). Nakon inicijalnog teoretskog izbora, suzili smo spisak promenljivih na osnovu empirijskih podataka.

Korak 2. Izbor promenljivih na osnovu veličine uzorka. Identifikovali smo promenljive koje su u svakoj kategoriji imale dovoljno slučajeva za poređenje. Zadržali smo promenljive sa najmanje 25 neponderisanih slučajeva u najnižoj kategoriji (kriterijumi koje je predložio tim UNICEF-a). Važno je naglasiti da, usled nedovoljne veličine nekih poduzoraka, nije bilo moguće sprovesti sve statističke testove koji su prvobitno planirani.

Korak 3. Izbor promenljivih na osnovu statistički značajnih razlika. U narednim koracima izabrali smo promenljive kod kojih smo utvrdili statističke razlike ($p < 0,05$) u zastupljenosti dece sa funkcionalnim teškoćama.

Korak 4. Ukazali smo na razlike u zastupljenosti dece sa funkcionalnim teškoćama, gde se intervali poverenja od 95% ne preklapaju.

Ograničenja studije

Nalazima treba pristupiti uz uvažavanje nekih karakteristika dizajna istraživanja. Pre svega, u istraživanju MICS se identifikacija dece sa teškoćama i stepen funkcionalnih teškoća dece zasnivaju na proceni njihovih staratelja. Iako se to može smatrati elementom koji utiče na validnost podataka, rezultati pilot-studije modula „Funkcionisanje deteta” pokazuju da podaci prikupljeni od staratelja imaju visoku ekološku validnost.

Osim toga, imajući u vidu dizajn metodologije, važno je pomenuti da nalazi prikazani u izveštaju daju snimak stanja u određenom trenutku u vremenu te da se zato ne mogu izvoditi zaključci o uzročno-posledničnim odnosima.

Na osnovu metodologije UNICEF-a analiza se nezavisno vrši na nacionalno reprezentativnom uzorku i na uzorku romskih domaćinstava koja žive u romskim naseljima. Stoga se položaj dece sa funkcionalnim teškoćama utvrđuje u odnosu na dva različita uzorka. Na primer, položaj dece sa funkcionalnim teškoćama u romskim naseljima opisan je u odnosu na uzorak romskih domaćinstava koje žive u romskim naseljima.

NALAZI I PREPORUKE

Deca sa funkcionalnim teškoćama prepoznata su kao deca kod koje postoji veći rizik od ograničenog učešća u aktivnostima nego kod druge dece istog uzrasta. Budući da je svrha ovog izveštaja da dâ preporuke za otklanjanje barijera za učešće dece sa funkcionalnim teškoćama, nalazi će biti organizovani prema domenima učešća.

Nalazi i preporuke biće dati zasebno za nacionalno reprezentativni uzorak i za uzorak romskih domaćinstava koja žive u romskim naseljima, kao i zasebno za dve starosne grupe: za decu starosti 2–4 godine i decu starosti 5–17 godina. Nalaze smo organizovali u različitim domenima: međutim, zbog male veličine nekih poduzoraka i zbog određenih razlika u pitanjima za dve uzrasne grupe u istraživanju, domeni i promenljive obuhvaćeni analizom razlikuju se za različite skupove podataka (Tabela 2).

Tabela 2. Pregled domena učešća prikazanih u nalazima

Domeni učešća	2–4 godine		5–17 godina	
	Nacionalni uzorak	Romska naselja	Nacionalni uzorak	Romska naselja
Aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće				
Funkcionisanje deteta				
Roditeljske prakse disciplinovanja				
Pristup zdravlju				
Pristup socijalnoj zaštiti				
Pristup obrazovanju				
Dodatna podrška u učenju kod kuće				
Saradnja škole i porodice				
Preduslovi za obrazovanje na daljinu u vanrednim situacijama				

FUNKCIONALNE TEŠKOĆE U RANIM GODINAMA DECA STAROSTI 2–4 GODINE

Funkcionalne teškoće u ranim godinama u nacionalno reprezentativnom uzorku

Uporedili smo zastupljenost dece starosti 2–4 godine sa funkcionalnim teškoćama u različitim domenima učešća:

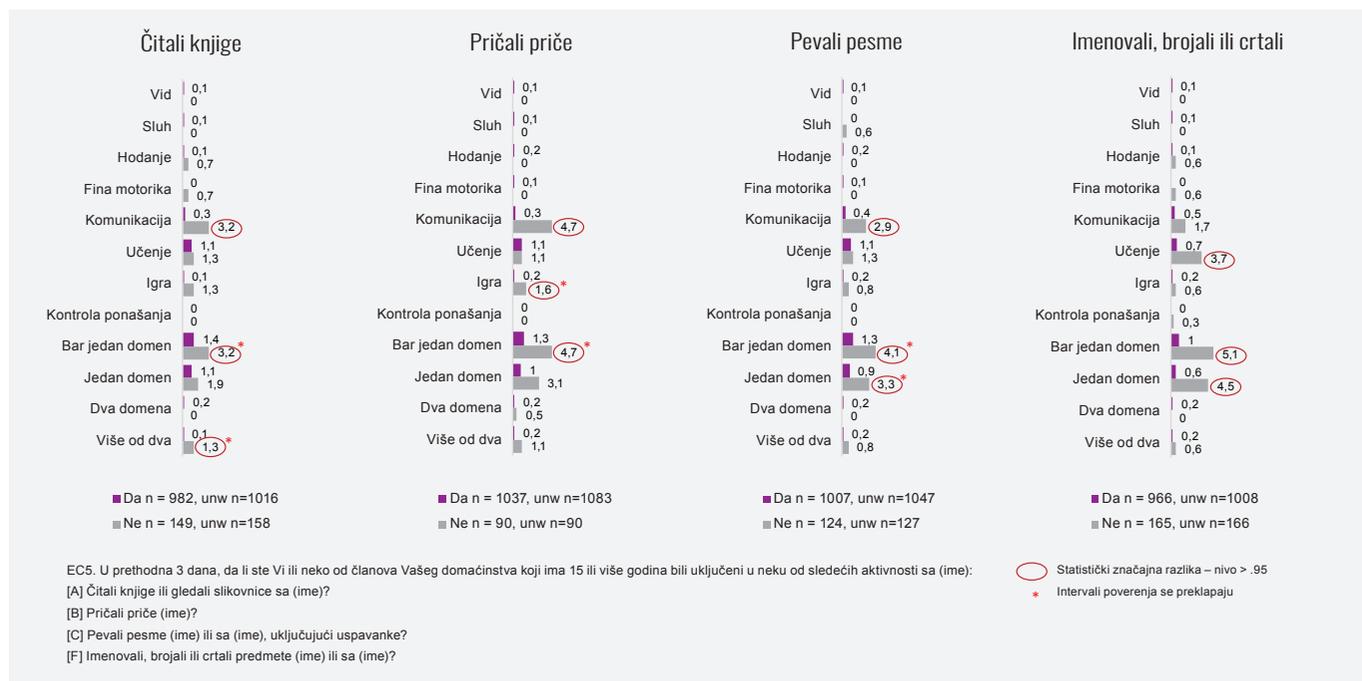
- ▲ aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće;
- ▲ roditeljske prakse disciplinovanja;
- ▲ pristup socijalnoj zaštiti.

Aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće

U ranom detinjstvu, porodica i ustanova predškolskog vaspitanja i obrazovanja (PVO) predstavljaju primarna okruženja u kojima deca uče, a kvalitet procesa u tim okruženjima povezan je sa ishodima jezičkog razvoja dece, posebno u slučaju dece sa funkcionalnim teškoćama.

Nalazi pokazuju da je zastupljenost teškoća u domenu komunikacije viša među decom kojoj niko redovno ne čita knjige, ne priča priče niti peva pesme nego među ostalom decom (Slika 1, Slika 2). Osim toga, zastupljenost dece koja imaju funkcionalne teškoće u bar jednom domenu viša je među decom sa kojom niko ne realizuje aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće nego među ostalom decom (Slika 1, Slika 2).

Slika 1. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su uključena i koja nisu uključena u aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće

Slika 2. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su uključena i koja nisu uključena u aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće

Ponderisani procenti	Čitali knjige						Pričali priče						Pevali pesme						Imenovali/brojali					
	Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	0	0,1	0,5	.	0	.	0	0,1	0,4	.	0	.	0	0,1	0,5	.	0	.	0	0,1	0,5	.	0	.
Sluh	0	0,1	0,5	.	0	.	0	0,1	0,4	.	0	.	.	0	.	0,1	0,6	3,7	0	0,1	0,5	.	0	.
Hodanje	0	0,1	0,5	0,1	0,7	3,1	0	0,2	0,6	.	0	.	0	0,2	0,6	.	0	.	0	0,1	0,5	0,1	0,6	2,8
Fina motorika	.	0	.	0,1	0,7	3,1	0	0,1	0,4	.	0	.	0	0,1	0,5	.	0	.	.	0	.	0,1	0,6	2,8
Komunikacija	0,1	0,3	0,8	1,3	3,2	7,2	0,1	0,3	0,9	1,5	4,7	10,2	0,1	0,4	0,9	1,1	2,9	7,5	0,2	0,5	1,1	0,5	1,7	4,8
Učenje	0,6	1,1	1,9	0,3	1,3	4,2	0,6	1,1	2	0,1	1,1	5,1	0,6	1,1	1,9	0,3	1,3	5,1	0,3	0,7	1,4	1,5	3,7	7,3
Igra	0	0,1	0,5	0,3	1,3	4,2	0	0,2	0,6	0,1	1,6	5,1	0	0,2	0,6	0,1	0,8	3,7	0	0,2	0,7	0,1	0,6	2,8
Kontrola ponašanja	0	0	0,3	.	0	.	0	0	0,2	.	0	.	0	0	0,2	.	0	.	.	0	.	0	0,3	1,5
Bar jedan domen	0,7	1,4	2,2	1,3	3,2	7,2	0,8	1,3	2,2	1,5	4,7	10,2	0,7	1,3	2,1	1,6	4,1	8,6	0,5	1	1,8	2,3	5,1	8,9
Jedan domen	0,5	1,1	1,8	0,6	1,9	5,3	0,5	1	1,7	0,9	3,1	8,6	0,4	0,9	1,6	1,1	3,3	7,5	0,3	0,6	1,3	1,9	4,5	8,1
Dva domena	0	0,2	0,7	.	0	.	0	0,2	0,6	0	0,5	2,7	0	0,2	0,6	.	0	.	0	0,2	0,7	.	0	.
Više od dva	0	0,1	0,5	0,3	1,3	4,2	0	0,2	0,6	0,1	1,1	5,1	0	0,2	0,6	0,1	0,8	3,7	0	0,2	0,7	0,1	0,6	2,8

EC5. U prethodna 3 dana, da li ste Vi ili neko od članova Vašeg domaćinstva koji ima 15 ili više godina bili uključeni u neku od sledećih aktivnosti sa (ime):
 [A] Čitali knjige ili gledali slikovnice sa (ime)?
 [B] Pričali priče (ime)?
 [C] Pevali pesme (ime) ili sa (ime), uključujući uspavanke?
 [F] Imenovali, brojali ili crtali predmete (ime) ili sa (ime)?

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Nalazi sugerišu da je veća verovatnoća da će deca sa teškoćama, posebno sa teškoćama u domenu komunikacije, odrastati u domaćinstvu u kome nisu prisutne aktivnosti ranog opismenjavanja (tj. čitanje knjiga, pričanje priča ili pevanje pesama).

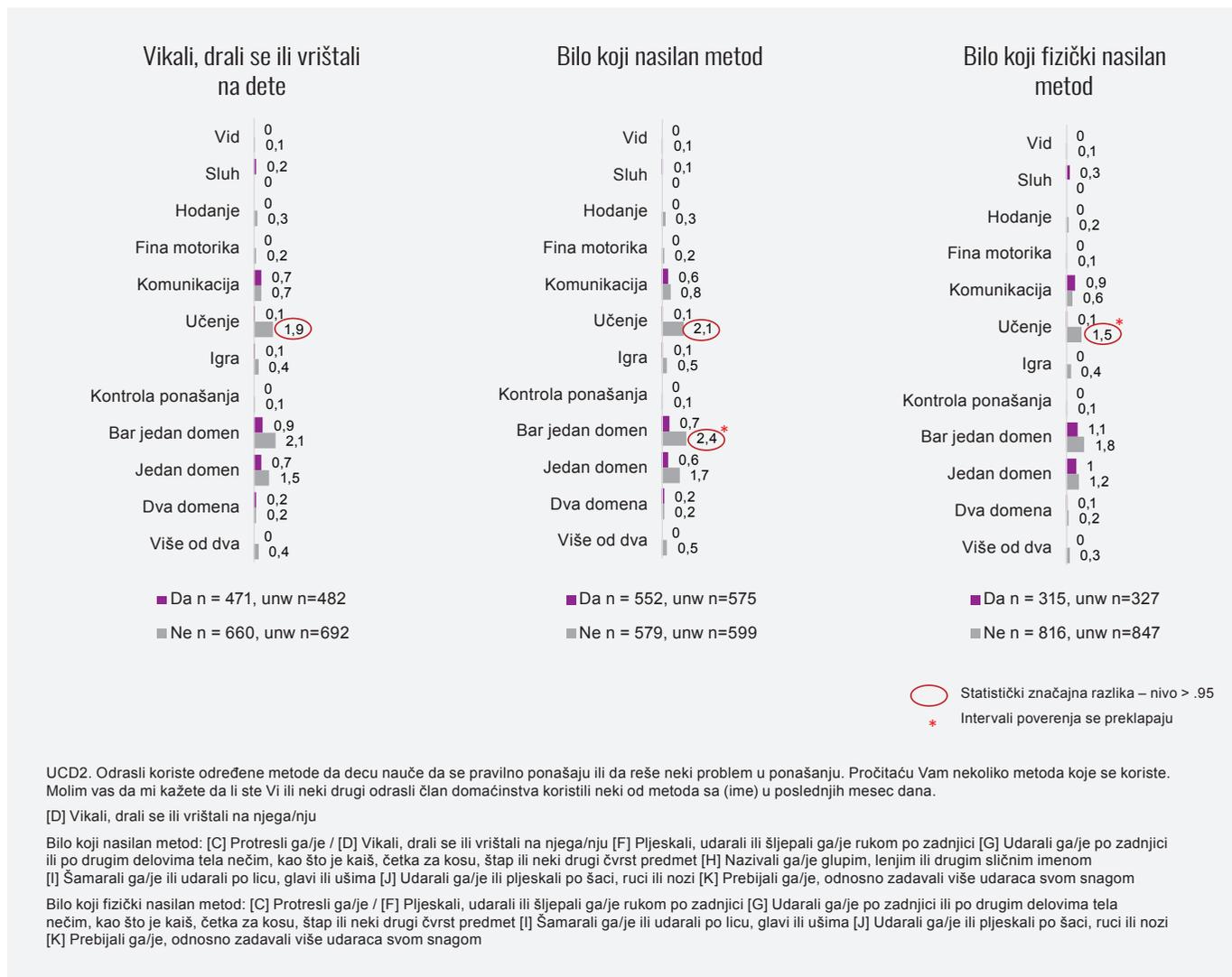
Stoga, porodicama dece sa funkcionalnim teškoćama treba pružiti podršku:

- da razumeju značaj aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće za razvoj deteta;
- da razumeju značaj zajedničkih aktivnosti u porodičnom kontekstu za razvoj širokog spektra socio-emocionalnih veština deteta;
- da u dnevne rutine deteta integrišu aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće.

Roditeljske prakse disciplinovanja

Viši udeo dece sa teškoćama u domenu učenja prisutan je među decom koja nisu bila izložena nasilnim metodama disciplinovanja (Slika 3, Slika 4).

Slika 3. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena nasilnim metodama disciplinovanja

Slika 4. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena nasilnim metodama disciplinovanja

	Vikali, drali se ili vrištali na dete						Bilo koji nasilan metod						Bilo koji fizički nasilan metod					
	Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	.	0	.	0	0,1	0,7	.	0	.	0	0,1	0,8	.	0	.	0	0,1	0,6
Sluh	0	0,2	1	.	0	.	0	0,1	0,8	.	0	.	0	0,3	1,5	.	0	.
Hodanje	.	0	.	0,1	0,3	1	.	0	.	0,1	0,3	1,1	.	0	.	0,1	0,2	0,8
Fina motorika	.	0	.	0	0,2	0,7	.	0	.	0	0,2	0,8	.	0	.	0	0,1	0,6
Komunikacija	0,2	0,7	1,7	0,3	0,7	1,7	0,2	0,6	1,4	0,3	0,8	1,9	0,3	0,9	2,5	0,2	0,6	1,3
Učenje	0	0,1	0,5	1	1,9	3,1	0	0,1	0,5	1,1	2,1	3,5	0	0,1	0,8	0,8	1,5	2,5
Igra	0	0,1	0,5	0,1	0,4	1,2	0	0,1	0,5	0,1	0,5	1,4	.	0	.	0,1	0,4	1
Kontrola ponašanja	.	0	.	0	0,1	0,4	.	0	.	0	0,1	0,4	.	0	.	0	0,1	0,3
Bar jedan domen	0,3	0,9	2	1,2	2,1	3,4	0,2	0,7	1,7	1,4	2,4	3,9	0,4	1,1	3	1,1	1,8	2,9
Jedan domen	0,2	0,7	1,7	0,8	1,5	2,7	0,2	0,6	1,4	0,9	1,7	3	0,3	1	2,5	0,6	1,2	2,2
Dva domena	0	0,2	1	0	0,2	0,7	0	0,2	0,8	0	0,2	0,8	0	0,1	0,8	0,1	0,2	0,8
Više od dva	.	0	.	0,1	0,4	1,2	.	0	.	0,1	0,5	1,4	.	0	.	0,1	0,3	1

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

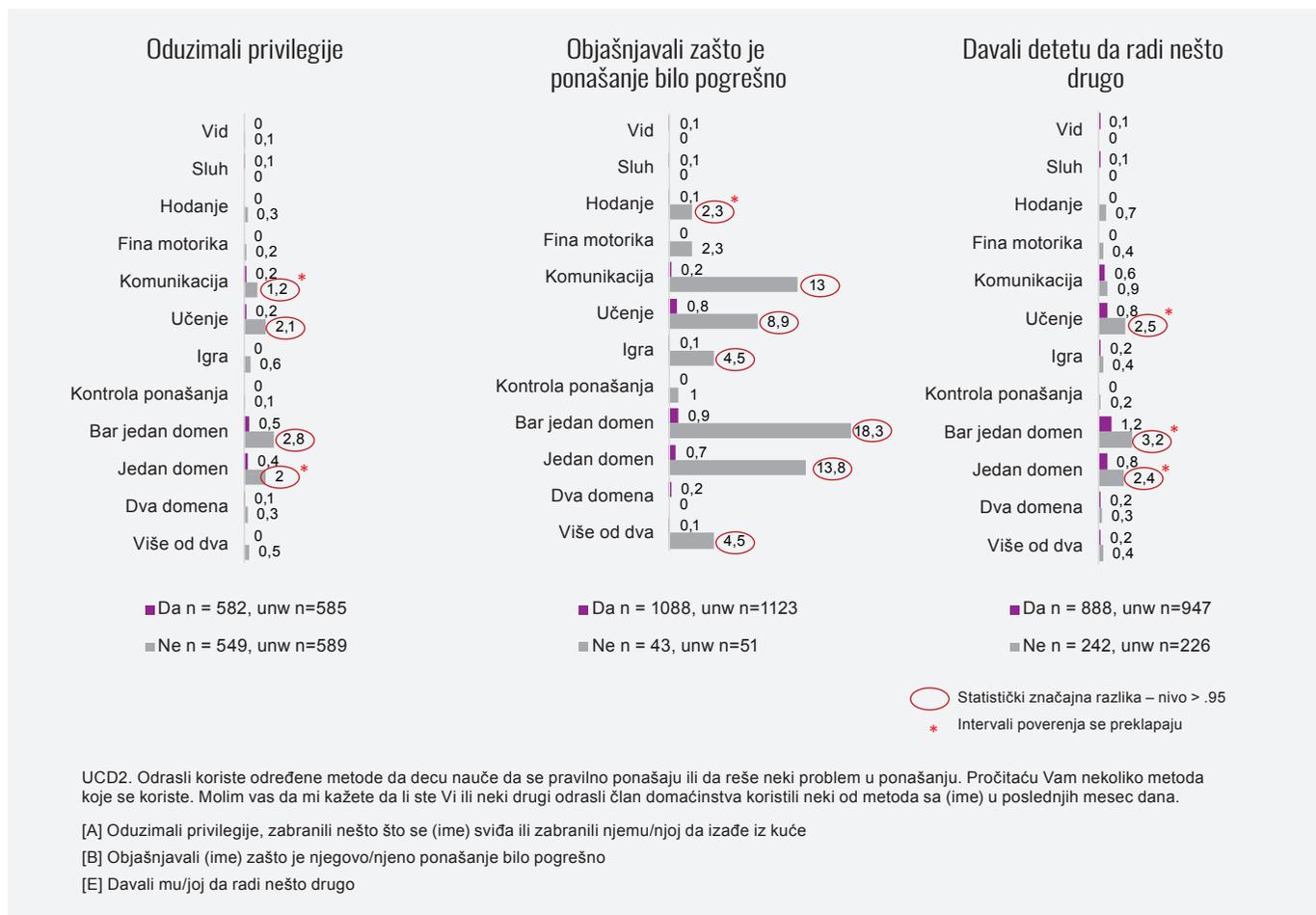
UCD2. Odrasli koriste određene metode da decu nauče da se pravilno ponašaju ili da reše neki problem u ponašanju. Pročitacu Vam nekoliko metoda koje se koriste. Molim vas da mi kažete da li ste Vi ili neki drugi odrasli član domaćinstva koristili neki od metoda sa (ime) u poslednjih mesec dana.

[D] Vikali, drali se ili vrištali na njega/nju
 Bilo koji nasilan metod: [C] Protresli ga/je / [D] Vikali, drali se ili vrištali na njega/nju [F] Pljeskali, udarali ili šljepali ga/je rukom po zadnjici [G] Udarali ga/je po zadnjici ili po drugim delovima tela nečim, kao što je kaiš, četka za kosu, štap ili neki drugi čvrst predmet [H] Nazivali ga/je glupim, lenjim ili drugim sličnim imenom [I] Šamarali ga/je ili udarali po licu, glavi ili ušima [J] Udarali ga/je ili pljeskali po šaci, ruci ili nozi [K] Prebijali ga/je, odnosno zadavali više udaraca svom snagom?

Bilo koji fizički nasilan metod: [C] Protresli ga/je / [F] Pljeskali, udarali ili šljepali ga/je rukom po zadnjici [G] Udarali ga/je po zadnjici ili po drugim delovima tela nečim, kao što je kaiš, četka za kosu, štap ili neki drugi čvrst predmet [I] Šamarali ga/je ili udarali po licu, glavi ili ušima [J] Udarali ga/je ili pljeskali po šaci, ruci ili nozi [K] Prebijali ga/je, odnosno zadavali više udaraca svom snagom

Među decom čiji roditelji ne primenjuju strategije oduzimanja privilegija, davanja nečeg drugog detetu da radi ili objašnjavanja zašto su određeni oblici ponašanja pogrešni, viša je zastupljenost dece koja imaju teškoće u jednom ili bar jednom domenu funkcionisanja, pretežno u domenima komunikacije, učenja i igre (Slika 5, Slika 6).

Slika 5. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena strategijama pozitivnog roditeljstva

Slika 6. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena strategijama pozitivnog roditeljstva

	Oduzimali privilegije						Objašnjavali zašto je ponašanje bilo pogrešno						Davali detetu da radi nešto drugo					
	Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	.	0	.	0	0,1	0,8	0	0,1	0,4	.	0	.	0	0,1	0,5	.	0	.
Sluh	0	0,1	0,8	.	0	.	0	0,1	0,4	.	0	.	0	0,1	0,5	.	0	.
Hodanje	.	0	.	0,1	0,3	1,2	0	0,1	0,4	0,3	2,3	10,4	.	0	.	0,2	0,7	2,6
Fina motorika	.	0	.	0	0,2	0,8	.	0	.	0,3	2,3	10,4	.	0	.	0	0,4	1,9
Komunikacija	0	0,2	0,8	0,6	1,2	2,5	0	0,2	0,6	6	13	26,5	0,3	0,6	1,4	0,2	0,9	2,6
Učenje	0	0,2	0,8	1,1	2,1	3,4	0,4	0,8	1,5	3,2	8,9	20,6	0,4	0,8	1,5	1	2,5	5
Igra	.	0	.	0,2	0,6	1,5	0	0,1	0,4	1	4,5	14,1	0	0,2	0,7	0	0,4	1,9
Kontrola ponašanja	.	0	.	0	0,1	0,5	.	0	.	0	1	5,6	.	0	.	0	0,2	1
Bar jedan domen	0,1	0,5	1,4	1,6	2,8	4,4	0,5	0,9	1,6	9,2	18,3	32,1	0,6	1,2	2	1,6	3,2	6,1
Jedan domen	0,1	0,4	1,1	1,1	2	3,4	0,3	0,7	1,3	6	13,8	26,5	0,4	0,8	1,5	1	2,4	5
Dva domena	0	0,1	0,4	0,1	0,3	1,2	0	0,2	0,6	.	0	.	0	0,2	0,5	0	0,3	1,9
Više od dva	.	0	.	0,2	0,5	1,5	0	0,1	0,4	1	4,5	14,1	0	0,2	0,7	0	0,4	1,9

UCD2. Odrasli koriste određene metode da decu nauče da se pravilno ponašaju ili da reše neki problem u ponašanju. Pročitacu Vam nekoliko metoda koje se koriste. Molim vas da mi kažete da li ste Vi ili neki drugi odrasli član domaćinstva koristili neki od metoda sa (ime) u poslednjih mesec dana.

[A] Oduzimali privilegije, zabranili nešto što se (ime) sviđa ili zabranili njemu/njoj da izađe iz kuće

[B] Objasnjavali (ime) zašto je njegovo/njeno ponašanje bilo pogrešno

[E] Davali mu/joj da radi nešto drugo

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Analiza pokazuje da se zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama ne razlikuje između grupa dece koja su izložena i koja nisu izložena strogom roditeljskom postupanju. Štaviše, ona pokazuje da je zastupljenost dece sa teškoćama u učenju viša među decom koja nisu izložena strogim praksama disciplinovanja.

Istovremeno, analiza pokazuje da su roditelji dece sa teškoćama u jednom ili bar jednom domenu manje zastupljeni među onima koji primenjuju pozitivne metode disciplinovanja, poput oduzimanja privilegije ili preusmeravanja detetove pažnje. Ovaj obrazac je uočen među decom sa funkcionalnim teškoćama u domenima komunikacije, učenja i igre.

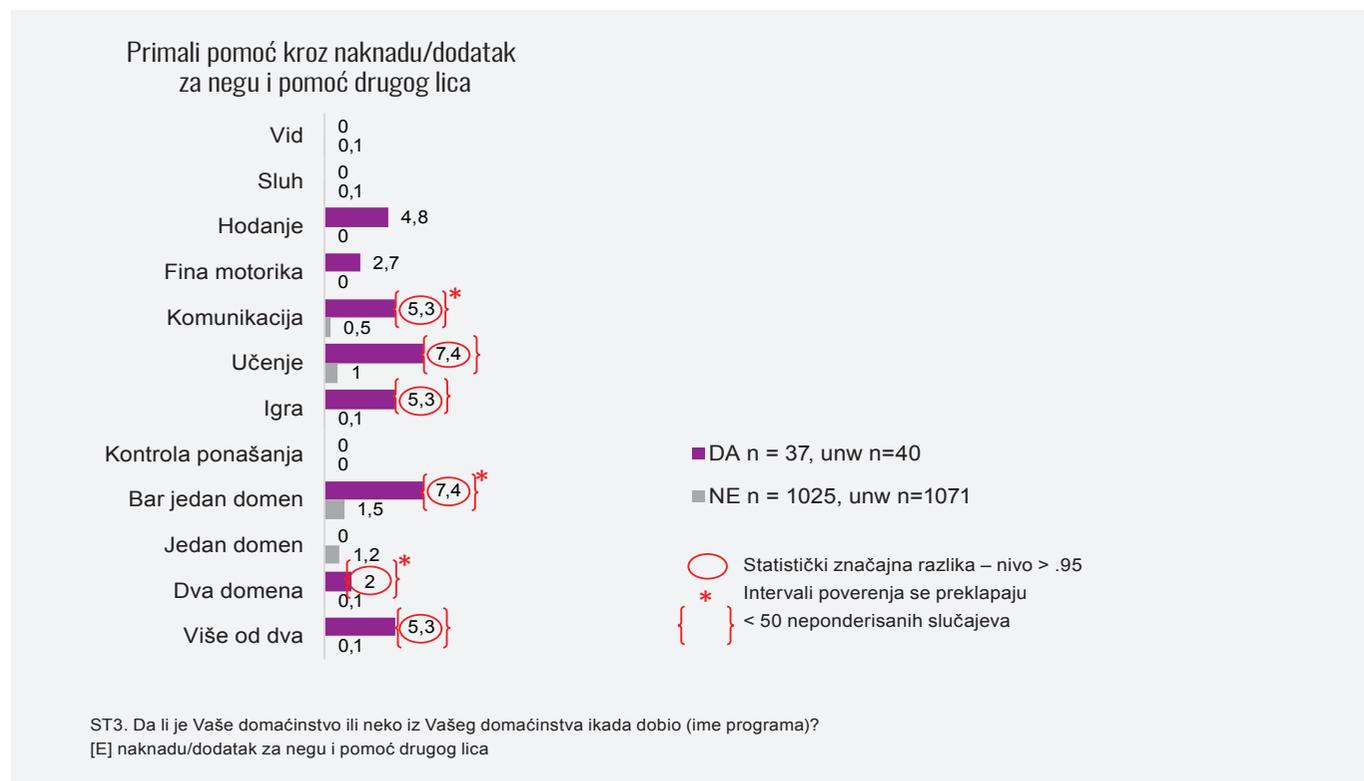
Stoga roditelje dece sa funkcionalnim teškoćama treba:

- podržati u izražavanju i topline i respozivnosti, kao i u podsticanju deteta da poštuje pravila i uputstva;
- upoznati sa različitim pozitivnim praksama disciplinovanja;
- podržati da u teškim situacijama reaguju primenjujući delotvorne prakse pozitivnog roditeljstva, koje su korisne i za detetovu i za njihovu dobrobit.

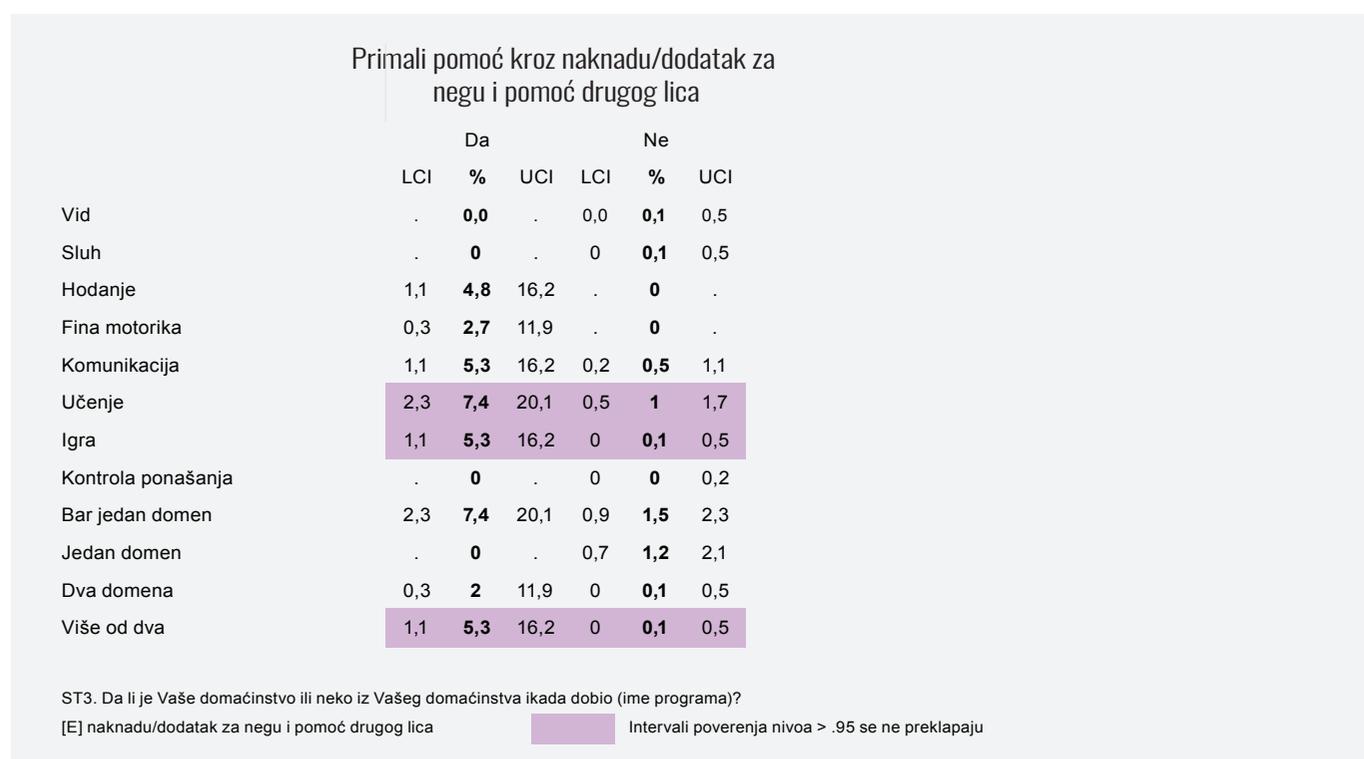
Pristup socijalnoj zaštiti

Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama viša je u domaćinstvima koja primaju naknadu/dodatak za negu i pomoć drugog lica nego u domaćinstvima koja je ne primaju (Slika 7, Slika 8). Ovo ukazuje na to da je verovatnije da će deca sa funkcionalnim teškoćama živeti u domaćinstvima kojima je potrebna podrška, bilo materijalna bilo u vidu dodatnih resursa za brigu o članovima domaćinstva sa invaliditetom ili teškim bolestima.

Slika 7. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja žive i koja ne žive u domaćinstvima koja primaju ili ne primaju socijalnu pomoć

Slika 8. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja žive i koja ne žive u domaćinstvima koja primaju ili ne primaju socijalnu pomoć

Analiza pokazuje da je zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama viša među decom koja žive u domaćinstvima u kojima neki članovi primaju socijalnu pomoć.

Stoga je važno da usluge podrške:

- prepoznaju ne samo potrebe pojedinačnog deteta, već i potrebe porodice i domaćinstva u kojima dete živi;
- pružaju međuresornu podršku detetovom razvoju i učenju.

Funkcionalne teškoće u ranim godinama u uzorku romskih domaćinstava koja žive u romskim naseljima

U uzorku romskih domaćinstava koja žive u romskim naseljima uporedili smo zastupljenost dece starosti 2–4 godine sa funkcionalnim teškoćama u različitim domenima učešća:

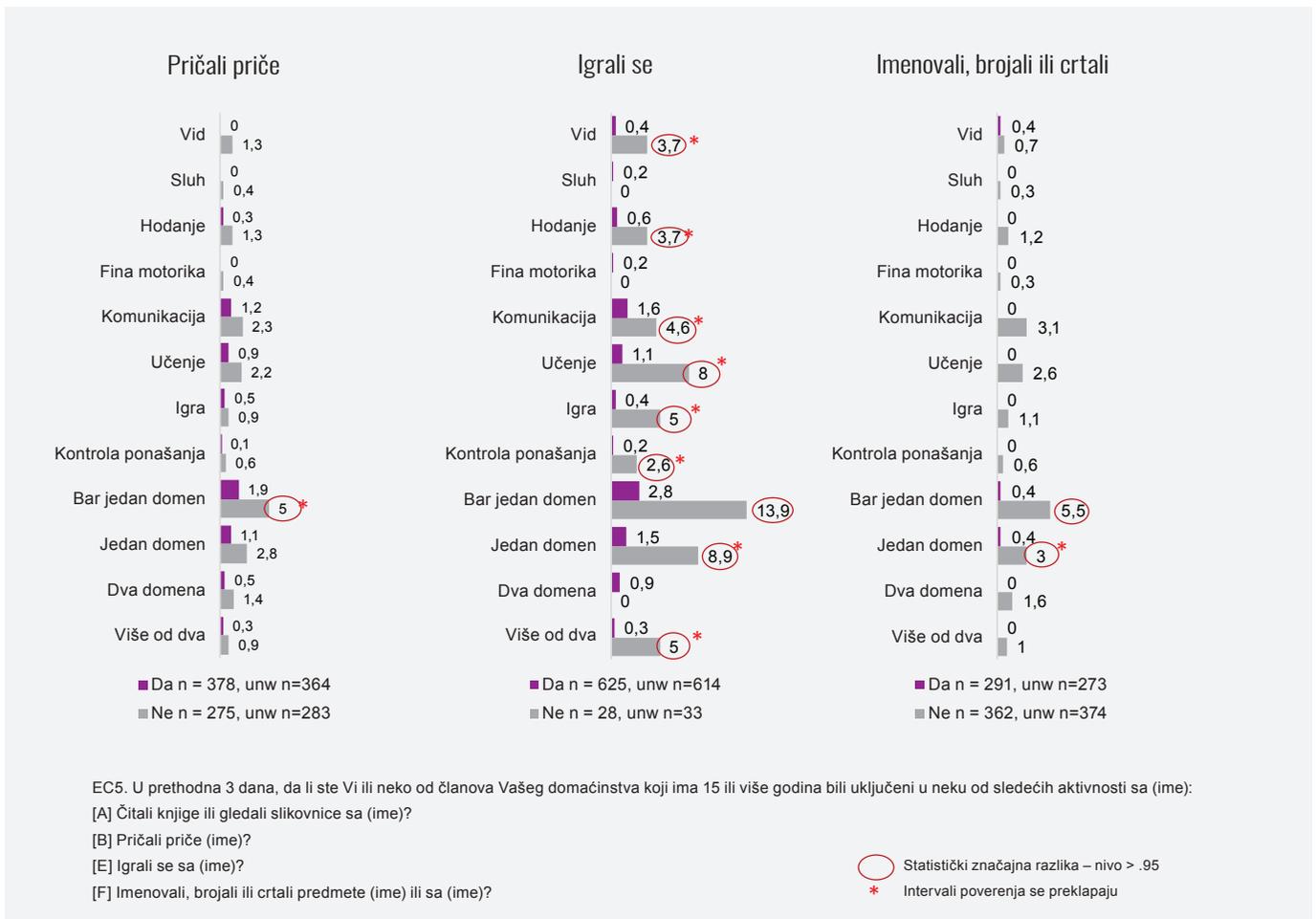
- ▲ aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće;
- ▲ funkcionisanje deteta;
- ▲ roditeljske prakse disciplinovanja;
- ▲ pristup socijalnoj zaštiti.

Aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće

Igra je od suštinskog značaja za socijalnu, emocionalnu, kognitivnu i fizičku dobrobit dece. Ona predstavlja prirodnu alatku pomoću koje deca razvijaju kreativnost i otpornost dok uče da saraduju, prevazilaze izazove i pregovaraju sa drugima. Igra omogućava roditeljima da se potpuno angažuju i povezuju sa svojom decom. Konvencija o pravima deteta, usvojena 1989. godine, izričito afirmiše ovo načelo u članu 31: „Države članice priznaju pravo deteta na odmor i slobodno vreme, na igru...”. Prava utvrđena članom 31. univerzalno važe za sve zajednice sveta, uz poštovanje svih kulturnih tradicija.

Međutim, nalazi pokazuju da je zastupljenost dece koja imaju funkcionalne teškoće u jednom ili bar jednom domenu viša među decom iz romskih naselja sa kojom niko ne realizuje aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće (Slika 9, Slika 10). Osim toga, zastupljenost dece sa teškoćama u različitim domenima viša je među decom iz romskih naselja sa kojom se niko redovno ne igra kod kuće (Slika 9, Slika 10).

Slika 9. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su uključena i koja nisu uključena u aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće

Slika 10. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su uključena i koja nisu uključena u aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće

	Pričali priče						Igrali se						Imenovali/brojali					
	Da		Ne				Da		Ne				Da		Ne			
Vid	. 0	. 0,5	1,3	3,4	0,1	0,4	1,3	0,4	3,7	15,5	0	0,4	1,6	0,2	0,7	2,2		
Sluh	. 0	. 0	0,4	1,7	0	0,2	0,7	.	0	.	.	0	.	0	0,3	1,3		
Hodanje	0	0,3	1,2	0,3	1,3	2,9	0,1	0,6	1,3	0,4	3,7	15,5	.	0	.	0,5	1,2	3
Fina motorika	.	0	.	0	0,4	1,7	0	0,2	0,7	.	0	.	.	0	.	0,3	1,3	
Komunikacija	0,5	1,2	2,9	0,9	2,3	4,4	0,8	1,6	2,8	0,4	4,6	15,5	.	0	.	1,6	3,1	5,2
Učenje	0,2	0,9	2,1	0,9	2,2	4,4	0,5	1,1	2,2	1,5	8	21	.	0	.	1,2	2,6	4,6
Igra	0,1	0,5	1,7	0,2	0,9	2,3	0,1	0,4	1,3	0,4	5	15,5	.	0	.	0,4	1,1	2,6
Kontrola ponašanja	0	0,1	0,7	0,2	0,6	2,3	0	0,2	0,7	0,4	2,6	15,5	.	0	.	0,1	0,6	1,8
Bar jedan domen	0,8	1,9	3,6	2,9	5	8,2	1,7	2,8	4,2	5	13,9	30,5	0	0,4	1,6	3,5	5,5	8,2
Jedan domen	0,4	1,1	2,5	1,4	2,8	5,4	0,7	1,5	2,6	1,5	8,9	21	0	0,4	1,6	1,6	3	5,2
Dva domena	0,1	0,5	1,7	0,5	1,4	3,4	0,4	0,9	2	.	0	.	.	0	.	0,7	1,6	3,4
Više od dva	0	0,3	1,2	0,2	0,9	2,3	0,1	0,3	1	0,4	5	15,5	.	0	.	0,2	1	2,2

EC5. U prethodna 3 dana, da li ste Vi ili neko od članova Vašeg domaćinstva koji ima 15 ili više godina bili uključeni u neku od sledećih aktivnosti sa (ime):
 [A] Čitali knjige ili gledali slikovnice sa (ime)?
 [B] Pričali priče (ime)?
 [E] Igrali se sa (ime)?
 [F] Imenovali, brojali ili crtali predmete (ime) ili sa (ime)?

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Analiza sugeriše da je pravo dece sa funkcionalnim teškoćama iz romskih naselja da se igraju možda ugroženo.

Stoga treba uložiti dodatne napore u aktivnosti usmerene ka:

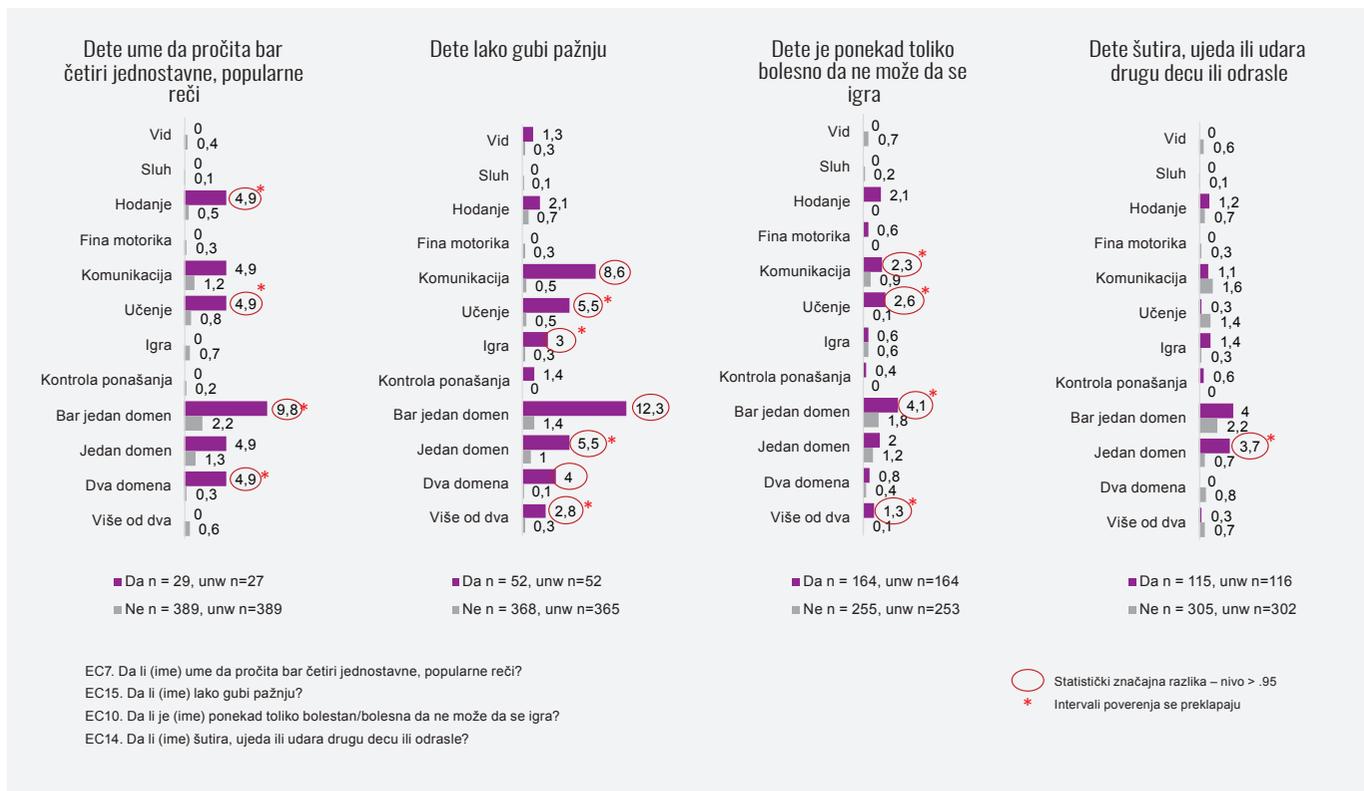
- podizanju svesti o celoživotnim koristima koje deca ostvaruju od igre;
- podršci roditeljskim kompetencijama za igru.

Osim toga, članove porodica dece sa funkcionalnim teškoćama treba podržati u organizovanju i realizaciji aktivnosti ranog opismenjavanja kod kuće. Međutim, zbog potencijalnih jezičkih barijera u domaćinstvima iz romskih naselja, potrebno je angažovati kulturološke medijatore.

Funkcionisanje deteta

Rezultati pokazuju da su deca koja imaju funkcionalne teškoće u bar jednom domenu zastupljenija među decom iz romskih naselja za koju su njihovi staratelji ocenili da lako gube pažnju i da su bolesna (Slika 11, Slika 12). S druge strane, nalazi pokazuju da su deca koja imaju funkcionalne teškoće zastupljenija među decom iz romskih naselja koja umeju da čitaju materijal primeren uzrastu.

Slika 11. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja pokazuju očekivanje razvojne ishode

Slika 12. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja pokazuju očekivanje razvojne ishode

	Dete ume da pročita bar četiri jednostavne, popularne reči				Dete lako gubi pažnju				Dete je ponekad toliko bolesno da ne može da se igra				Dete šutira, ujeda ili udara drugu decu ili odrasle					
	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE	DA	NE				
Vid	0	0,1	0,4	1,6	0,2	1,3	8,6	0,3	1,3	0	0,2	0,7	2,5	0	0,1	0,6	2,1	
Sluh	0	0	0,1	0,6	0	0,1	0,7	0	0,7	0	0	0,2	1	0	0	0,1	0,8	
Hodanje	0,4	4,9	15	0,1	0,5	1,6	0,2	2,1	8,6	0,1	0,7	1,7	0,5	2,1	4,8	0	0,7	2,1
Fina motorika	0	0	0,3	1,2	0	0,3	1,3	0,1	0,6	2,8	0	0,3	1,3	0	0	0,3	1,5	
Komunikacija	0,4	4,9	15	0,5	1,2	2,8	2,7	8,6	17,3	0,1	0,5	1,7	0,8	2,3	5,7	0,2	0,9	2,5
Učenje	0,4	4,9	15	0,2	0,8	2	1,7	5,5	14,6	0,1	0,5	1,7	0,8	2,6	5,7	0	0,1	1
Igra	0	0,2	0,7	2	0,8	3	11,8	0	0,3	1,3	0,1	0,6	2,8	0,2	0,6	2,5	0,4	1,4
Kontrola ponašanja	0	0	0,2	1,2	0,2	1,4	8,6	0	0	0	0,1	0,4	2,8	0	0	0	0,1	0,6
Bar jedan domen	3	9,8	25,1	1,2	2,2	4,2	5	12,3	22,2	0,5	1,4	3	1,9	4,1	8,2	0,8	1,8	4,2
Jedan domen	0,4	4,9	15	0,5	1,3	2,8	1,7	5,5	14,6	0,4	1	2,6	0,5	2	4,8	0,3	1,2	3,1
Dva domena	0,4	4,9	15	0	0,3	1,2	0,8	4	11,8	0	0,1	0,7	0,1	0,8	2,8	0	0,4	1,8
Više od dva	0	0,1	0,6	1,6	0,2	2,8	8,6	0	0,3	1,3	0,3	1,3	3,9	0	0,1	1	0	0,3

EC7. Da li (ime) ume da pročita bar četiri jednostavne, popularne reči?
EC15. Da li (ime) lako gubi pažnju?
EC10. Da li je (ime) ponekad toliko bolestan/bolesna da ne može da se igra?
EC14. Da li (ime) šutira, ujeda ili udara drugu decu ili odrasle?

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Analiza sugerije da kod dece sa funkcionalnim teškoćama iz romskih naselja postoji veći rizik da će biti prepoznata kao deca koja lako gube pažnju i često su bolesna, nego da tako neće biti.

Stoga treba uložiti dodatne napore u aktivnosti usmerene ka podizanju kapaciteta porodice:

- da razvija, prilagođava i podržava uspostavljene rutine;
- da prilagođava situacije iz svakodnevnog života kako bi zadovoljila potrebe dece sa različitim obrascima senzorne obrade;
- da u svakodnevne aktivnosti integriše aktivnosti koje pospešuju zajedničku pažnju.

Roditeljske prakse disciplinovanja

Analiza pokazuje da su deca koja imaju teškoće u dva domena i deca sa teškoćama u domenu komunikacije zastupljenija među decom iz romskih naselja koja su doživela da ih članovi domaćinstva nazivaju pogrđnim imenima. S druge strane, deca sa funkcionalnim teškoćama u više od dva domena manje su zastupljena među decom iz romskih naselja koja su izložena grubim verbalnim strategijama ili nekom drugom nasilnom metodu (Slika 13, Slika 14). Jedno moguće objašnjenje bilo bi da su roditelji manje skloni da pribegavaju grubim verbalnim strategijama i drugim nasilnim metodama kada je reč o deci za koju su sigurni da im je potrebna dodatna podrška.

Slika 13. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena nasilnim metodama disciplinovanja

Slika 14. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena nasilnim metodama disciplinovanja

	Vikali, drali se ili vrištali na dete					Nazivali dete glupim, lenjim ili drugim sličnim imenom					Bilo koji nasilan metod					Bilo koji fizički nasilan metod								
	DA		NE			DA		NE			Da		Ne			Da		Ne						
Vid	0	0,4	1,1	0,2	0,9	2,6	0,2	1,5	9,9	0,1	0,5	1,3	0	0,3	1	0,2	1,1	3,3	0	0,5	1,4	0,1	0,6	1,9
Sluh	0	0,1	0,6	0	0,3	1,9	.	0	.	0	0,2	0,8	0	0,1	0,5	0,1	0,4	2,4	0	0,1	0,8	0	0,2	1,4
Hodanje	0	0,3	1,1	0,3	1,3	3,2	.	0	.	0,3	0,7	1,8	0	0,3	1	0,4	1,6	4,1	.	0	.	0,6	1,4	3,3
Fina motorika	.	0	.	0	0,4	1,9	.	0	.	0	0,2	0,8	.	0	.	0,1	0,5	2,4	.	0	.	0	0,3	1,4
Komunikacija	0,8	1,7	3,3	0,6	1,8	3,9	1,9	6,6	16,7	0,6	1,3	2,5	0,7	1,5	3	0,7	2,2	4,9	0,3	1	2,5	1,2	2,4	4,5
Učenje	0,3	1,1	2,3	0,8	2	4,4	0,2	3,1	9,9	0,6	1,3	2,5	0,3	1	2	1	2,5	5,6	0,1	0,5	2	1	2,3	4,1
Igra	0,1	0,4	1,6	0,3	1	3,2	0	1,1	5,4	0,2	0,6	1,6	0,1	0,4	1,4	0,2	1,1	3,3	0,1	0,5	2	0,3	0,8	2,4
Kontrola ponašanja	0	0,2	1,1	0	0,5	1,9	0	1,1	5,4	0,1	0,3	1,1	0	0,3	1	0,1	0,4	2,4	.	0	.	0,1	0,6	1,9
Bar jedan domen	1,4	2,7	4,6	2,1	4,1	7,1	1,9	7,7	16,7	1,8	2,9	4,5	1,4	2,5	4,4	2,4	4,9	8,4	0,6	1,6	3,3	2,9	4,8	7,6
Jan domen	0,6	1,4	3	1	2,6	5	0,2	2	9,9	1	1,8	3,1	0,5	1,2	2,7	1,3	3,3	6,4	0,1	0,7	2	1,6	2,9	5,3
Dva domena	0,5	1,3	2,7	0	0,2	1	1,9	5,7	16,7	0,1	0,5	1,3	0,5	1,2	2,7	.	0	.	0,1	0,8	2	0,3	1	2,4
Više od dva	0	0,1	0,6	0,3	1,3	3,2	.	0	.	0,1	0,6	1,3	0	0,1	0,5	0,4	1,6	4,1	0	0,1	0,8	0,3	1	2,4

UCD2. Odrasli koriste određene metode da decu nauče da se pravilno ponašaju ili da reše neki problem u ponašanju. Pročitacu Vam nekoliko metoda koje se koriste. Molim vas da mi kažete da li ste Vi ili neki drugi odrasli član domaćinstva koristili neki od metoda sa (ime) u poslednjih mesec dana.

[D] Vikali, drali se ili vrištali na njega/nju

[H] Nazivali ga/je glupim, lenjim ili drugim sličnim imenom

Bilo koji nasilan metod: [C] Protresli ga/je / [D] Vikali, drali se ili vrištali na njega/nju [F] Pjeskali, udarali ili šljepali ga/je rukom po zadnjici [G] Udarali ga/je po zadnjici ili po drugim delovima tela nečim, kao što je kaiš, četka za kosu, štap ili neki drugi čvrst predmet

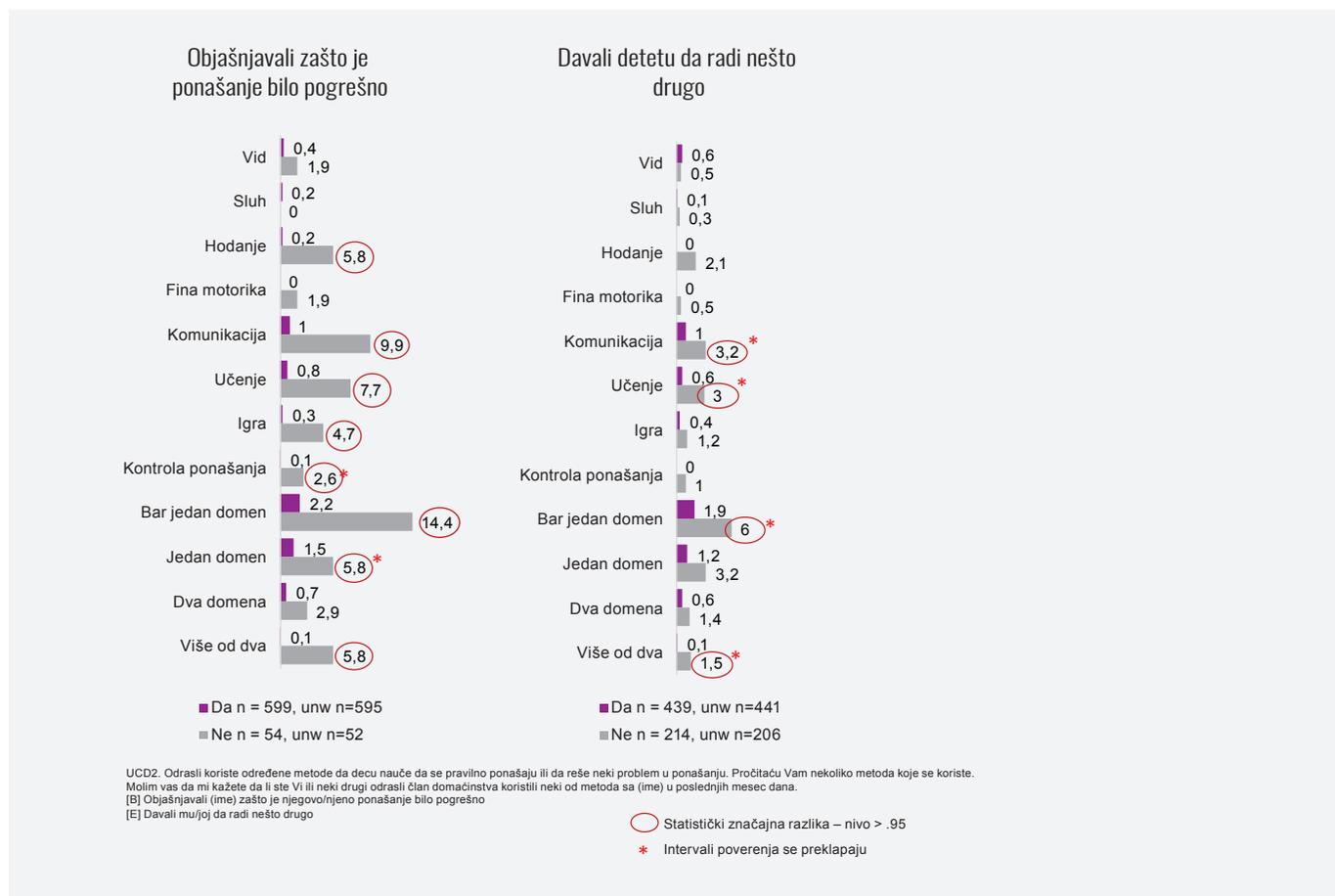
[H] Nazivali ga/je glupim, lenjim ili drugim sličnim imenom [I] Šamarali ga/je ili udarali po licu, glavi ili ušima [J] Udarali ga/je ili pljeskali po šaci, ruci ili nozi [K] Prebijali ga/je, odnosno zadavali više udaraca svom snagom

Bilo koji fizički nasilan metod: [C] Protresli ga/je / [F] Pjeskali, udarali ili šljepali ga/je rukom po zadnjici [G] Udarali ga/je po zadnjici ili po drugim delovima tela nečim, kao što je kaiš, četka za kosu, štap ili neki drugi čvrst predmet [I] Šamarali ga/je ili udarali po licu, glavi ili ušima [J] Udarali ga/je ili pljeskali po šaci, ruci ili nozi [K] Prebijali ga/je, odnosno zadavali više udaraca svom snagom

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Roditelji dece koja imaju teškoće u bar jednom domenu funkcionisanja, pretežno u domenima komunikacije i učenja, zastupljeniji su među roditeljima iz domaćinstava iz romskih naselja koji ne primenjuju strategije pozitivnog roditeljstva (npr. objašnjavanje zašto su određeni oblici ponašanja pogrešni ili preusmeravanje detetove pažnje) (Slika 15, Slika 16).

Slika 15. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena strategijama pozitivnog roditeljstva

Slika 16. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena strategijama pozitivnog roditeljstva

	Objašnjavali zašto je ponašanje bilo pogrešno						Davali detetu da radi nešto drugo					
	DA			NE			DA			NE		
Vid	0,1	0,4	1,3	0,2	1,9	8,3	0,2	0,6	1,8	0,1	0,5	2,2
Sluh	0	0,2	0,8	.	0	.	0	0,1	0,6	0,1	0,3	2,2
Hodanje	0	0,2	0,8	1,6	5,8	14,1	.	0	.	0,9	2,1	5
Fina motorika	.	0	.	0,2	1,9	8,3	.	0	.	0,1	0,5	2,2
Komunikacija	0,4	1	2,1	3,6	9,9	19,1	0,3	1	2,2	1,5	3,2	6,3
Učenje	0,3	0,8	1,8	2,6	7,7	16,7	0,2	0,6	1,8	1,2	3	5,7
Igra	0,1	0,3	1,1	1,6	4,7	14,1	0,1	0,4	1,5	0,4	1,2	3,7
Kontrola ponašanja	0	0,1	0,8	0,2	2,6	8,3	.	0	.	0,2	1	3
Bar jedan domen	1,2	2,2	3,6	7,3	14,4	26	0,9	1,9	3,4	3,4	6	9,9
Jedan domen	0,7	1,5	2,7	1,6	5,8	14,1	0,4	1,2	2,5	1,5	3,2	6,3
Dva domena	0,2	0,7	1,6	0,8	2,9	11,4	0,2	0,6	1,8	0,4	1,4	3,7
Više od dva	0	0,1	0,4	1,6	5,8	14,1	0	0,1	0,6	0,4	1,5	3,7

UCD2. Odrasli koriste određene metode da decu nauče da se pravilno ponašaju ili da reše neki problem u ponašanju. Pročitacu Vam nekoliko metoda koje se koriste. Molim vas da mi kažete da li ste Vi ili neki drugi odrasli član domaćinstva koristili neki od metoda sa (ime) u poslednjih mesec dana.

[B] Objasnjavali (ime) zašto je njegovo/njeno ponašanje bilo pogrešno

[E] Davali mu/joj da radi nešto drugo

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Analiza pokazuje da su roditelji dece sa teškoćama u bar jednom domenu manje zastupljeni među roditeljima iz romskih naselja koji primenjuju pozitivne metode disciplinovanja, poput objašnjavanja zašto je određeni oblik ponašanja pogrešan ili preusmeravanja detetove pažnje.

Stoga roditelje dece sa funkcionalnim teškoćama treba:

- podržati u izražavanju i topline i respozivnosti, kao i u podsticanju deteta da poštuje pravila i uputstva;
- upoznati sa različitim pozitivnim praksama disciplinovanja;
- podržati da u teškim situacijama reaguju primenjujući delotvorne prakse koje su korisne i za detetovu i za njihovu dobrobit.

Pristup socijalnoj zaštiti

U romskim domaćinstvima koja primaju naknadu/dodatak za negu i pomoć drugog lica veća je zastupljenost domaćinstava sa decom sa funkcionalnim teškoćama u više od dva domena, što sugerise da kod te grupe dece postoji veći rizik od siromaštva nego kod već marginalizovane dece u romskim naseljima (Slika 17, Slika 18). Ovaj nalaz ističe značaj uvažavanja intersekcionalnosti različitih marginalizovanih identiteta.

Slika 17. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja žive i koja ne žive u domaćinstvima koja primaju ili ne primaju socijalnu pomoć

Slika 18. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja žive i koja ne žive u domaćinstvima koja primaju ili ne primaju socijalnu pomoć

	Primali pomoć kroz naknadu/dodatak za negu i pomoć drugog lica					
	Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	0,3	2,6	11,1	0,1	0,4	1,3
Sluh	.	0	.	0	0,2	1
Hodanje	1,1	5,1	15,1	.	0	.
Fina motorika	0,3	2,5	11,1	.	0	.
Komunikacija	0,3	2,5	11,1	0,9	1,8	3,3
Učenje	1,1	5,1	15,1	0,5	1,3	2,5
Igra	1,1	5,1	15,1	0,1	0,3	1,3
Kontrola ponašanja	.	0	.	0,1	0,3	1,3
Bar jedan domen	1,1	5,1	15,1	1,8	3,1	4,9
Jedan domen	.	0	.	1,1	2	3,6
Dva domena	.	0	.	0,4	1,1	2,2
Više od dva	1,1	5,1	15,1	0	0,1	0,5

ST3. Da li je Vaše domaćinstvo ili neko iz Vašeg domaćinstva ikada dobio (ime programa)?
[E] naknadu/dodatak za negu i pomoć drugog lica

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Analiza pokazuje da je zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama kojoj je potrebna intenzivna podrška viša u romskim domaćinstvima koja primaju naknadu/dodatak za negu i pomoć drugog lica. To ukazuje na rizik da se marginalizovane grupe dece ili deca romske nacionalnosti percipiraju kao homogena grupa. Stoga su potrebne aktivnosti usmerene ka podizanju svesti o različitim životnim putevima u okviru marginalizovanih zajednica, posebno među socijalnim, zdravstvenim i prosvetnim radnicima.

FUNKCIONALNE TEŠKOĆE KOD DECE STAROSTI 5–17 GODINA

Funkcionalne teškoće kod dece starosti 5–17 godina u nacionalno reprezentativnom uzorku

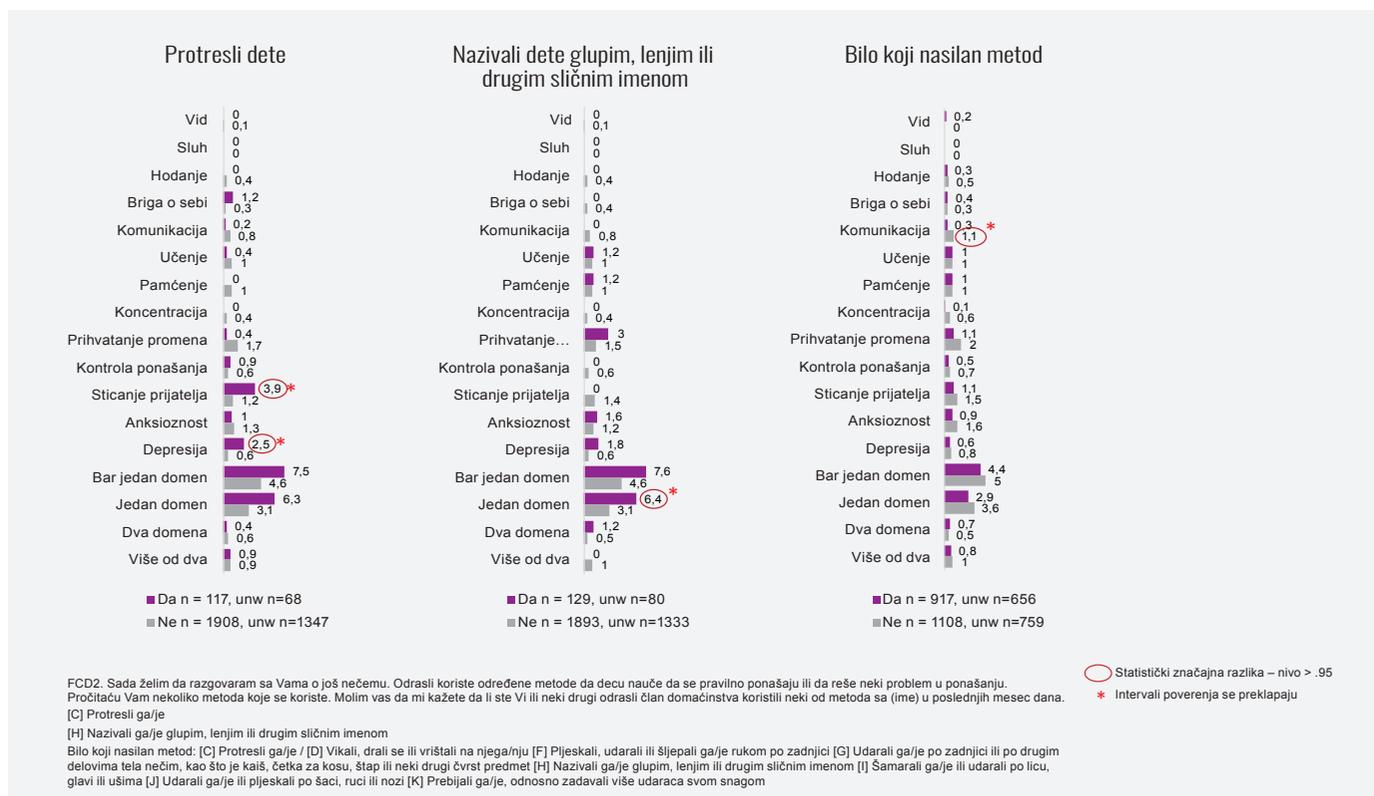
Uporedili smo zastupljenost dece starosti 5–17 godina sa funkcionalnim teškoćama u različitim domenima učešća:

- ▲ roditeljske prakse disciplinovanja;
- ▲ pristup socijalnoj zaštiti;
- ▲ pristup obrazovanju;
- ▲ dodatna podrška u učenju kod kuće;
- ▲ saradnja škole i porodice;
- ▲ preduslovi za obrazovanje na daljinu u vanrednim situacijama.

Roditeljske prakse disciplinovanja

Rezultati pokazuju da je među decom koja su doživela protresanje ili nazivanje pogrđnim imenima viša zastupljenost nekih grupa dece sa teškoćama, npr. dece koja imaju teškoće u sklapanju prijateljstava ili je prepoznato da ispoljavaju znake depresije, u odnosu na zastupljenost među decom koja nisu bila izložena nasilnim metodama (Slika 19, Slika 20).

Slika 19. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena određenim strategijama nasilnog disciplinovanja

Slika 20. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena određenim metodima nasilnog disciplinovanja

	Protresli dete						Vikali, drali se ili vrištali na dete						Bilo koji nasilan metod					
	Da		Ne				Da		Ne				Da		Ne			
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI			
Vid	.	0	.	0	0,1	0,4	0	0,3	0,8	0	0	0,2	0	0,2	0,7	0	0	0,2
Sluh																		
Hodanje	.	0	.	0,2	0,4	0,8	0,1	0,3	1	0,2	0,4	0,9	0,1	0,3	0,9	0,2	0,5	1
Briga o sebi	0,1	1,2	3,9	0,1	0,3	0,6	0,2	0,5	1,1	0,1	0,3	0,7	0,1	0,4	1	0,1	0,3	0,7
Komunikacija	0	0,2	2,1	0,5	0,8	1,3	0,1	0,4	1	0,6	1	1,7	0,1	0,3	0,9	0,6	1,1	1,8
Učenje	0,1	0,4	3,9	0,6	1	1,5	0,5	1,1	2	0,5	0,9	1,6	0,5	1	1,8	0,5	1	1,7
Pamćenje	.	0	.	0,7	1	1,6	0,5	1,1	2	0,5	0,9	1,6	0,5	1	1,8	0,5	1	1,7
Koncentracija	.	0	.	0,2	0,4	0,8	0	0,2	0,6	0,2	0,5	1	0	0,1	0,5	0,2	0,6	1,1
Prihvatanje promena	0	0,4	2,1	1,2	1,7	2,3	0,6	1,2	2,1	1,3	1,9	2,8	0,6	1,1	1,9	1,3	2	2,9
Kontrola ponašanja	0,1	0,9	3,9	0,3	0,6	1	0,2	0,6	1,3	0,3	0,6	1,3	0,2	0,5	1,2	0,3	0,7	1,4
Sticanje prijatelja	1,6	3,9	9,1	0,7	1,2	1,7	0,6	1,2	2,1	0,8	1,4	2,1	0,6	1,1	1,9	0,9	1,5	2,3
Anksioznost	0,1	1	3,9	0,8	1,3	1,8	0,4	0,9	1,6	0,9	1,5	2,3	0,4	0,9	1,6	0,9	1,6	2,4
Depresija	0,7	2,5	6,7	0,3	0,6	1	0,1	0,4	1	0,5	0,9	1,6	0,2	0,6	1,2	0,4	0,8	1,5
Bar jedan domen	3,9	7,5	13,6	3,7	4,6	5,6	3,3	4,6	6,1	3,7	4,9	6,2	3,2	4,4	5,8	3,9	5	6,5
Jedan domen	2,7	6,3	11,4	2,4	3,1	3,9	1,9	2,9	4,2	2,6	3,5	4,7	2	2,9	4,2	2,6	3,6	4,8
Dva domena	0	0,4	2,1	0,3	0,6	1	0,3	0,8	1,5	0,2	0,4	0,9	0,3	0,7	1,3	0,2	0,5	1
Više od dva	0,1	0,9	3,9	0,5	0,9	1,4	0,4	0,9	1,6	0,5	0,9	1,6	0,3	0,8	1,5	0,5	1	1,7

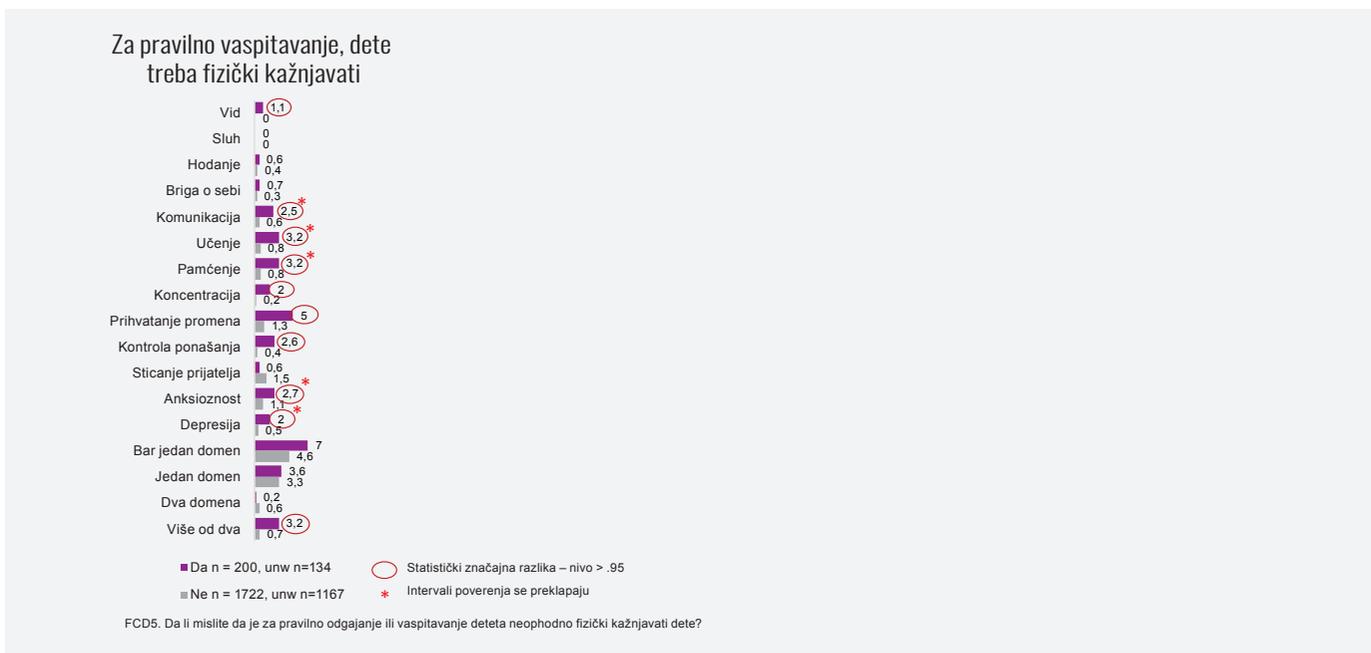
FCD2. Sada želim da razgovaram sa Vama o još nečemu. Odrasli koriste određene metode da decu nauče da se pravilno ponašaju ili da reše neki problem u ponašanju. Pročitacu Vam nekoliko metoda koje se koriste. Molim vas da mi kažete da li ste Vi ili neki drugi odrasli član domaćinstva koristili neki od metoda sa (ime) u poslednjih mesec dana.

[C] Protresli ga/je
 [H] Nazivali ga/je glupim, lenjim ili drugim sličnim imenom
 Bilo koji nasilan metod: [C] Protresli ga/je / [D] Vikali, drali se ili vrištali na njega/nju [F] Pljeskali, udarali ili šljepali ga/je rukom po zadnjici [G] Udarali ga/je po zadnjici ili po drugim delovima tela nečim, kao što je kaiš, četka za kosu, štap ili neki drugi čvrst predmet [H] Nazivali ga/je glupim, lenjim ili drugim sličnim imenom [I] Šamarali ga/je ili udarali po licu, glavi ili ušima [J] Udarali ga/je ili pljeskali po šaci, ruzi ili nozi [K] Pribijali ga/je, odnosno zadavali više udaraca svom snagom

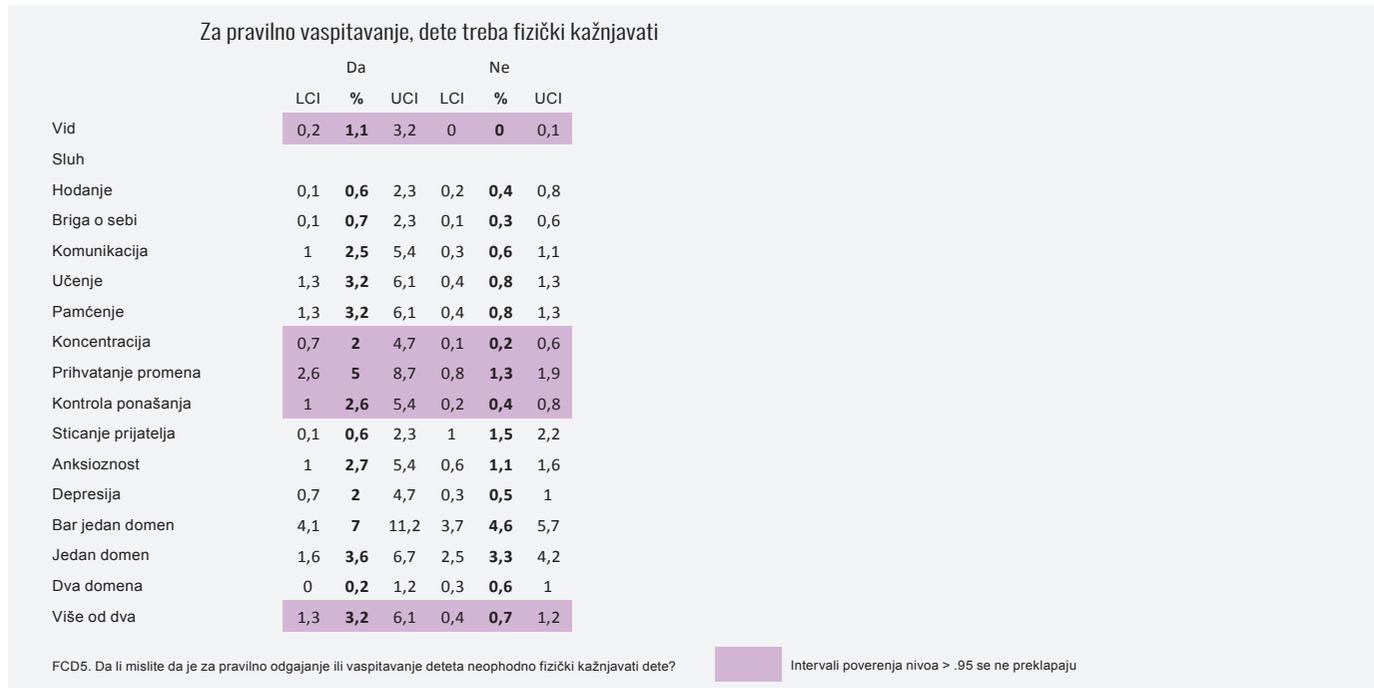
Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Treba pomenuti da je u domaćinstvima u kojima majka podržava fizičko kažnjavanje kao metod disciplinovanja zastupljenost dece sa teškoćama u skoro svakom domenu viša od zastupljenosti u domaćinstvima koja ne podržavaju fizičko kažnjavanje (Slika 21, Slika 22).

Slika 21. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima u kojima majka podržava i u kojima majka ne podržava fizičko kažnjavanje

Slika 22. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima u kojima majka podržava i u kojima majka ne podržava fizičko kažnjavanje

Zastupljenost dece koja imaju teškoće u bar jednom domenu, posebno u domenima prihvatanja promena i depresije, viša je među decom čiji roditelji primenjuju strategiju oduzimanja privilegija i objašnjavanja zašto je ponašanje bilo pogrešno (Slika 23, Slika 24).

Slika 23. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima u kojima se primenjuju i u kojima se ne primenjuju strategije pozitivnog roditeljstva

Slika 24. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima u kojima se primenjuju i u kojima se ne primenjuju strategije pozitivnog roditeljstva

Vid	Oduzimali privilegije						Objašnjavali zašto je ponašanje bilo pogrešno						Davali detetu da radi nešto drugo					
	Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Sluh	0	0,1	0,4	0	0,1	0,5	0	0,1	0,4	.	0	.	0	0,2	0,6	0	0	0,3
Hodanje	0	0,2	0,6	0,3	0,7	1,3	0,2	0,4	0,8	0	0,2	1,4	0,2	0,5	1	0,1	0,3	0,9
Briga o sebi	0	0,2	0,6	0,2	0,5	1,2	0,2	0,4	0,7	0	0,2	1,4	0,1	0,2	0,7	0,2	0,5	1,1
Komunikacija	0,4	0,8	1,5	0,3	0,7	1,5	0,5	0,8	1,3	0,1	0,4	2,6	0,5	0,9	1,6	0,3	0,6	1,4
Učenje	0,6	1,1	1,9	0,4	0,8	1,6	0,7	1,1	1,6	.	0	.	0,8	1,3	2,1	0,2	0,5	1,2
Pamćenje	0,6	1,1	1,9	0,4	0,9	1,6	0,7	1,1	1,6	.	0	.	0,8	1,3	2,1	0,2	0,6	1,2
Koncentracija	0,2	0,5	1	0	0,3	0,7	0,2	0,4	0,8	.	0	.	0,2	0,5	1,1	0	0,2	0,7
Prihvatanje promena	1,8	2,7	3,8	0,1	0,3	0,9	1,2	1,7	2,4	.	0	.	1,1	1,8	2,7	0,7	1,4	2,3
Kontrola ponašanja	0,4	0,8	1,5	0,1	0,4	1	0,4	0,7	1,1	.	0	.	0,2	0,4	1	0,4	0,8	1,7
Sticanje prijatelja	0,4	0,8	1,5	1,2	1,9	3	0,9	1,4	2	0,1	0,7	2,6	0,3	0,7	1,3	1,3	2,1	3,2
Anksioznost	0,5	1	1,7	0,9	1,6	2,6	0,9	1,4	2	.	0	.	0,5	0,9	1,6	1,1	1,7	2,8
Depresija	0,7	1,2	2	0	0,1	0,5	0,4	0,8	1,2	.	0	.	0,3	0,7	1,3	0,3	0,7	1,4
Bar jedan domen	4,1	5,4	6,8	2,9	4	5,5	4,2	5,1	6,2	0,2	1,3	3,6	3	4,1	5,3	4,2	5,6	7,3
Jedan domen	2,5	3,5	4,7	2,1	3,1	4,3	2,7	3,5	4,4	0,2	1,1	3,6	1,9	2,8	3,8	2,8	3,9	5,4
Dva domena	0,5	1	1,6	0	0,1	0,5	0,3	0,6	1	.	0	.	0,2	0,4	1	0,4	0,7	1,5
Više od dva	0,5	0,9	1,6	0,4	0,9	1,6	0,6	1	1,5	0	0,2	1,4	0,5	0,9	1,6	0,5	1	1,8

FCD2. Sada želim da razgovaram sa Vama o još nečemu. Odrasli koriste određene metode da decu nauče da se pravilno ponašaju ili da reše neki problem u ponašanju. Pročitacu Vam nekoliko metoda koje se koriste. Molim vas da mi kažete da li ste Vi ili neki drugi odrasli član domaćinstva koristili neki od metoda sa (ime) u poslednjih mesec dana.

[A] Oduzimali privilegije, zabranili nešto što se (ime) sviđa ili zabranili njemu/njoj da izađe iz kuće

[B] Objasnjavali (ime) zašto je njegovo/njeno ponašanje bilo pogrešno

[E] Davali mu/je da radi nešto drugo

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Istraživanje pokazuje da kod dece sa teškoćama postoji veći rizik da će odrastati u domaćinstvima u kojima majka podržava fizičko kažnjavanje.

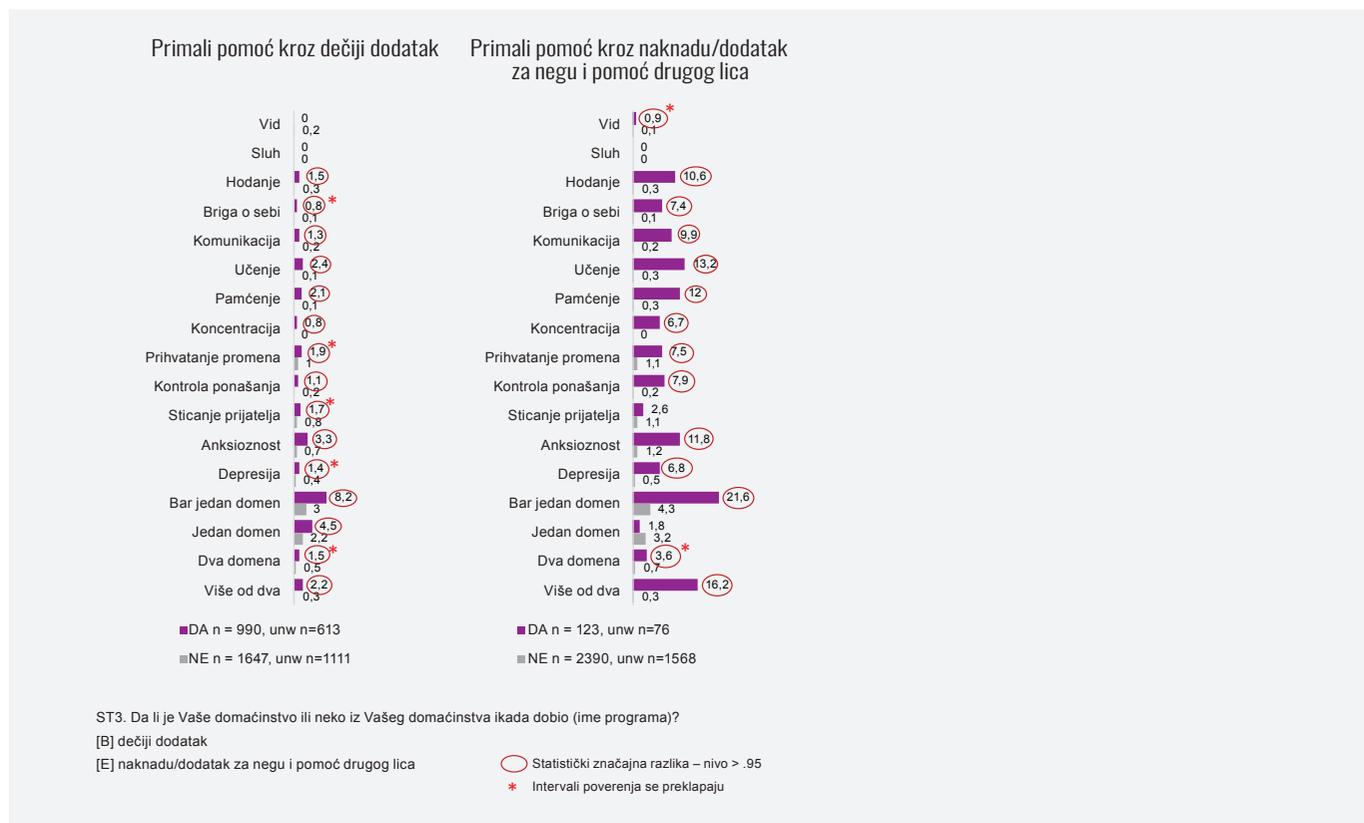
Istovremeno, kod dece sa teškoćama postoje veće šanse da će odrastati u porodicama u kojima roditelji primenjuju strategije pozitivnog roditeljstva nego da neće odrastati u takvim porodicama. Ova tendencija je suprotna tendenciji koja je uočena kod dece sa teškoćama starosti 2–4 godine. Jedno moguće objašnjenje ove promene u tendenciji primene strategija pozitivnog roditeljstva sa mlađom i starijom decom koja imaju teškoće bilo bi da se gledište roditelja o detetovim kompetencijama menja sa odrastanjem deteta.

Stoga su ključne preporuke usmerene na informisanje roditelja dece sa teškoćama, posebno majki, o potencijalnim efektima fizičkog kažnjavanja na dete i na negovanje kapaciteta roditelja da primenjuju pozitivno roditeljstvo, posebno kada je reč o mlađoj deci.

Pristup socijalnoj zaštiti

Zastupljenost domaćinstava sa decom sa funkcionalnim teškoćama viša je u domaćinstvima koja primaju socijalnu pomoć, bilo u vidu dečijeg dodatka bilo u vidu naknade/dodatka za negu i pomoć drugog lica (Slika 25, Slika 26).

Slika 25. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima koja primaju i koja ne primaju socijalnu pomoć

Slika 26. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima koja primaju i koja ne primaju socijalnu pomoć

Vid	Primali pomoć kroz dečiji dodatak						Primali pomoć kroz naknadu/dodatak za negu i pomoć drugog lica					
	Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	.	0	.	0,1	0,2	0,5	0,1	0,9	3,7	0	0,1	0,3
Sluh												
Hodanje	0,9	1,5	2,4	0,1	0,3	0,7	6,1	10,6	16,9	0,1	0,3	0,6
Briga o sebi	0,4	0,8	1,5	0	0,1	0,4	3,7	7,4	12,9	0	0,1	0,2
Komunikacija	0,7	1,3	2,2	0,1	0,2	0,5	5,4	9,9	15,9	0,1	0,2	0,4
Učenje	1,6	2,4	3,5	0	0,1	0,4	7,9	13,2	19,8	0,2	0,3	0,6
Pamćenje	1,4	2,1	3,2	0	0,1	0,4	7,3	12	18,8	0,1	0,3	0,6
Koncentracija	0,4	0,8	1,5	0	0	0,2	3,1	6,7	11,9	0	0	0,1
Prihvatanje promena	1,2	1,9	2,9	0,6	1	1,5	3,7	7,5	12,9	0,7	1,1	1,6
Kontrola ponašanja	0,6	1,1	1,9	0,1	0,2	0,5	4,3	7,9	13,9	0,1	0,2	0,4
Sticanje prijatelja	1	1,7	2,7	0,5	0,8	1,4	0,7	2,6	6,4	0,7	1,1	1,6
Anksioznost	2,3	3,3	4,5	0,4	0,7	1,2	6,7	11,8	17,9	0,9	1,2	1,8
Depresija	0,8	1,4	2,3	0,2	0,4	0,8	3,1	6,8	11,9	0,3	0,5	0,8
Bar jedan domen	6,6	8,2	10	2,2	3	3,9	14,6	21,6	29	3,5	4,3	5,1
Jedan domen	3,3	4,5	5,9	1,6	2,2	3	0,3	1,8	5,1	2,6	3,2	4
Dva domena	0,9	1,5	2,4	0,2	0,5	0,9	1,1	3,6	7,5	0,5	0,7	1,2
Više od dva	1,4	2,2	3,3	0,1	0,3	0,7	10,6	16,2	23,5	0,1	0,3	0,6

ST3. Da li je Vaše domaćinstvo ili neko iz Vašeg domaćinstva ikada dobio (ime programa)?

[B] dečiji dodatak

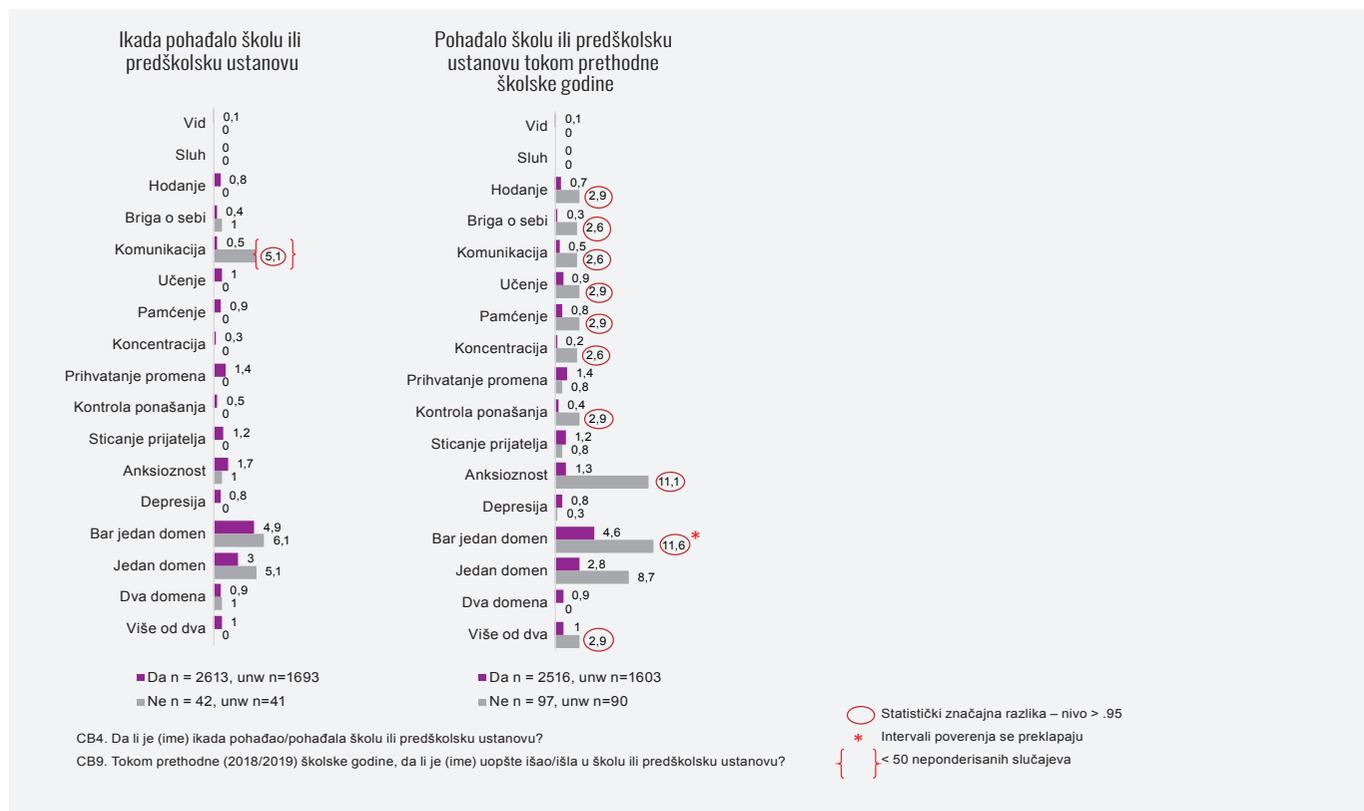
[E] naknadu/dodatak za negu i pomoć drugog lica

 Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Pristup obrazovanju

Zastupljenost dece sa teškoćama u domenu komunikacije viša je među decom koja nikada nisu pohađala školu ili program obrazovanja u ranom detinjstvu. Kod dece sa teškoćama u različitim domenima postoji veći rizik da nisu pohađala školu ili program obrazovanja u ranom detinjstvu u prethodnoj školskoj godini (Slika 27, Slika 28).

Slika 27. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja pohađaju i koja ne pohađaju školu ili program obrazovanja u ranom detinjstvu

Slika 28. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja pohađaju i koja ne pohađaju školu ili program obrazovanja u ranom detinjstvu

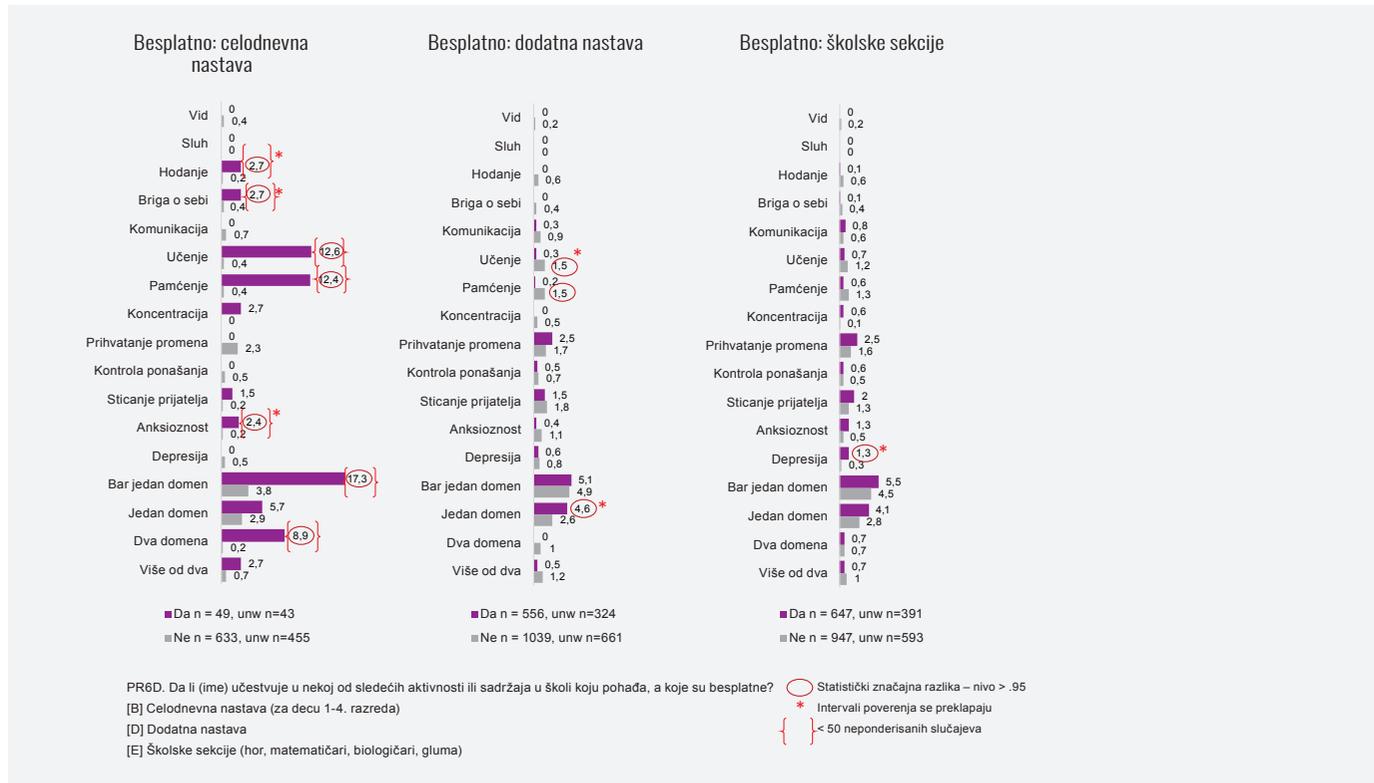
Vid	Ikada pohađalo školu ili predškolsku ustanovu						Pohađalo školu ili predškolsku ustanovu tokom prethodne školske godine					
	Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Sluh	0	0,1	0,3	.	0	.	0	0,1	0,3	.	0	.
Hodanje	0,5	0,8	1,2	.	0	.	0,4	0,7	1,1	0,9	2,9	8
Briga o sebi	0,2	0,4	0,7	0	1	5,8	0,2	0,3	0,6	0,9	2,6	8
Komunikacija	0,3	0,5	0,9	1	5,1	14,4	0,2	0,5	0,8	0,9	2,6	8
Učenje	0,6	1	1,4	.	0	.	0,6	0,9	1,3	0,9	2,9	8
Pamćenje	0,5	0,9	1,2	.	0	.	0,5	0,8	1,2	0,9	2,9	8
Koncentracija	0,1	0,3	0,6	.	0	.	0,1	0,2	0,5	0,9	2,6	8
Prihvatanje promena	1	1,4	1,8	.	0	.	1	1,4	1,9	0,1	0,8	4,7
Kontrola ponašanja	0,3	0,5	0,9	.	0	.	0,2	0,4	0,8	0,9	2,9	8
Sticanje prijatelja	0,8	1,2	1,6	.	0	.	0,8	1,2	1,7	0,1	0,8	4,7
Anksioznost	1,2	1,7	2,2	0	1	5,8	0,9	1,3	1,8	6,2	11,1	18,8
Depresija	0,5	0,8	1,2	.	0	.	0,5	0,8	1,2	0	0,3	2,5
Bar jedan domen	4,1	4,9	5,8	2,1	6,1	17,9	3,9	4,6	5,5	6,2	11,6	18,8
Jedan domen	2,4	3	3,7	1	5,1	14,4	2,2	2,8	3,5	4	8,7	15
Dva domena	0,6	0,9	1,3	0	1	5,8	0,6	0,9	1,3	.	0	.
Više od dva	0,7	1	1,5	.	0	.	0,6	1	1,4	0,9	2,9	8

CB4. Da li je (ime) ikada pohađao/pohađala školu ili predškolsku ustanovu?
 CB9. Tokom prethodne (2018/2019) školske godine, da li je (ime) uopšte išao/išla u školu ili predškolsku ustanovu?

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Rezultati ukazuju na višu zastupljenost dece sa anksioznošću, kao i dece sa teškoćama u domenima hodanja, brige o sebi, učenja i pamćenja među decom koja pohađaju besplatnu celodnevnu nastavu. S druge strane, rezultati ukazuju na višu zastupljenost dece sa teškoćama u pamćenju i učenju među decom koja ne pohađaju besplatnu dodatnu nastavu (Slika 29, Slika 30), što sugeriše da se potencijal dodatne nastave ne koristi u potpunosti.

Slika 29. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja koriste i koja ne koriste besplatne obrazovne usluge

Slika 30. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja koriste i koja ne koriste besplatne obrazovne usluge

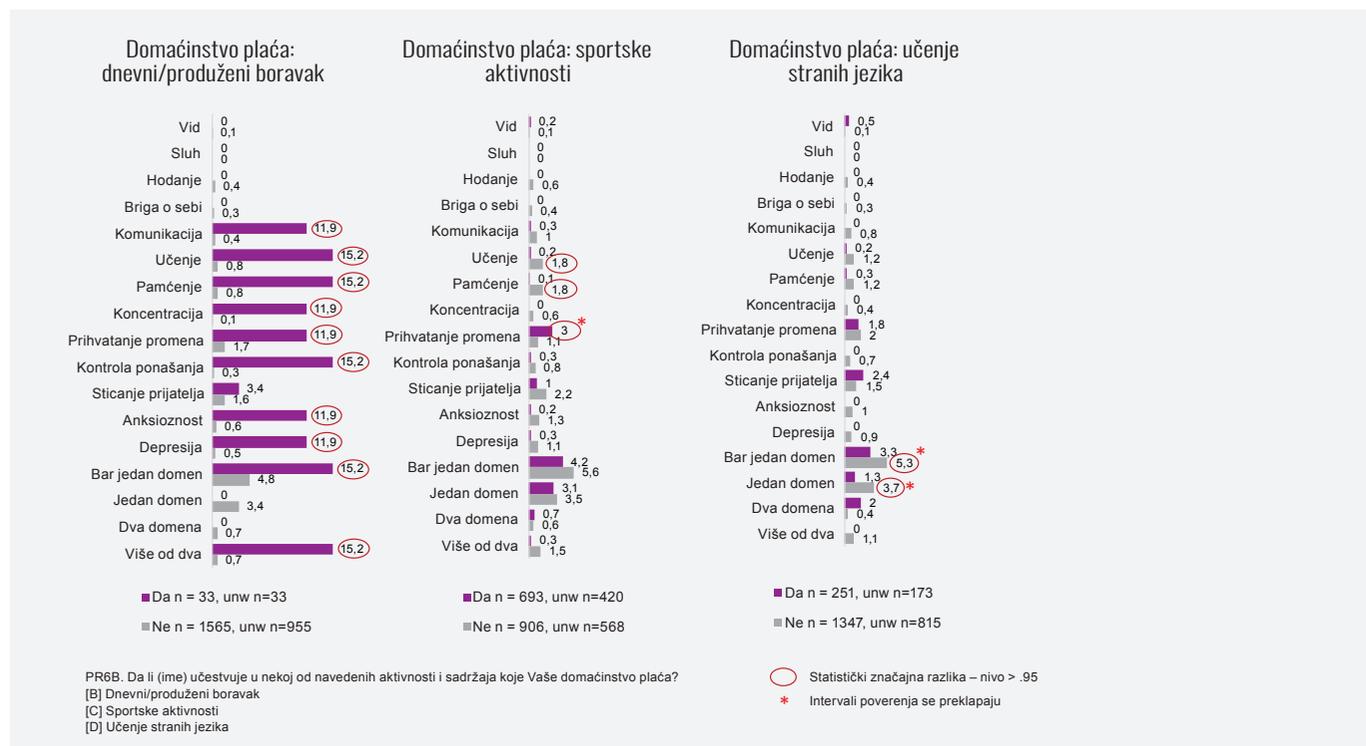
	Besplatno: celodnevna nastava			Besplatno: dodatna nastava			Besplatno: školske sekcije		
	Da	Ne		Da	Ne		Da	Ne	
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	0	0,1	0,4	0	0,2	0,6	0	0,1	0,6
Sluh	0	0,1	0,4	0	0,1	0,4	0	0,1	0,4
Hodanje	0,2	2,7	9,1	0,2	0,7	1,5	0,2	2,7	9,1
Briga o sebi	0,2	2,7	9,1	0,1	0,4	1	0	0,1	0,4
Komunikacija	0	0,2	0,7	0,3	0,8	0,9	0,3	0,8	1,7
Učenje	5,3	12,6	23,5	0,1	0,4	1,3	0,1	0,3	1,1
Pamćenje	5,3	12,4	23,5	0,1	0,4	1,3	0	0,2	0,8
Koncentracija	0,2	2,7	9,1	0	0	0	0,2	0,6	1,5
Prihvatanje promena	0	0	0	1,3	2,3	3,6	1,5	2,5	4,1
Kontrola ponašanja	0	0,1	0,5	0,5	1,3	1,7	0,2	0,6	1,5
Sticanje prijatelja	0,2	1,5	9,1	0	0,2	0,7	0,7	1,5	2,7
Anksioznost	0,2	2,4	9,1	0	0,2	0,7	0,1	0,4	1,1
Depresija	0	0,1	0,5	0,5	1,3	1,7	0,2	0,6	1,7
Bar jedan domen	8	17,3	28,5	2,5	3,8	5,5	3,4	5,1	7,1
Jedan domen	1,8	5,7	15,4	1,8	2,9	4,4	3,2	4,6	6,7
Dva domena	2,8	8,9	18,2	0	0,2	0,7	0	0	0,6
Više od dva	0,2	2,7	9,1	0,2	0,7	1,5	0,2	0,5	1,4

PR6D. Da li (ime) učestvuje u nekoj od sledećih aktivnosti ili sadržaja u školi koju pohađa, a koje su besplatne?
 [B] Celodnevna nastava (za decu 1-4. razreda)
 [D] Dodatna nastava
 [E] Školske sekcije (hor, matematičari, biologičari, gluma)

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Uz to, rezultati ukazuju na višu zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama i među decom koja pohađaju plaćenu celodnevnu nastavu (Slika 31, Slika 32).

Slika 31. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja koriste i koja ne koriste obrazovne usluge koje se plaćaju

Slika 32. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja koriste i koja ne koriste obrazovne usluge koje se plaćaju

	Domaćinstvo plaća: dnevni/produženi boravak						Domaćinstvo plaća: sportske aktivnosti						Domaćinstvo plaća: učenje stranih jezika					
	Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	.	0	.	0	0,1	0,4	0	0,2	0,7	0	0,1	0,5	0	0,5	1,8	0	0,1	0,3
Sluh	.	0	.	0,2	0,4	0,8	0	0	0,4	0,3	0,6	1,4	.	0	.	0,2	0,4	0,9
Hodanje	.	0	.	0,1	0,3	0,6	.	0	.	0,1	0,4	1	.	0	.	0,1	0,3	0,7
Briga o sebi	4,2	11,9	26,3	0,2	0,4	0,9	0,1	0,3	0,9	0,5	1	1,8	.	0	.	0,4	0,8	1,4
Komunikacija	6	15,2	30,1	0,4	0,8	1,3	0	0,2	0,7	1,1	1,8	2,8	0	0,2	1	0,8	1,2	2
Učenje	6	15,2	30,1	0,4	0,8	1,3	0	0,1	0,7	1,1	1,8	2,8	0	0,3	1,8	0,7	1,2	1,9
Pamćenje	4,2	11,9	26,3	0	0,1	0,3	.	0	.	0,2	0,6	1,2	.	0	.	0,1	0,4	0,8
Koncentracija	4,2	11,9	26,3	1,2	1,7	2,5	1,9	3	4,5	0,6	1,1	1,9	0,8	1,8	4,3	1,4	2	2,9
Prihvatanje promena	6	15,2	30,1	0,1	0,3	0,6	0,1	0,3	0,9	0,4	0,8	1,7	.	0	.	0,3	0,7	1,2
Kontrola ponašanja	0,3	3,4	13,3	1,1	1,6	2,3	0,5	1	2	1,4	2,2	3,3	1	2,4	4,9	0,9	1,5	2,2
Sticanje prijatelja	4,2	11,9	26,3	0,3	0,6	1	0,1	0,2	0,9	0,7	1,3	2,2	.	0	.	0,5	1	1,6
Anksioznost	4,2	11,9	26,3	0,2	0,5	1	0,1	0,3	0,9	0,6	1,1	1,9	.	0	.	0,5	0,9	1,5
Depresija	6	15,2	30,1	3,8	4,8	5,9	2,9	4,2	5,9	4,3	5,6	7,3	1,5	3,3	5,9	4,2	5,3	6,6
Bar jedan domen	.	0	.	2,6	3,4	4,4	2,1	3,1	4,7	2,4	3,5	4,8	0,3	1,3	3,2	2,8	3,7	4,8
Jedan domen	.	0	.	0,4	0,7	1,2	0,3	0,7	1,6	0,3	0,6	1,4	0,8	2	4,3	0,2	0,4	0,9
Dva domena	6	15,2	30,1	0,3	0,7	1,1	0,1	0,3	0,9	0,8	1,5	2,4	.	0	.	0,7	1,1	1,8
Više od dva																		

PR6B. Da li (ime) učestvuje u nekoj od navedenih aktivnosti i sadržaja koje Vaše domaćinstvo plaća?

[B] Dnevni/produženi boravak
[C] Sportske aktivnosti
[D] Učenje stranih jezika

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Prema međunarodnim ugovorima koje je Republika Srbija potpisala, sva deca imaju pravo na kvalitetno obrazovanje. Ipak, nalazi ukazuju na to da su deca sa funkcionalnim teškoćama češće bila izložena odlaganju pristupa obrazovanju nego njihovi vršnjaci.

S druge strane, celodnevna nastava, i plaćena i besplatna, predstavlja uslugu koju često koriste deca sa anksioznošću, kao i deca sa teškoćama u hodanju, brizi o sebi, učenju i pamćenju. Ostaju nejasni razlozi za tu praksu, tj. koje se potrebe dece sa teškoćama i njihovih porodica zadovoljavaju tim uslugama.

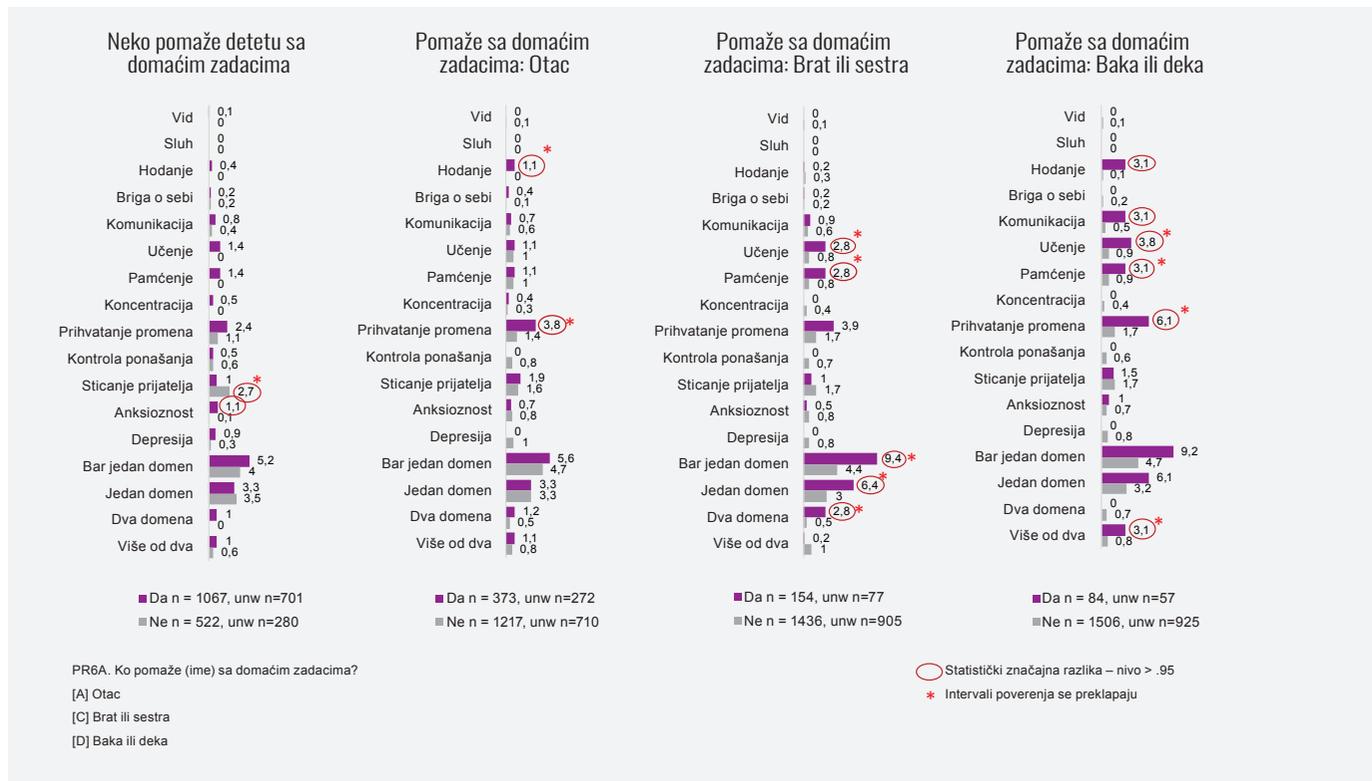
Stoga treba sprovesti različite mere usmerene ka tome da se obezbedi pravičan i uzrasno primeren pristup obrazovanju (npr. razvoj mehanizama za neposredan rad sa korisnicima radi uključivanja dece sa funkcionalnim teškoćama u predškolske programe u ranom uzrastu, povećanje kapaciteta predškolskih ustanova da podrže prelazak dece u osnovno obrazovanje, razvoj školskog etosa koji podrazumeva prihvatanje, informisanje roditelja o pravima njihove dece u pogledu obrazovanja).

Osim toga, treba razvijati i pružati besplatne integrisane i međuresorne usluge kao podršku deci i njihovim porodicama.

Dodatna podrška u učenju kod kuće

Rezultati pokazuju da je zastupljenost dece sa anksioznošću viša među decom koja dobijaju pomoć sa domaćim zadacima nego među onom koja ne dobijaju tu pomoć. Osim toga, rezultati pokazuju da su deca sa teškoćama zastupljenija među decom koja dobijaju pomoć sa domaćim zadacima od oca, braće i sestara ili bake i deke nego među decom koja ne dobijaju takvu podršku (Slika 33, Slika 34).

Slika 33. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja dobijaju i koja ne dobijaju pomoć sa domaćim zadacima

Slika 34. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja dobijaju i koja ne dobijaju pomoć sa domaćim zadacima

Vid	Neko pomaže detetu sa domaćim zadacima						Pomaže sa domaćim zadacima: otac						Pomaže sa domaćim zadacima: brat ili sestra						Pomaže sa domaćim zadacima: baka ili deka					
	Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Stuh	0	0,1	0,4	.	0	.	.	0	.	0	0,1	0,4	.	0	.	0	0,1	0,3	.	0	.	0	0,1	0,3
Hodanje	0,2	0,4	1	.	0	.	0,4	1,1	2,5	0	0	0,4	0	0,2	1,6	0,1	0,3	0,7	1	3,1	9,2	0	0,1	0,4
Briga o sebi	0	0,2	0,6	0	0,2	0,9	0	0,4	1,2	0	0,1	0,5	0	0,2	1,6	0,1	0,2	0,6	.	0	.	0,1	0,2	0,5
Komunikacija	0,4	0,8	1,4	0,1	0,4	1,2	0,2	0,7	2,1	0,3	0,6	1,1	0,1	0,9	3	0,3	0,6	1	1	3,1	9,2	0,2	0,5	0,9
Učenje	0,8	1,4	2,2	.	0	.	0,4	1,1	2,5	0,5	1	1,7	0,9	2,8	6,1	0,5	0,8	1,4	1	3,8	9,2	0,5	0,9	1,4
Pamćenje	0,8	1,4	2,2	.	0	.	0,4	1,1	2,5	0,5	1	1,7	0,9	2,8	6,1	0,5	0,8	1,4	1	3,1	9,2	0,5	0,9	1,4
Koncentracija	0,2	0,5	1	.	0	.	0	0,4	1,2	0,1	0,3	0,8	.	0	.	0,1	0,4	0,8	.	0	.	0,1	0,4	0,7
Prihvatanje promena	1,6	2,4	3,5	0,5	1,1	2,4	2,2	3,8	6,1	0,8	1,4	2,2	1,6	3,9	7,9	1,2	1,7	2,5	2,3	6,1	12,6	1,2	1,7	2,5
Kontrola ponašanja	0,2	0,5	1	0,2	0,6	1,5	.	0	.	0,4	0,8	1,3	.	0	.	0,3	0,7	1,1	.	0	.	0,3	0,6	1,1
Sticanje prijatelja	0,5	1	1,8	1,5	2,7	4,3	0,8	1,9	3,6	1	1,6	2,4	0,3	1	4,1	1,2	1,7	2,5	0,1	1,5	5,4	1,1	1,7	2,4
Anksioznost	0,6	1,1	1,9	0	0,1	0,5	0,2	0,7	2,1	0,4	0,8	1,3	0,1	0,5	3	0,4	0,8	1,3	0,1	1	5,4	0,4	0,7	1,3
Depresija	0,5	0,9	1,7	0,1	0,3	1,2	.	0	.	0,5	1	1,7	.	0	.	0,5	0,8	1,4	.	0	.	0,4	0,8	1,3
Bar jedan domen	4	5,2	6,7	2,6	4	6	3,6	5,6	8,3	3,6	4,7	6	5,3	9,4	14,4	3,5	4,4	5,6	4,6	9,2	17,2	3,7	4,7	5,8
Jedan domen	2,3	3,3	4,5	2,1	3,5	5,3	1,8	3,3	5,4	2,5	3,3	4,5	3,4	6,4	11,2	2,2	3	4	2,3	6,1	12,6	2,4	3,2	4,2
Dva domena	0,5	1	1,8	.	0	.	0,5	1,2	2,9	0,2	0,5	1	0,9	2,8	6,1	0,2	0,5	1	.	0	.	0,4	0,7	1,3
Više od dva	0,5	1	1,7	0,2	0,6	1,5	0,4	1,1	2,5	0,4	0,8	1,5	0	0,2	1,6	0,6	1	1,6	1	3,1	9,2	0,4	0,8	1,3

PR6A. Ko pomaže (ime) sa domaćim zadacima?
 [A] Otac
 [C] Brat ili sestra
 [D] Baka ili deka

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Rezultati pokazuju da kod dece sa teškoćama u funkcionisanju postoji veća verovatnoća da će dobijati dodatnu podršku u učenju kod kuće nego da je neće dobijati.

Na osnovu ovog nalaza može se formulisati nekoliko preporuka:

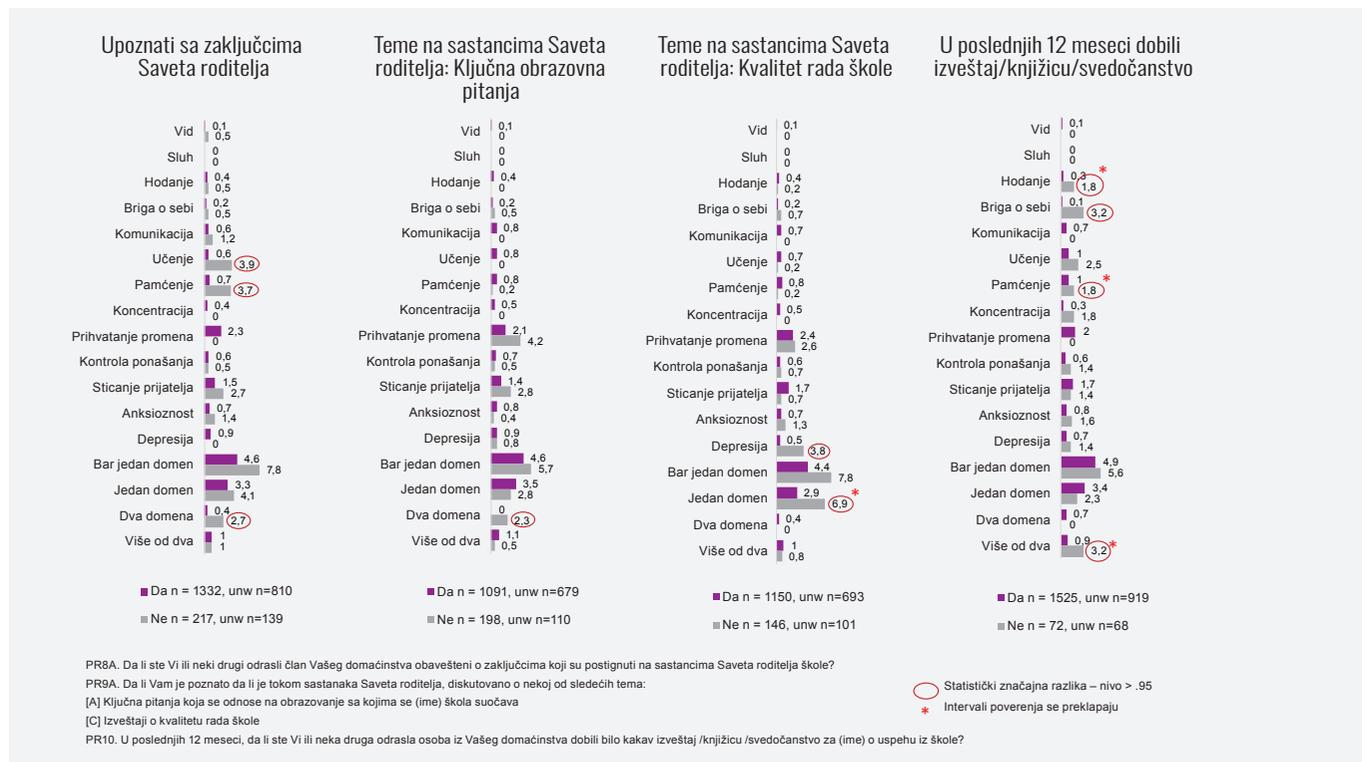
- Da bi se odgajilo dete, potrebno je celo selo — odnosno ceo sistem podrške. To je još očiglednije kada je reč o deci sa teškoćama u funkcionisanju. Stoga su potrebne integrisane i međuresorne usluge podrške za decu i njihove porodice.
- Treba pružati usluge dodatne podrške u učenju onima koji nemaju mogućnost da dobiju takvu podršku kod kuće.

Saradnja škole i porodice

Nalazi pokazuju da je manje verovatno da će članovi domaćinstva dece sa teškoćama u dva domena, posebno u domenima učenja i pamćenja, biti upoznati sa zaključcima saveta roditelja.

Rezultati pokazuju da je manje verovatno da članovi domaćinstva dece sa teškoćama u hodanju, brizi o sebi i koncentraciji dobijaju informacije od škole o uspehu deteta (Slika 35, Slika 36).

Slika 35. Zastupljenost dece sa teškoćama u porodicama sa boljim i lošijim kvalitetom saradnje sa školom

Slika 36. Zastupljenost dece sa teškoćama u porodicama sa boljim i lošijim kvalitetom saradnje sa školom

	Upoznati sa zaključcima Saveta roditelja			Teme na sastancima Saveta roditelja: ključna obrazovna pitanja			Teme na sastancima Saveta roditelja: kvalitet rada škole			U poslednjih 12 meseci dobili izveštaj/knjižicu/svedočanstvo		
	Da	Ne		Da	Ne		Da	Ne		Da	Ne	
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	0	0,1	0,4	0	0,5	2,1	0	0,1	0,4	0	0,1	0,4
Sluh												
Hodanje	0,1	0,4	0,8	0	0,5	2,1	0,2	0,4	1	0	0,2	1,7
Briga o sebi	0,1	0,2	0,6	0	0,5	2,1	0	0,2	0,6	0,1	0,7	3,2
Komunikacija	0,3	0,6	1,1	0,2	1,2	2,9	0,3	0,8	1,4	0	0	0
Učenje	0,3	0,6	1,2	2,1	3,9	7,4	0,4	0,8	1,5	0	0,2	1,7
Pamćenje	0,3	0,7	1,2	1,8	3,7	6,8	0,4	0,8	1,5	0	0,2	1,7
Koncentracija	0,1	0,4	0,8	0	0	0	0,2	0,5	1	0	0	0
Prihvatanje promena	1,6	2,3	3,2	0	0	0	1,4	2,1	3,1	1,9	4,2	7,5
Kontrola ponašanja	0,3	0,6	1,1	0	0,5	2,1	0,3	0,7	1,3	0,1	0,5	2,3
Sticanje prijatelja	0,9	1,5	2,3	1,2	2,7	5,6	0,8	1,4	2,2	1,3	2,8	6,1
Anksioznost	0,4	0,7	1,3	0,4	1,4	3,6	0,4	0,8	1,5	0,1	0,4	2,3
Depresija	0,5	0,9	1,5	0	0	0	0,5	0,9	1,6	0,2	0,8	3,2
Bar jedan domen	3,6	4,6	5,9	4,8	7,8	12	3,5	4,6	6	3	5,7	9,4
Jedan domen	2,4	3,3	4,4	2,1	4,1	7,4	2,5	3,5	4,7	1,3	2,8	6,1
Dva domena	0,1	0,4	0,8	1,2	2,7	5,6	0	0	0,2	1	2,3	5,4
Više od dva	0,5	1	1,6	0,2	1	2,9	0,6	1,1	1,9	0,1	0,5	2,3

PR8A. Da li ste Vi ili neki drugi odrasli član Vašeg domaćinstva obavešteni o zaključcima koji su postignuti na sastancima Saveta roditelja škole?
 PR9A. Da li Vam je poznato da li je tokom sastanaka Saveta roditelja, diskutovano o nekoj od sledećih tema:
 [A] Ključna pitanja koja se odnose na obrazovanje sa kojima se (ime) škola suočava
 [C] Izveštaji o kvalitetu rada škole
 PR10. U poslednjih 12 meseci, da li ste Vi ili neka druga odrasla osoba iz Vašeg domaćinstva dobili bilo kakav izveštaj /knjižicu /svedočanstvo za (ime) o uspehu iz škole?

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Iako je partnerstvo škole i porodice jedan od osnovnih stubova inkluzivnog obrazovanja, istraživanje pokazuje da je manje verovatno da će članovi domaćinstva dece sa teškoćama biti upoznati sa zaključcima saveta roditelja i da će od škole dobijati informacije o uspehu deteta.

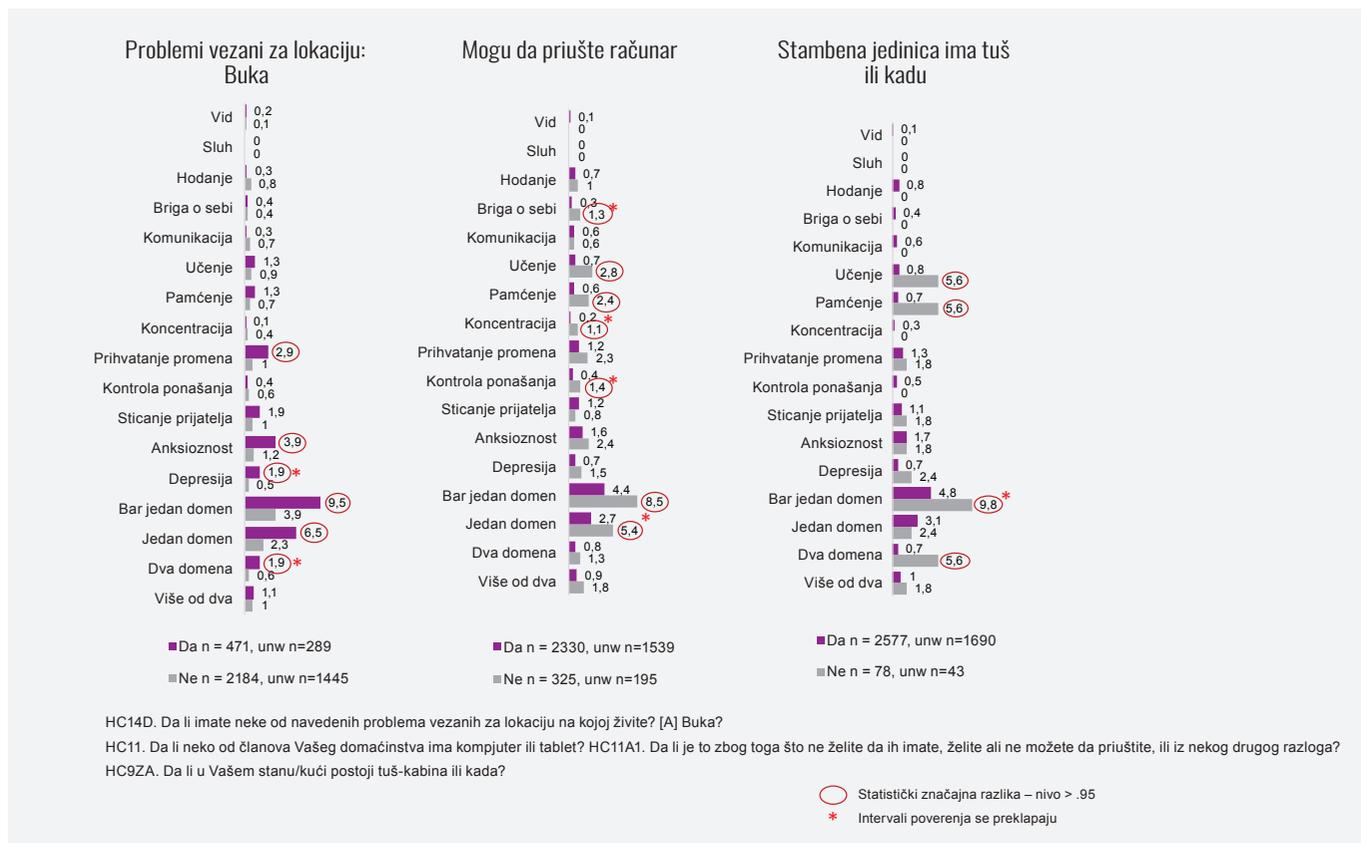
Kako je ovo u skladu sa ranijim istraživanjem o angažovanju roditelja, preporučili bismo:

- da se poboljša sprovođenje postojećih procedura za angažovanje roditelja;
- da se roditeljima ponudi da učestvuju u školskom životu na različite načine i u različitim ulogama.

Preduslovi za obrazovanje na daljinu u vanrednim situacijama

Zastupljenost dece koja imaju teškoće u bar jednom domenu viša je među decom koja žive u bučnom domaćinstvu, ne mogu da priušte računar, ili nemaju tuš ili kadu u domaćinstvu (Slika 37, Slika 38).

Slika 37. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima koja se razlikuju po uslovima od značaja za pandemiju

Slika 38. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima koja se razlikuju po uslovima od značaja za pandemiju

	Problemi vezani za lokaciju: buka						Mogu da priušte računar						Stambena jedinica ima tuš ili kadu					
	Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	0	0,2	1	0	0,1	0,3	0	0,1	0,3	.	0	.	0	0,1	0,3	.	0	.
Sluh																		
Hodanje	0	0,3	1	0,5	0,8	1,3	0,4	0,7	1,1	0,3	1	2,4	0,5	0,8	1,2	.	0	.
Briga o sebi	0,1	0,4	1,4	0,2	0,4	0,8	0,1	0,3	0,5	0,4	1,3	2,9	0,2	0,4	0,7	.	0	.
Komunikacija	0	0,3	1	0,4	0,7	1,1	0,3	0,6	1	0,1	0,6	2	0,4	0,6	1	.	0	.
Učenje	0,5	1,3	2,6	0,5	0,9	1,3	0,4	0,7	1,1	1,4	2,8	5	0,5	0,8	1,2	1,8	5,6	11,7
Pamćenje	0,5	1,3	2,6	0,4	0,7	1,2	0,4	0,6	1	1,2	2,4	4,6	0,4	0,7	1,1	1,8	5,6	11,7
Koncentracija	0	0,1	0,5	0,2	0,4	0,7	0,1	0,2	0,5	0,4	1,1	2,9	0,1	0,3	0,6	.	0	.
Prihvatanje promena	1,7	2,9	4,8	0,7	1	1,5	0,8	1,2	1,7	1,2	2,3	4,6	0,9	1,3	1,8	0,1	1,8	5,8
Kontrola ponašanja	0,1	0,4	1,4	0,3	0,6	0,9	0,2	0,4	0,7	0,6	1,4	3,3	0,3	0,5	0,9	.	0	.
Sticanje prijatelja	0,9	1,9	3,5	0,6	1	1,4	0,8	1,2	1,7	0,3	0,8	2,4	0,8	1,1	1,6	0,1	1,8	5,8
Anksioznost	2,4	3,9	5,8	0,8	1,2	1,7	1,1	1,6	2,1	1,2	2,4	4,6	1,2	1,7	2,2	0,1	1,8	5,8
Depresija	0,9	1,9	3,5	0,3	0,5	0,9	0,4	0,7	1,1	0,6	1,5	3,3	0,5	0,7	1,1	0,5	2,4	8
Bar jedan domen	7,1	9,5	12,5	3,2	3,9	4,8	3,6	4,4	5,3	5,9	8,5	12	4	4,8	5,6	5	9,8	18,4
Jedan domen	4,6	6,5	9,1	1,7	2,3	3	2,1	2,7	3,4	3,2	5,4	8,1	2,5	3,1	3,8	0,5	2,4	8
Dva domena	0,9	1,9	3,5	0,4	0,6	1	0,5	0,8	1,2	0,4	1,3	2,9	0,5	0,7	1,1	1,8	5,6	11,7
Više od dva	0,4	1,1	2,3	0,7	1	1,5	0,6	0,9	1,3	0,8	1,8	3,8	0,6	1	1,4	0,1	1,8	5,8

HC14D. Da li imate neke od navedenih problema vezanih za lokaciju na kojoj živite? [A] Buka
 HC11. Da li neko od članova Vašeg domaćinstva ima kompjuter ili tablet? HC11A1. Da li je to zbog toga što ne želite da ih imate, želite ali ne možete da priuštite, ili iz nekog drugog razloga?
 HC9ZA. Da li u Vašem stanu/kući postoji tuš-kabina ili kada?

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Pandemija kovida-19 donela je iznenadni zaokret ka školovanju kod kuće. Novi modaliteti učenja zahtevaju pristup internetu i uređaje potrebne za učenje putem interneta kod kuće, ali i dodatno angažovanje roditelja.

Analiza pokazuje da je kod dece sa teškoćama u funkcionisanju postojao veći rizik da neće imati pristup obrazovanju putem interneta, da neće imati podsticajno okruženje za učenje kod kuće, ali i da neće imati sanitarne uslove za zaštitu svog i tuđeg zdravlja.

Stoga, u periodu posle pandemije, obrazovne ustanove treba da ulože dodatne napore kako bi se nadoknadio gubitak u učenju kod dece sa teškoćama koja nisu imala pristup obrazovanju putem interneta.

Ubuduće, u vanrednim okolnostima, treba posvetiti posebnu pažnju uslovima u kojima žive deca sa teškoćama i njihove porodice. Umesto univerzalnih odluka i modaliteta obrazovanja, treba pažljivo da razmotrimo kako obezbediti da oni kojima je potrebna dodatna podrška ne ostanu bez ikakve podrške.

Funkcionalne teškoće kod dece starosti 5–17 godina u uzorku romskih domaćinstava koja žive u romskim naseljima

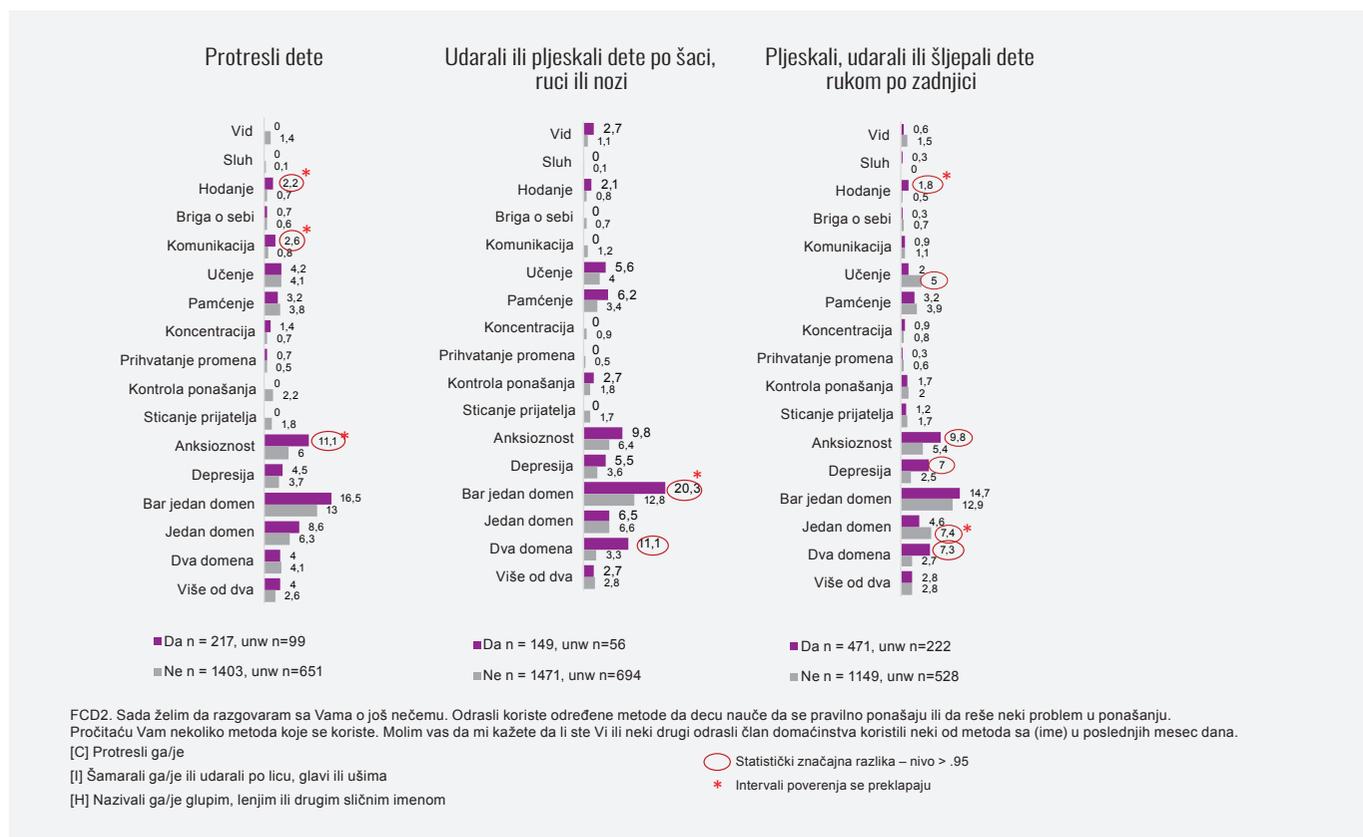
Uporedili smo zastupljenost dece starosti 5–17 godina sa funkcionalnim teškoćama u različitim domenima učešća:

- ▲ roditeljske prakse disciplinovanja;
- ▲ pristup socijalnoj zaštiti;
- ▲ pristup zdravlju;
- ▲ pristup obrazovanju;
- ▲ dodatna podrška u učenju kod kuće;
- ▲ saradnja škole i porodice;
- ▲ preduslovi za obrazovanje na daljinu u vanrednim situacijama.

Roditeljske prakse disciplinovanja

Rezultati ukazuju na višu zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama u dva domena među decom iz romskih naselja koja su bila izložena fizički nasilnim metodama disciplinovanja, u poređenju sa zastupljenošću među decom koja nisu bila izložena nasilnim metodama (Slika 39, Slika 40).

Slika 39. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena fizičkom kažnjavanju

Slika 40. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena fizičkom kažnjavanju

	Protresli dete						Udarali ili pljeskali dete po šaci, ruci ili nozi						Pljeskali, udarali ili šljepali dete rukom po zadnjici					
	Da		Ne				Da		Ne				Da		Ne			
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	.	0	.	0,9	1,4	2,1	0,9	2,7	6,3	0,6	1,1	1,7	0,2	0,6	1,7	0,9	1,5	2,3
Sluh	.	0	.	0	0,1	0,3	.	0	.	0	0,1	0,3	0	0,3	1	.	0	.
Hodanje	0,9	2,2	5	0,4	0,7	1,3	0,6	2,1	5,3	0,4	0,8	1,3	0,9	1,8	3,5	0,2	0,5	1,1
Briga o sebi	0,2	0,7	2,9	0,3	0,6	1,1	.	0	.	0,4	0,7	1,2	0,1	0,3	1,4	0,3	0,7	1,3
Komunikacija	1,2	2,6	5,6	0,5	0,8	1,4	.	0	.	0,7	1,2	1,8	0,3	0,9	2	0,6	1,1	1,9
Učenje	2,1	4,2	7,4	3,2	4,1	5,3	2,6	5,6	9,9	3,1	4	5,1	1,1	2	3,7	3,9	5	6,4
Pamćenje	1,5	3,2	6,2	2,9	3,8	4,9	3	6,2	10,7	2,6	3,4	4,5	1,9	3,2	5,1	2,9	3,9	5,2
Koncentracija	0,4	1,4	3,6	0,4	0,7	1,3	.	0	.	0,5	0,9	1,5	0,3	0,9	2	0,4	0,8	1,4
Prihvatanje promena	0	0,7	2,1	0,2	0,5	1	.	0	.	0,3	0,5	1	0	0,3	1	0,3	0,6	1,2
Kontrola ponašanja	.	0	.	1,5	2,2	3,1	0,9	2,7	6,3	1,2	1,8	2,6	0,8	1,7	3,2	1,3	2	2,9
Sticanje prijatelja	.	0	.	1,2	1,8	2,6	.	0	.	1,1	1,7	2,5	0,5	1,2	2,6	1	1,7	2,5
Anksioznost	7,4	11,1	15,7	4,9	6	7,4	6	9,8	15,7	5,2	6,4	7,7	7,3	9,8	12,7	4,3	5,4	6,9
Depresija	2,4	4,5	8	2,7	3,7	4,7	2,6	5,5	9,9	2,7	3,6	4,6	5	7	9,6	1,7	2,5	3,5
Bar jedan domen	12,1	16,5	22	11,3	13	14,8	14,3	20,3	27,1	11,1	12,8	14,6	11,7	14,7	18,1	11	12,9	14,9
Jedan domen	5,5	8,6	13,1	5,2	6,3	7,7	3,5	6,5	11,6	5,5	6,6	8	3	4,6	6,9	6	7,4	9
Dva domena	2,1	4	7,4	3,1	4,1	5,2	6,5	11,1	16,5	2,5	3,3	4,3	5,1	7,3	9,8	1,9	2,7	3,8
Više od dva	2,1	4	7,4	1,8	2,6	3,5	0,9	2,7	6,3	2	2,8	3,7	1,6	2,8	4,5	1,9	2,8	3,9

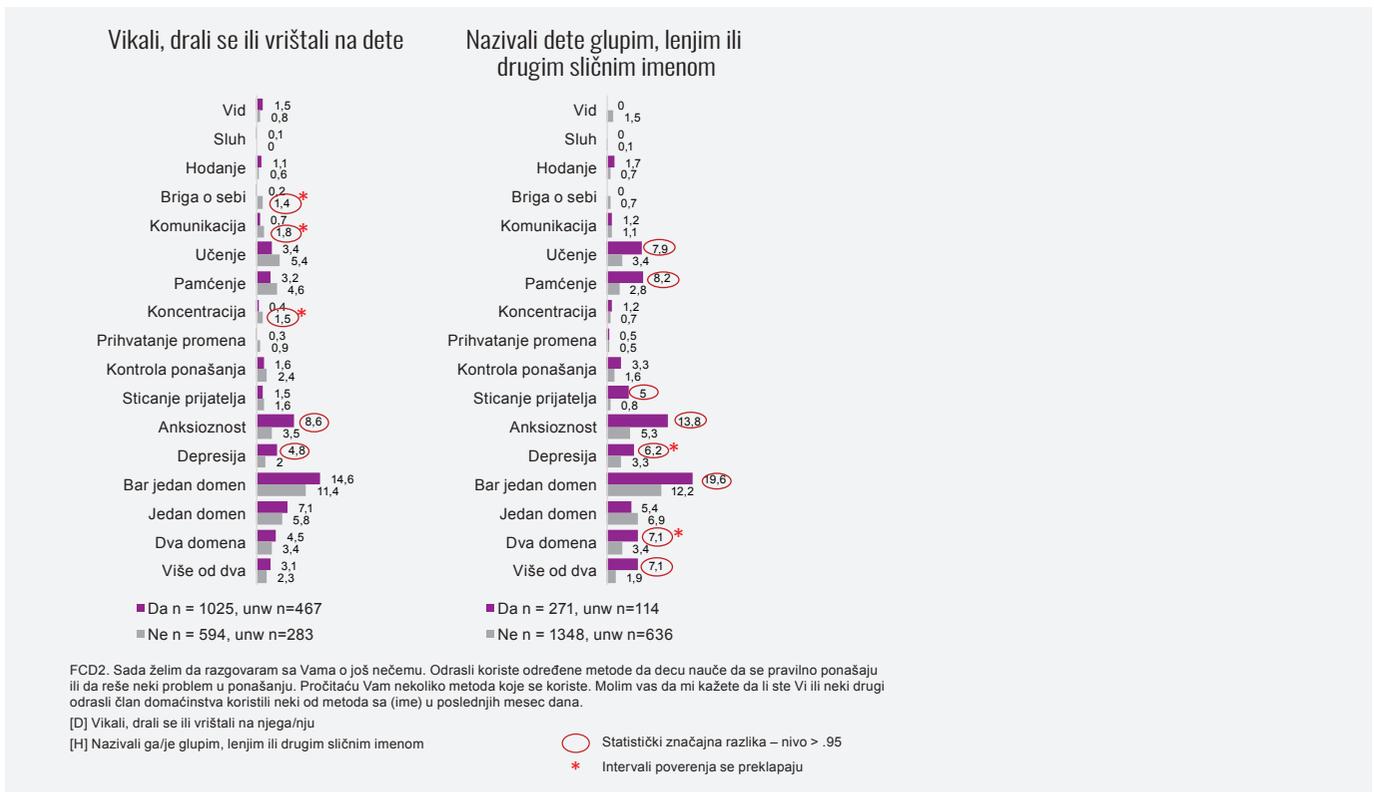
FCD2. Sada želim da razgovaram sa Vama o još nečemu. Odrasli koriste određene metode da decu nauče da se pravilno ponašaju ili da reše neki problem u ponašanju. Pročitacu Vam nekoliko metoda koje se koriste. Molim vas da mi kažete da li ste Vi ili neki drugi odrasli član domaćinstva koristili neki od metoda sa (ime) u poslednjih mesec dana.

[C] Protresli ga/je
 [I] Šamarali ga/je ili udarali po licu, glavi ili ušima
 [H] Nazivali ga/je glupim, lenjim ili drugim sličnim imenom

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Slično tome, neke grupe dece sa teškoćama (npr. anksioznošću i depresijom) više su zastupljene među decom iz romskih naselja koja su bila izložena vikanju ili nazivanju pogrđnim imenima nego među decom koja nemaju takvo iskustvo (Slika 41, Slika 42).

Slika 41. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena grubom verbalnom disciplinovanju

Slika 42. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena grubom verbalnom disciplinovanju

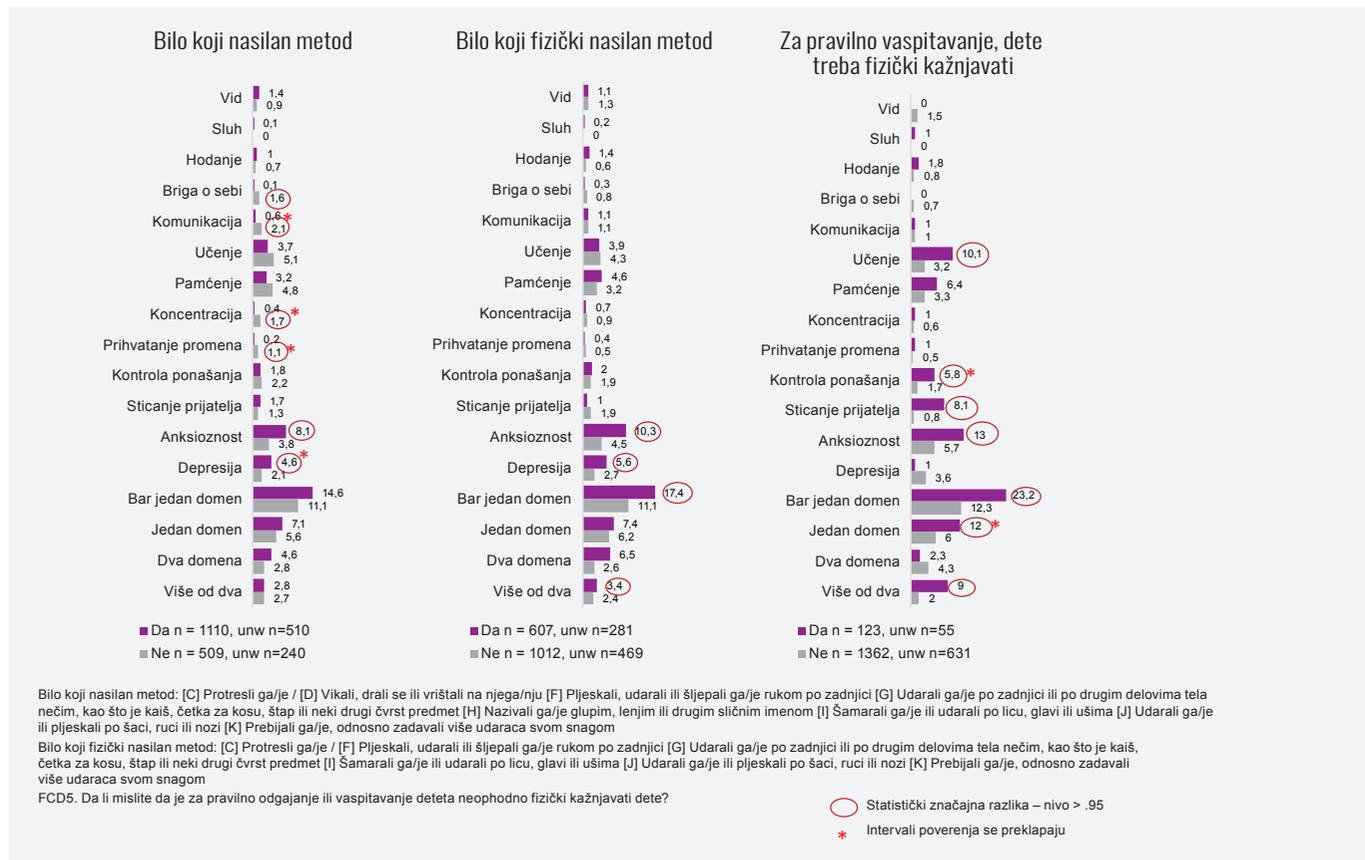
	Vikali, drali se ili vrištali na dete						Nazivali dete glupim, lenjim ili drugim sličnim imenom					
	Da		Ne				Da		Ne			
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	0,9	1,5	2,3	0,3	0,8	1,8	.	0	.	0,9	1,5	2,2
Sluh	0	0,1	0,5	.	0	.	.	0	.	0	0,1	0,3
Hodanje	0,6	1,1	1,8	0,2	0,6	1,6	0,7	1,7	4	0,4	0,7	1,3
Briga o sebi	0	0,2	0,6	0,6	1,4	2,5	.	0	.	0,4	0,7	1,3
Komunikacija	0,3	0,7	1,3	1	1,8	3,2	0,3	1,2	2,9	0,6	1,1	1,7
Učenje	2,4	3,4	4,7	3,8	5,4	7,4	5	7,9	11,4	2,5	3,4	4,5
Pamćenje	2,3	3,2	4,4	3,1	4,6	6,4	5,3	8,2	11,8	2	2,8	3,8
Koncentracija	0,1	0,4	0,9	0,8	1,5	2,7	0,3	1,2	2,9	0,4	0,7	1,3
Prihvatanje promena	0,1	0,3	0,8	0,3	0,9	1,8	0	0,5	1,7	0,2	0,5	1
Kontrola ponašanja	1	1,6	2,6	1,4	2,4	3,8	1,7	3,3	6	1,1	1,6	2,4
Sticanje prijatelja	0,9	1,5	2,5	0,8	1,6	2,7	3	5	8,3	0,4	0,8	1,4
Anksioznost	7	8,6	10,4	2,3	3,5	5,3	10	13,8	18,1	4,2	5,3	6,6
Depresija	3,6	4,8	6,2	1,1	2	3,4	3,8	6,2	9,6	2,4	3,3	4,3
Bar jedan domen	12,6	14,6	16,9	9,1	11,4	14,2	15,2	19,6	24,6	10,6	12,2	14,1
Jedan domen	5,7	7,1	8,8	4,1	5,8	7,8	3,3	5,4	8,7	5,6	6,9	8,3
Dva domena	3,3	4,5	5,9	2,1	3,4	5,1	4,4	7,1	10,5	2,5	3,4	4,5
Više od dva	2,1	3,1	4,2	1,4	2,3	3,8	4,4	7,1	10,5	1,3	1,9	2,8

FCD2. Sada želim da razgovaram sa Vama o još nečemu. Odrasli koriste određene metode da decu nauče da se pravilno ponašaju ili da reše neki problem u ponašanju. Pročitacu Vam nekoliko metoda koje se koriste. Molim vas da mi kažete da li ste Vi ili neki drugi odrasli član domaćinstva koristili neki od metoda sa (ime) u poslednjih mesec dana.
 [D] Vikali, drali se ili vrištali na njega/nju
 [H] Nazivali ga/je glupim, lenjim ili drugim sličnim imenom

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

U domaćinstvima iz romskih naselja čiji članovi primenjuju nasilne metode disciplinovanja, uključujući fizičko nasilje, viša je zastupljenost dece sa anksioznošću i depresijom. U domaćinstvima iz romskih naselja u kojima majka podržava fizičko kažnjavanje kao metod disciplinovanja, zastupljenost dece sa teškoćama viša je nego u domaćinstvima u kojima majka ne podržava fizičko kažnjavanje (Slika 43, Slika 44).

Slika 43. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena nasilnim metodama disciplinovanja

Slika 44. Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama među decom koja su izložena i koja nisu izložena nasilnim metodama disciplinovanja

	Bilo koji nasilan metod						Bilo koji fizički nasilan metod						Za pravilno vaspitavanje, dete treba fizički kažnjavati					
	Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	0,8	1,4	2,2	0,4	0,9	2,1	0,5	1,1	2,3	0,7	1,3	2,1	.	0	.	0,9	1,5	2,2
Sluh	0	0,1	0,4	.	0	.	0	0,2	0,8	.	0	.	0,1	1	3,7	.	0	.
Hodanje	0,5	1	1,7	0,3	0,7	1,9	0,7	1,4	2,7	0,2	0,6	1,2	0,3	1,8	5,1	0,4	0,8	1,4
Briga o sebi	0	0,1	0,6	0,7	1,6	2,9	0,1	0,3	1,1	0,4	0,8	1,5	.	0	.	0,4	0,7	1,3
Komunikacija	0,3	0,6	1,2	1,2	2,1	3,7	0,5	1,1	2,3	0,6	1,1	1,9	0,1	1	3,7	0,5	1	1,6
Učenje	2,7	3,7	4,9	3,4	5,1	7,3	2,6	3,9	5,7	3,1	4,3	5,6	5,4	10,1	15,9	2,3	3,2	4,2
Pamćenje	2,2	3,2	4,3	3,1	4,8	6,8	3,2	4,6	6,5	2,2	3,2	4,4	3,1	6,4	11,9	2,5	3,3	4,4
Koncentracija	0,1	0,4	0,9	0,9	1,7	3,2	0,2	0,7	1,6	0,4	0,9	1,6	0,1	1	3,7	0,3	0,6	1,2
Prihvatanje promena	0,1	0,2	0,7	0,4	1,1	2,1	0,1	0,4	1,3	0,2	0,5	1,1	0,1	1	3,7	0,2	0,5	1
Kontrola ponašanja	1,1	1,8	2,7	1,2	2,2	3,7	1,1	2	3,3	1,2	1,9	2,9	2,6	5,8	10,8	1,2	1,7	2,6
Sticanje prijatelja	1	1,7	2,5	0,5	1,3	2,4	0,4	1	2	1,2	1,9	2,9	4,3	8,1	13,9	0,4	0,8	1,4
Anksioznost	6,6	8,1	9,8	2,3	3,8	5,6	8,1	10,3	13	3,4	4,5	6	7,9	13	19,8	4,6	5,7	7,1
Depresija	3,5	4,6	5,9	1,2	2,1	3,7	4	5,6	7,6	1,8	2,7	3,8	0,1	1	3,7	2,6	3,6	4,6
Bar jedan domen	12,6	14,6	16,8	8,5	11,1	13,9	14,4	17,4	20,5	9,2	11,1	13,1	16,7	23,2	31,6	10,6	12,3	14,1
Jedan domen	5,7	7,1	8,7	3,9	5,6	8	5,5	7,4	9,7	4,8	6,2	7,7	7,3	12	18,8	4,8	6	7,4
Dva domena	3,5	4,6	5,9	1,6	2,8	4,5	4,8	6,5	8,8	1,7	2,6	3,7	0,7	2,3	6,4	3,3	4,3	5,4
Više od dva	1,9	2,8	3,9	1,6	2,7	4,5	2,2	3,4	5,1	1,6	2,4	3,4	4,8	9	14,9	1,3	2	2,8

Bilo koji nasilan metod: [C] Protresli ga/je / [D] Vikali, drali se ili vrištali na njega/nju [F] Pljeskali, udarali ili šljepali ga/je rukom po zadnjici [G] Udarali ga/je po zadnjici ili po drugim delovima tela nečim, kao što je kaiš, četka za kosu, štap ili neki drugi čvrst predmet [H] Nazivali ga/je glupim, lenjim ili drugim sličnim imenom [I] Šamarali ga/je ili udarali po licu, glavi ili ušima [J] Udarali ga/je ili pljeskali po šaci, ruci ili nozi [K] Prebijali ga/je, odnosno zadavali više udaraca svom snagom

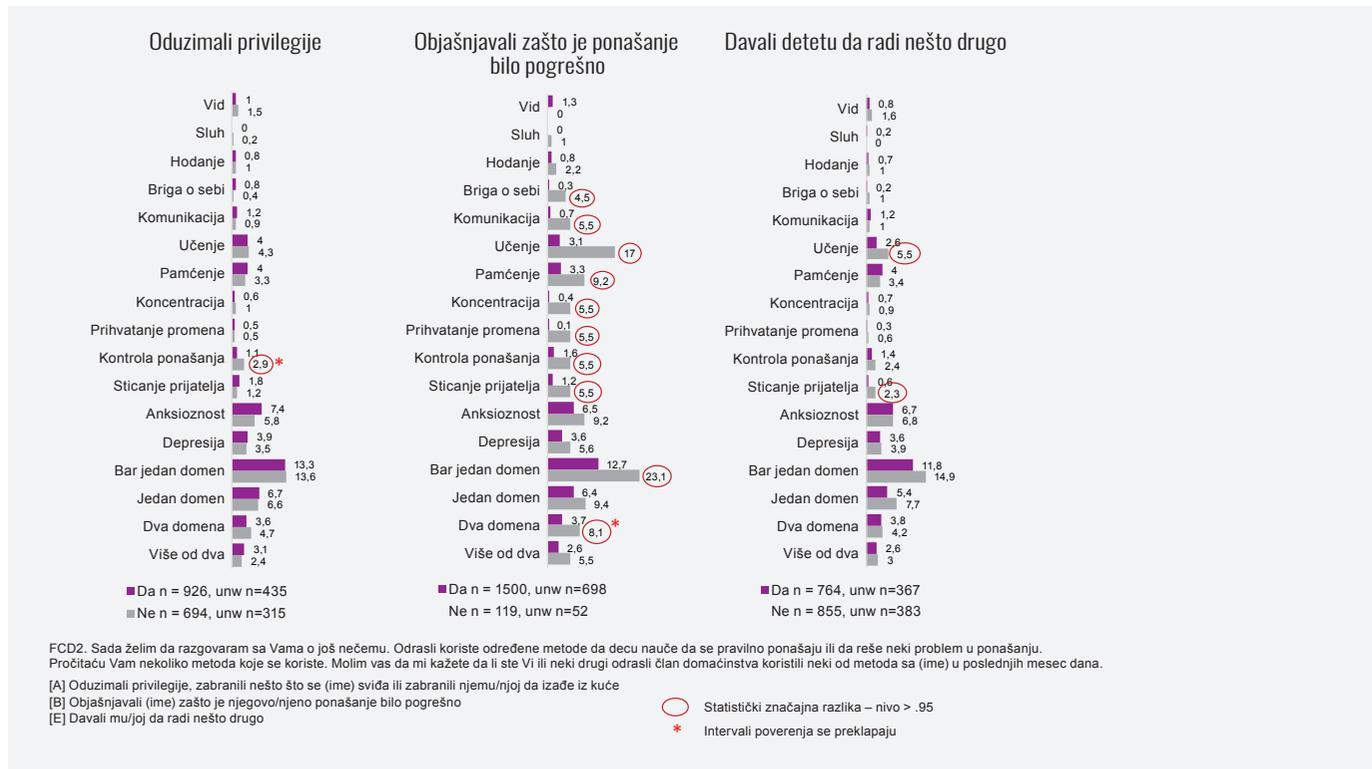
Bilo koji fizički nasilan metod: [C] Protresli ga/je / [F] Pljeskali, udarali ili šljepali ga/je rukom po zadnjici [G] Udarali ga/je po zadnjici ili po drugim delovima tela nečim, kao što je kaiš, četka za kosu, štap ili neki drugi čvrst predmet [I] Šamarali ga/je ili udarali po licu, glavi ili ušima [J] Udarali ga/je ili pljeskali po šaci, ruci ili nozi [K] Prebijali ga/je, odnosno zadavali više udaraca svom snagom

FCDS. Da li mislite da je za pravilno odgajanje ili vaspitavanje deteta neophodno fizički kažnjavati dete?

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Deca koja imaju teškoće u bar jednom domenu funkcionisanja zastupljenija su u domaćinstvima iz romskih naselja u kojima roditelji ne primenjuju strategije pozitivnog roditeljstva, npr. objašnjavanje zašto je određeno ponašanje pogrešno (Slika 45, Slika 46).

Slika 45. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima u kojima se primenjuju i u kojima se ne primenjuju strategije pozitivnog roditeljstva

Slika 46. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima u kojima se primenjuju i u kojima se ne primenjuju strategije pozitivnog roditeljstva

	Oduzimali privilegije						Objašnjavali zašto je ponašanje bilo pogrešno						Davali detetu da radi nešto drugo					
	Da		Ne		UCI		Da		Ne		UCI		Da		Ne		UCI	
	LCI	%	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	
Vid	0,5	1	1,8	0,8	1,5	2,7	0,8	1,3	2	0	0	0,3	0,8	1,6	0,9	1,6	2,7	
Sluh	.	0	.	0	0,2	0,7	.	0	.	0,1	1	3,9	0	0,2	0,6	.	0	
Hodanje	0,4	0,8	1,6	0,5	1	2	0,4	0,8	1,4	0,7	2,2	6,6	0,3	0,7	1,6	0,5	1	1,9
Briga o sebi	0,3	0,8	1,5	0,1	0,4	1,1	0,1	0,3	0,6	1,6	4,5	9	0,1	0,2	0,8	0,4	1	1,8
Komunikacija	0,6	1,2	2	0,4	0,9	1,8	0,4	0,7	1,3	2,7	5,5	11,2	0,6	1,2	2,1	0,4	1	1,8
Učenje	2,9	4	5,4	3	4,3	6	2,3	3,1	4,1	10,9	17	24,3	1,7	2,6	3,9	4,1	5,5	7,2
Pamćenje	2,9	4	5,4	2,2	3,3	4,8	2,5	3,3	4,3	5	9,2	15,4	2,8	4	5,6	2,3	3,4	4,8
Koncentracija	0,3	0,6	1,3	0,5	1	2	0,2	0,4	0,8	2,7	5,5	11,2	0,3	0,7	1,4	0,4	0,9	1,8
Prihvatanje promena	0,1	0,5	1	0,2	0,5	1,4	0	0,1	0,3	2,7	5,5	11,2	0,1	0,3	1	0,2	0,6	1,3
Kontrola ponašanja	0,6	1,1	2	1,8	2,9	4,3	1,1	1,6	2,3	2,7	5,5	11,2	0,7	1,4	2,3	1,6	2,4	3,7
Sticanje prijatelja	1	1,8	2,7	0,6	1,2	2,4	0,7	1,2	1,8	2,7	5,5	11,2	0,3	0,6	1,4	1,5	2,3	3,5
Anksioznost	5,9	7,4	9,3	4,2	5,8	7,7	5,4	6,5	7,9	5	9,2	15,4	5,1	6,7	8,6	5,2	6,8	8,6
Depresija	2,9	3,9	5,4	2,4	3,5	5,2	2,8	3,6	4,7	2,7	5,6	11,2	2,4	3,6	5	2,8	3,9	5,4
Bar jedan domen	11,2	13,3	15,6	11,2	13,6	16,2	11,1	12,7	14,4	15,9	23,1	30,8	9,6	11,8	14,2	12,7	14,9	17,5
Jedan domen	5,2	6,7	8,4	4,8	6,6	8,5	5,2	6,4	7,7	5	9,4	15,4	3,9	5,4	7,1	6,1	7,7	9,7
Dva domena	2,5	3,6	4,9	3,2	4,7	6,4	2,9	3,7	4,8	4,4	8,1	14,4	2,6	3,8	5,3	3	4,2	5,7
Više od dva	2,2	3,1	4,4	1,4	2,4	3,6	1,8	2,6	3,4	2,7	5,5	11,2	1,7	2,6	3,9	1,9	3	4,2

FCD2. Sada želim da razgovaram sa Vama o još nečemu. Odrasli koriste određene metode da decu nauče da se pravilno ponašaju ili da reše neki problem u ponašanju. Pročitacu Vam nekoliko metoda koje se koriste. Molim vas da mi kažete da li ste Vi ili neki drugi odrasli član domaćinstva koristili neki od metoda sa (ime) u poslednjih mesec dana.
 [A] Oduzimali privilegije, zabranili nešto što se (ime) sviđa ili zabranili njemu/njoj da izađe iz kuće
 [B] Objasnjavali (ime) zašto je njegovo/njeno ponašanje bilo pogrešno
 [E] Davali mu/joj da radi nešto drugo

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Analiza uzorka domaćinstava u romskim naseljima pokazuje da su deca sa funkcionalnim teškoćama zastupljenija u domaćinstvima:

- u kojima se primenjuju nasilne metode disciplinovanja;
- u kojima majka podržava fizičko kažnjavanje;
- u kojima članovi domaćinstva manje objašnjavaju zašto je određeno ponašanje pogrešno, odnosno manje primenjuju pozitivne metode disciplinovanja.

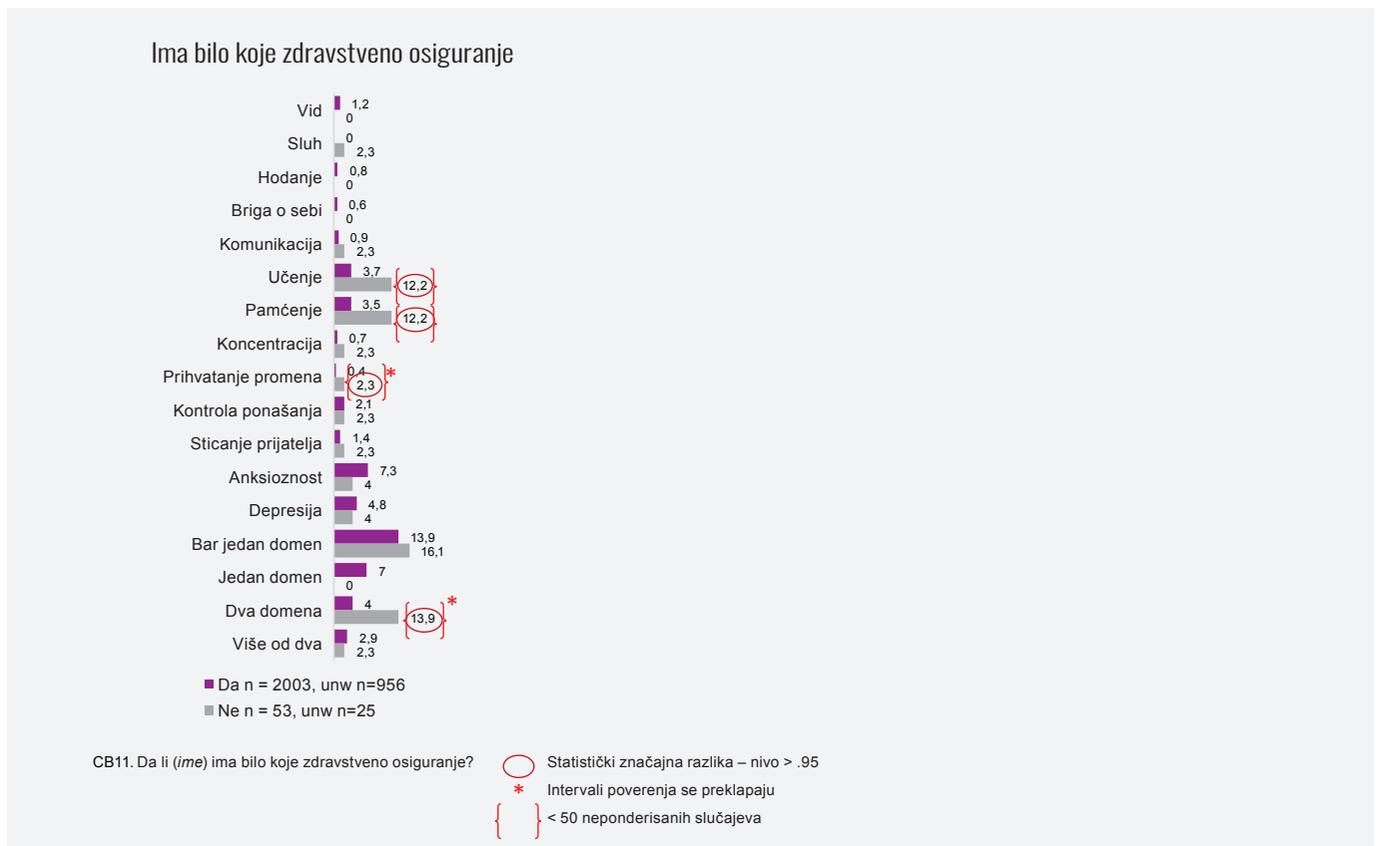
Stoga su ključne preporuke usmerene ka tome:

- da se staratelji dece sa teškoćama iz romskih naselja informišu o potencijalnim efektima fizičkog kažnjavanja na dete;
- da se podižu kapaciteti staratelja dece sa teškoćama iz romskih naselja da primenjuju pozitivne metode disciplinovanja.

Pristup zdravlju

Među decom romske nacionalnosti koja nisu zdravstveno osigurana viša je zastupljenost dece koja imaju teškoće u dva domena, posebno teškoće u pamćenju, učenju i prihvatanju promena, nego među zdravstveno osiguranom decom (Slika 46, Slika 47).

Slika 47. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja jesu i koja nisu zdravstveno osigurana

Slika 48. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja jesu i koja nisu zdravstveno osigurana

	Ima bilo koje zdravstveno osiguranje					
	Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	0,8	1,2	1,7	.	0	.
Sluh	.	0	.	0,2	2,3	8,5
Hodanje	0,5	0,8	1,3	.	0	.
Briga o sebi	0,3	0,6	1	.	0	.
Komunikacija	0,6	0,9	1,4	0,2	2,3	8,5
Učenje	2,9	3,7	4,6	4,9	12,2	21,9
Pamćenje	2,8	3,5	4,4	4,9	12,2	21,9
Koncentracija	0,4	0,7	1,1	0,2	2,3	8,5
Prihvatanje promena	0,2	0,4	0,8	0,2	2,3	8,5
Kontrola ponašanja	1,5	2,1	2,8	0,2	2,3	8,5
Sticanje prijatelja	1	1,4	2	0,2	2,3	8,5
Anksioznost	6,2	7,3	8,5	0,8	4	11,6
Depresija	4	4,8	5,8	0,8	4	11,6
Bar jedan domen	12,4	13,9	15,4	8,7	16,1	28,7
Jedan domen	5,9	7	8,2	.	0	.
Dva domena	3,2	4	4,9	6,1	13,9	24,2
Više od dva	2,2	2,9	3,7	0,2	2,3	8,5

CB11. Da li (me) ima bilo koje zdravstveno osiguranje? Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Analiza pokazuje da zdravlje kao osnovno ljudsko pravo nije obezbeđeno svojoj deci u Republici Srbiji. Ovo je posebno važno u kontekstu pandemije, koja je ugrozila i još ugrožava zdravlje svih građana i građanki.

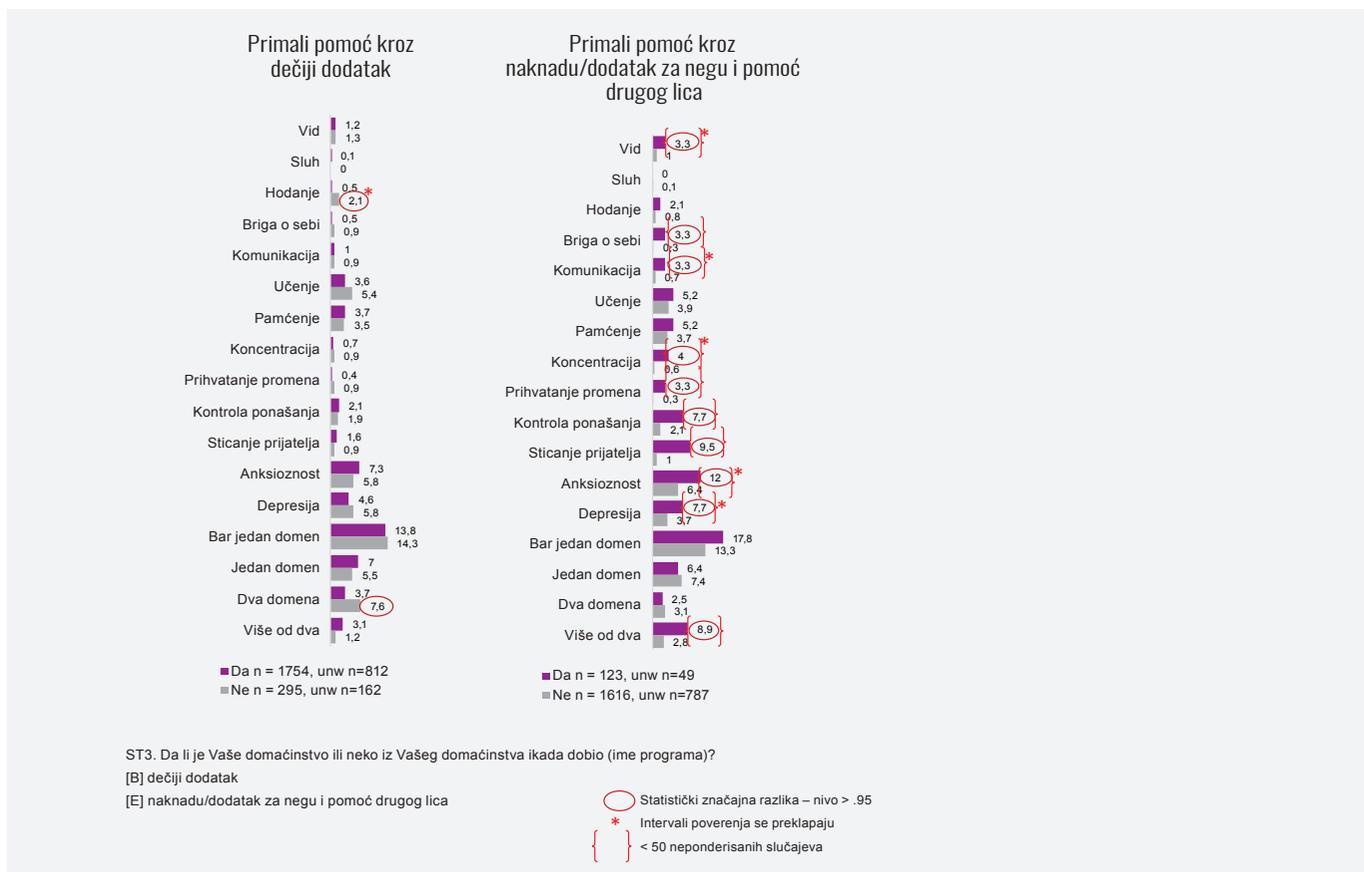
Istovremeno, funkcionalne teškoće često idu ruku pod ruku sa zdravstvenim teškoćama koje zahtevaju blagovremenu i kvalitetnu zdravstvenu zaštitu.

Stoga, u periodu posle pandemije, treba preduzeti aktivnosti usmerene ka povećanju obuhvata zdravstvenim osiguranjem u najosetljivijim grupama, kao i kampanje za podizanje svesti o značaju zdravlja. Zdravstvene medijatorke bi mogle da imaju posebno značajnu ulogu u tome.

Pristup socijalnoj zaštiti

U romskim domaćinstvima koja primaju naknadu/dodatak za negu i pomoć drugog lica viša je zastupljenost domaćinstava sa decom sa funkcionalnim teškoćama. Međutim, zastupljenost dece sa teškoćama u dva domena viša je u domaćinstvima iz romskih naselja koja ne primaju dečiji dodatak (Slika 49, Slika 50).

Slika 49. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima koja primaju i koja ne primaju socijalnu pomoć

Slika 50. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima koja primaju i koja ne primaju socijalnu pomoć

	Primali pomoć kroz dečiji dodatak						Primali pomoć kroz naknadu/dodatak za negu i pomoć drugog lica					
	Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	0,8	1,2	1,8	0,5	1,3	3,2	1,1	3,3	7,5	0,6	1	1,6
Sluh	0	0,1	0,3	.	0	.	.	0	.	0	0,1	0,3
Hodanje	0,3	0,5	0,9	0,9	2,1	4,1	0,7	2,1	6,4	0,5	0,8	1,3
Briga o sebi	0,3	0,5	1	0,3	0,9	2,7	1,1	3,3	7,5	0,1	0,3	0,6
Komunikacija	0,6	1	1,5	0,3	0,9	2,7	1,1	3,3	7,5	0,4	0,7	1,3
Učenje	2,8	3,6	4,6	3,3	5,4	8,5	2,1	5,2	9,8	3	3,9	4,9
Pamćenje	2,9	3,7	4,7	1,8	3,5	5,9	2,1	5,2	9,8	2,8	3,7	4,6
Koncentracija	0,4	0,7	1,2	0,3	0,9	2,7	1,6	4	8,7	0,3	0,6	1,1
Prihvatanje promena	0,2	0,4	0,8	0,3	0,9	2,7	1,1	3,3	7,5	0,1	0,3	0,7
Kontrola ponašanja	1,5	2,1	2,9	0,9	1,9	4,1	3,7	7,7	12,9	1,5	2,1	2,9
Sticanje prijatelja	1,1	1,6	2,3	0,3	0,9	2,7	5,4	9,5	15,9	0,6	1	1,6
Anksioznost	6,2	7,3	8,6	3,5	5,8	8,9	7,3	12	18,8	5,3	6,4	7,7
Depresija	3,7	4,6	5,7	3,5	5,8	8,9	3,7	7,7	12,9	2,9	3,7	4,7
Bar jedan domen	12,2	13,8	15,4	10,6	14,3	18,6	11,9	17,8	25,4	11,7	13,3	15
Jedan domen	5,8	7	8,2	3,3	5,5	8,5	3,1	6,4	11,9	6,2	7,4	8,8
Dva domena	2,8	3,7	4,6	4,9	7,6	10,9	0,7	2,5	6,4	2,3	3,1	4
Više od dva	2,4	3,1	4	0,5	1,2	3,2	4,8	8,9	14,9	2,1	2,8	3,7

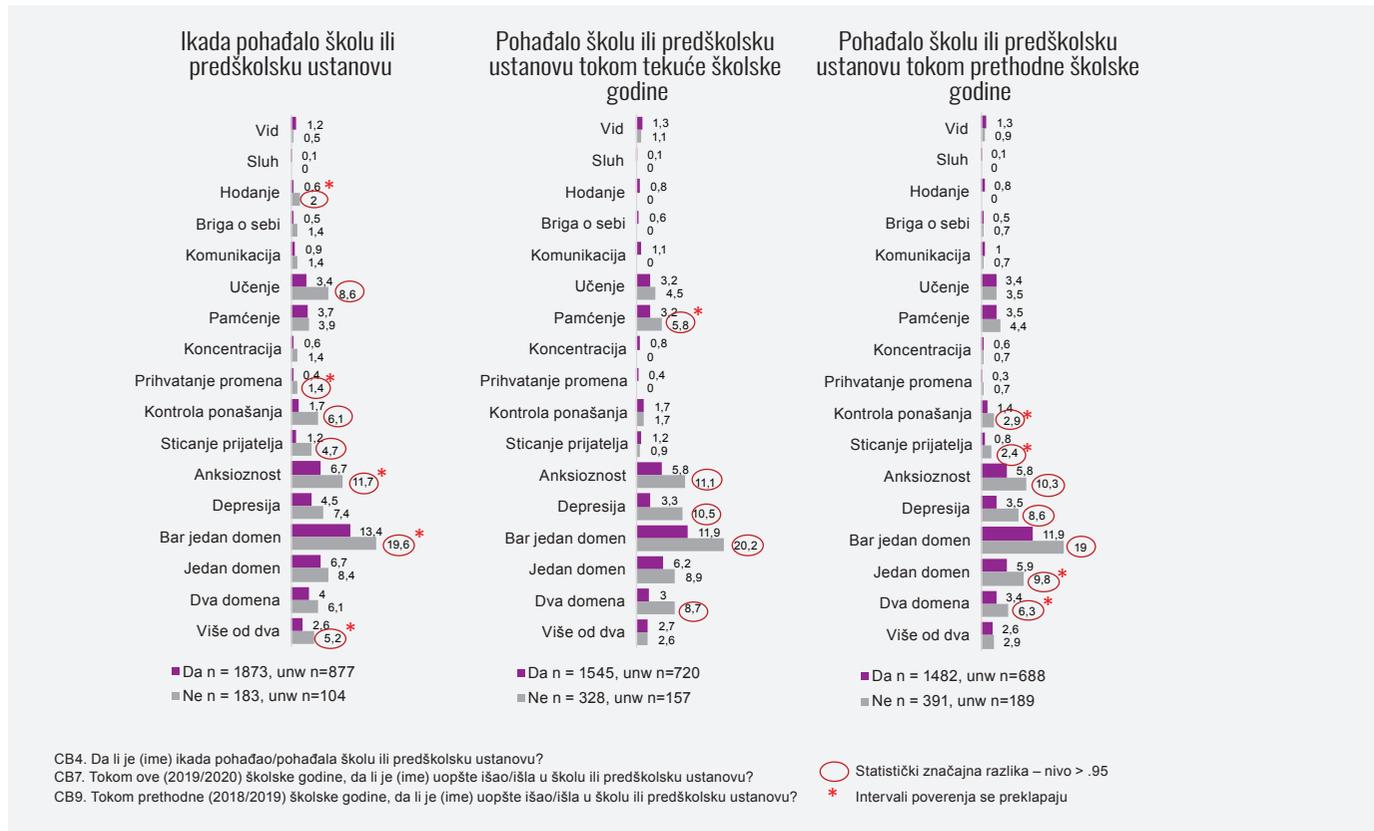
ST3. Da li je Vaše domaćinstvo ili neko iz Vašeg domaćinstva ikada dobio (ime programa)?
[B] dečiji dodatak
[E] naknadu/dodatak za negu i pomoć drugog lica

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Pristup obrazovanju

Zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama viša je među decom iz romskih naselja koja nisu pohađala i ne pohađaju školu ili program obrazovanja u ranom detinjstvu (Slika 51, Slika 52).

Slika 51. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja pohađaju i koja ne pohađaju školu ili program obrazovanja u ranom detinjstvu

Slika 52. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja pohađaju i koja ne pohađaju školu ili program obrazovanja u ranom detinjstvu

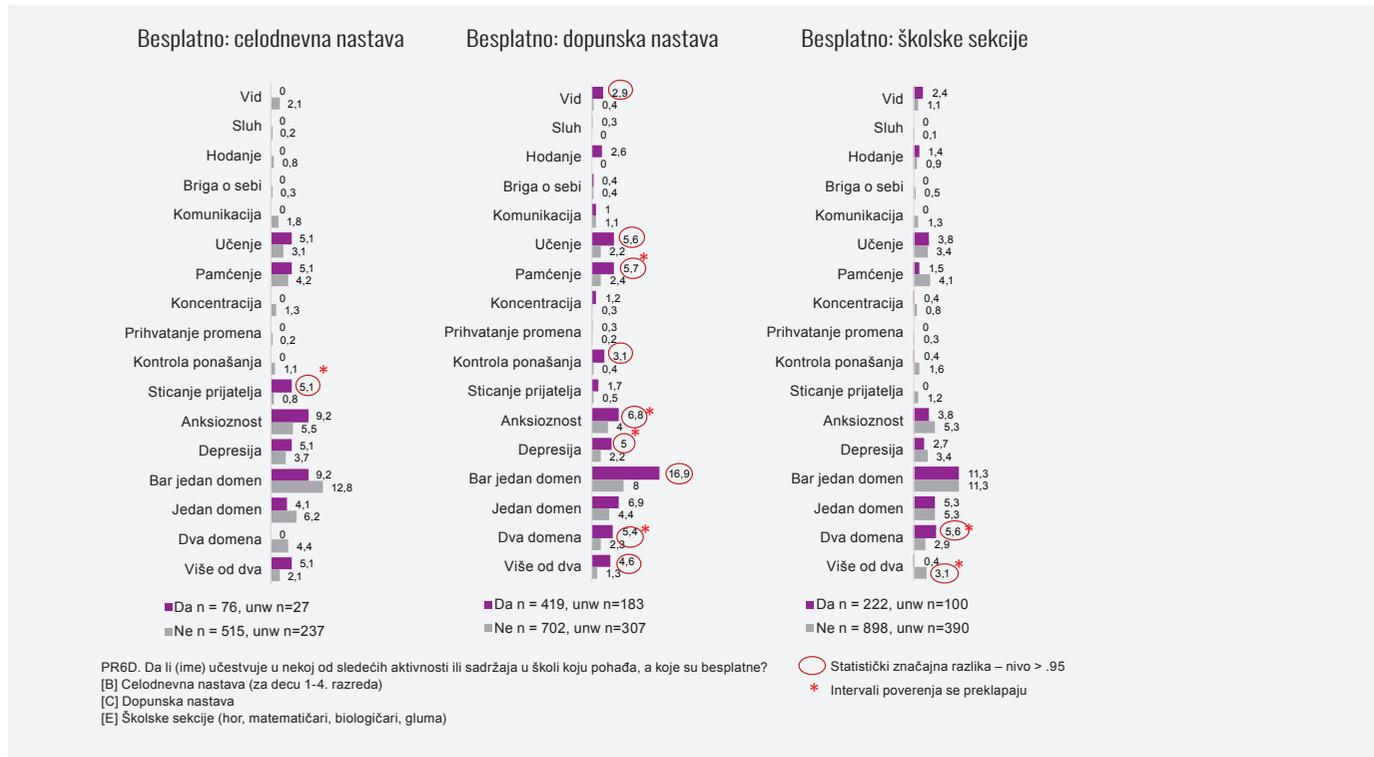
	Ikada pohađalo školu ili predškolsku ustanovu						Pohađalo školu ili predškolsku ustanovu tokom tekuće školske godine						Pohađalo školu ili predškolsku ustanovu tokom prethodne školske godine					
	Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	0,8	1,2	1,8	0,1	0,5	2,5	0,8	1,3	2	0,4	1,1	2,9	0,9	1,3	2	0,3	0,9	2,4
Sluh	0	0,1	0,2	.	0	.	0	0,1	0,3	.	0	.	0	0,1	0,3	.	0	.
Hodanje	0,4	0,6	1,1	0,7	2	5,1	0,4	0,8	1,3	.	0	.	0,4	0,8	1,4	.	0	.
Briga o sebi	0,3	0,5	0,9	0,5	1,4	4,3	0,3	0,6	1,1	.	0	.	0,2	0,5	0,9	0,2	0,7	2
Komunikacija	0,6	0,9	1,4	0,5	1,4	4,3	0,7	1,1	1,7	.	0	.	0,6	1	1,6	0,2	0,7	2
Učenje	2,7	3,4	4,3	5,3	8,6	13,5	2,4	3,2	4,1	2,7	4,5	7,2	2,6	3,4	4,5	2,1	3,5	5,8
Pamćenje	2,9	3,7	4,6	1,7	3,9	7,4	2,4	3,2	4,2	3,6	5,8	8,7	2,7	3,5	4,5	2,7	4,4	6,7
Koncentracija	0,4	0,6	1,1	0,5	1,4	4,3	0,4	0,8	1,3	.	0	.	0,3	0,6	1,1	0,2	0,7	2
Prihvatanje promena	0,2	0,4	0,7	0,5	1,4	4,3	0,2	0,4	0,9	.	0	.	0,1	0,3	0,6	0,2	0,7	2
Kontrola ponašanja	1,2	1,7	2,4	3,2	6,1	10,2	1,2	1,7	2,5	0,8	1,7	3,7	0,9	1,4	2,1	1,5	2,9	4,8
Sticanje prijatelja	0,8	1,2	1,7	2,5	4,7	8,8	0,8	1,2	1,9	0,3	0,9	2,4	0,4	0,8	1,4	1,1	2,4	4,2
Anksioznost	5,7	6,7	7,9	7,5	11,7	16,7	4,7	5,8	7,1	8,2	11,1	15	4,7	5,8	7,1	7,5	10,3	13,5
Depresija	3,7	4,5	5,6	4,5	7,4	12,2	2,5	3,3	4,3	7,7	10,5	14,4	2,6	3,5	4,5	6,2	8,6	11,8
Bar jedan domen	11,9	13,4	14,9	14,4	19,6	25,9	10,4	11,9	13,6	16,1	20,2	24,7	10,3	11,9	13,6	15,3	19	23
Jedan domen	5,6	6,7	7,9	4,9	8,4	12,8	5,1	6,2	7,5	6,1	8,9	12,3	4,8	5,9	7,2	7,1	9,8	13
Dva domena	3,2	4	5	3,2	6,1	10,2	2,3	3	4	6,1	8,7	12,3	2,6	3,4	4,5	4,3	6,3	9,1
Više od dva	2	2,6	3,5	2,8	5,2	9,5	1,9	2,7	3,5	1,2	2,6	4,5	1,8	2,6	3,5	1,5	2,9	4,8

CB4. Da li je (ime) ikada pohađao/pohađala školu ili predškolsku ustanovu?
 CB7. Tokom ove (2019/2020) školske godine, da li je (ime) uopšte išao/išla u školu ili predškolsku ustanovu?
 CB9. Tokom prethodne (2018/2019) školske godine, da li je (ime) uopšte išao/išla u školu ili predškolsku ustanovu?

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Nalaz da su deca sa funkcionalnim teškoćama iz nacionalnog uzorka zastupljenija u celodnevnoj nastavi ne ponavlja se u uzorku domaćinstava iz romskih naselja. Međutim, rezultati pokazuju da je zastupljenost dece sa funkcionalnim teškoćama viša među decom iz romskih naselja koja pohađaju dopunsku nastavu (Slika 53, Slika 54).

Slika 53. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja koriste i koja ne koriste besplatne obrazovne usluge

Slika 54. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja koriste i koja ne koriste besplatne obrazovne usluge

	Besplatno: celodnevna nastava			Besplatno: dopunska nastava			Besplatno: školske sekcije																							
	Da	Ne		Da	Ne		Da	Ne																						
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI																					
Vid	0	1,1	2,1	3,7	1,6	2,9	4,8	0,1	0,4	1,1	0,9	2,4	4,9	0,6	1,1	2														
Sluh	0	0	0,2	0,9	0	0,3	1,1	0	0	0	0	0	0	0	0,1	0,5														
Hodanje	0	0,3	0,8	1,8	1,4	2,6	4,5	0	0	0	0,4	1,4	3,6	0,4	0,9	1,7														
Briga o sebi	0	0,1	0,3	1,2	0,1	0,4	1,5	0,1	0,4	1,1	0	0	0,2	0,5	1,1	2,1														
Komunikacija	0	0,9	1,8	3,2	0,3	1	2,3	0,5	1,1	2,1	0	0	0,7	1,3	2,3	3,3														
Učenje	1,8	5,1	12	1,9	3,1	4,9	3,8	5,6	8,3	1,3	2,2	3,4	1,7	3,8	6,7	2,3	3,4	4,7												
Pamćenje	1,8	5,1	12	2,8	4,2	6,3	3,8	5,7	8,3	1,5	2,4	3,8	0,4	1,5	3,6	3	4,1	5,6												
Koncentracija	0	0,6	1,3	2,7	0,5	1,2	2,6	0,1	0,3	0,9	0	0,4	2,1	0,3	0,8	1,5	0	0,4	2,1	0,3	0,8	1,5								
Prihvatanje promena	0	0	0,2	0,9	0	0,3	1,1	0	0,2	0,7	0	0	0,1	0,3	0,9	0	0	0,2	0,7	0	0,2	0,7								
Kontrola ponašanja	0	0,5	1,1	2,4	1,8	3,1	5,1	0,1	0,4	0,9	0	0,4	2,1	1	1,6	2,7	0	0,4	2,1	1	1,6	2,7								
Sticanje prijatelja	1,8	5,1	12	0,3	0,8	1,8	0,8	1,7	3,3	0,2	0,5	1,3	0	0	0,7	1,2	2,1	0	0	0,7	1,2	2,1								
Anksioznost	4,2	9,2	17,2	3,7	5,5	7,6	4,6	6,8	9,4	2,7	4	5,6	1,7	3,8	6,7	4	5,3	7	1,7	3,8	6,7	4	5,3	7						
Depresija	1,8	5,1	12	2,3	3,7	5,6	3,2	5	7,4	1,3	2,2	3,4	1,1	2,7	5,5	2,3	3,4	4,7	1,1	2,7	5,5	2,3	3,4	4,7						
Bar jedan domen	4,2	9,2	17,2	10,1	12,8	15,9	13,6	16,9	20,8	6,1	8	10,2	7,6	11,3	15,9	9,4	11,3	13,6	7,6	11,3	15,9	9,4	11,3	13,6						
Jedan domen	1,1	4,1	10,2	4,4	6,2	8,5	4,8	6,9	9,7	3,1	4,4	6,1	3	5,3	9	4	5,3	7	3	5,3	9	4	5,3	7						
Dva domena	0	2,9	4,4	6,5	3,4	5,4	7,7	1,4	2,3	3,6	3	5,6	9	1,9	2,9	4,1	3	5,6	9	1,9	2,9	4,1	3	5,6	9	1,9	2,9	4,1		
Više od dva	1,8	5,1	12	1,1	2,1	3,7	2,8	4,6	6,8	0,6	1,3	2,3	0	0,4	2,1	2,1	3,1	4,4	0	0,4	2,1	2,1	3,1	4,4	0	0,4	2,1	2,1	3,1	4,4

PR6D. Da li (ime) učestvuje u nekoj od sledećih aktivnosti ili sadržaja u školi koju pohađa, a koje su besplatne?
 [B] Celodnevna nastava (za decu 1-4. razreda)
 [C] Dopunska nastava
 [E] Školske sekcije (hor, matematičari, biolozičari, gluma)

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Istraživanja dosledno ukazuju na niži obuhvat dece romske nacionalnosti obaveznim obrazovanjem, ali ova analiza dodatno ističe decu sa funkcionalnim teškoćama iz romskih naselja kao posebno osetljivu grupu kada je reč o pristupu obrazovanju.

Rezultati su pokazali da besplatna dopunska nastava predstavlja obrazovnu uslugu koju često koriste deca sa funkcionalnim teškoćama iz romskih naselja.

Stoga treba sprovesti različite mere usmerene ka tome da se obezbedi pravičan pristup obrazovanju (npr. povećanje kapaciteta predškolskih ustanova, razvoj mehanizama za neposredan rad sa korisnicima, informisanje roditelja o pravima njihove dece u pogledu obrazovanja, razvoj školskog etosa koji podrazumeva prihvatanje).

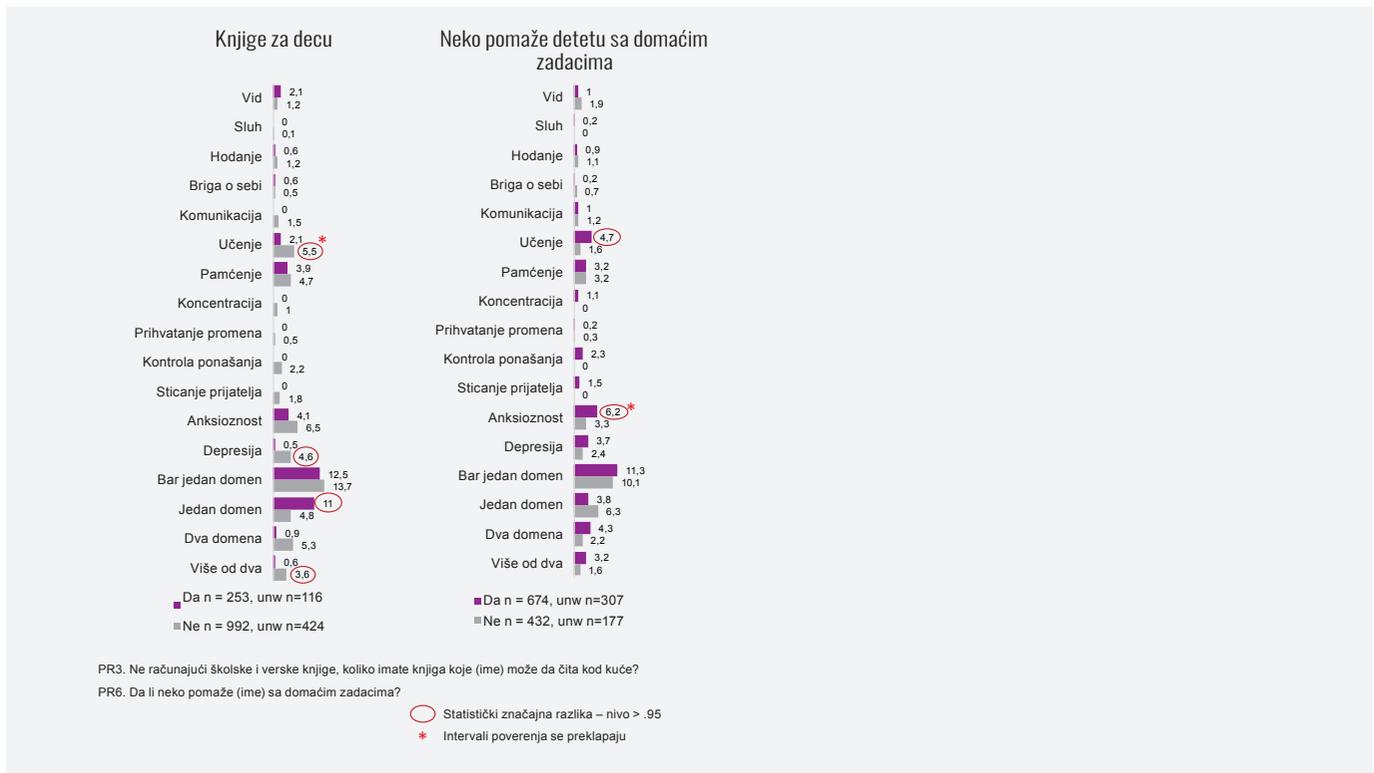
Istraživanje o dopunskoj nastavi sugeriše da škole i nastavnici ne koriste potencijal tog mehanizma u potpunosti. Zato je potrebna dalja transformacija dopunske nastave u pravcu individualizovane podrške.

Dodatna podrška u učenju kod kuće

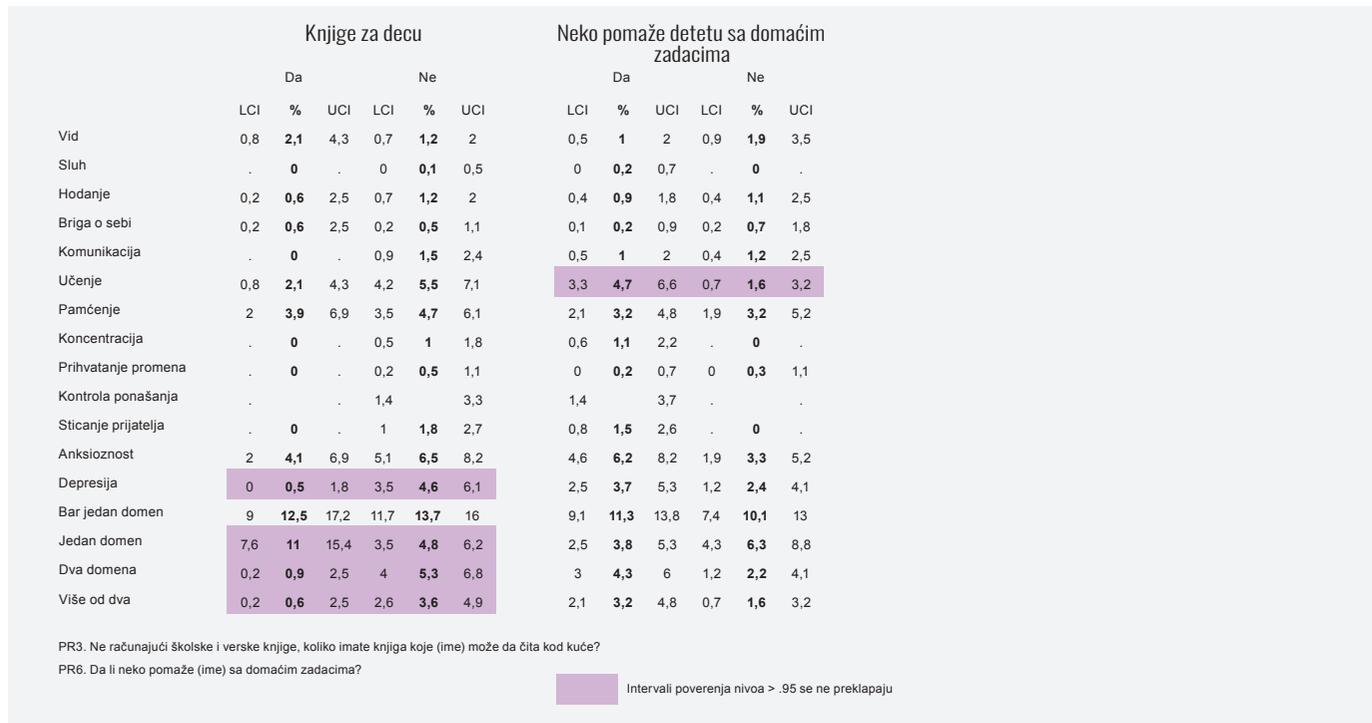
Kod dece sa teškoćama u jednom domenu postoji veća verovatnoća da će kod kuće imati bar jednu knjigu. Za decu sa više teškoća važi obrnuto.

Rezultati ukazuju na višu zastupljenost dece sa anksioznošću i teškoćama u učenju među decom iz romskih naselja koja dobijaju pomoć sa domaćim zadacima nego među decom koja ne dobijaju pomoć sa domaćim zadacima (Slika 55, Slika 56).

Slika 55. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja žive u više i manje stimulativnom okruženju

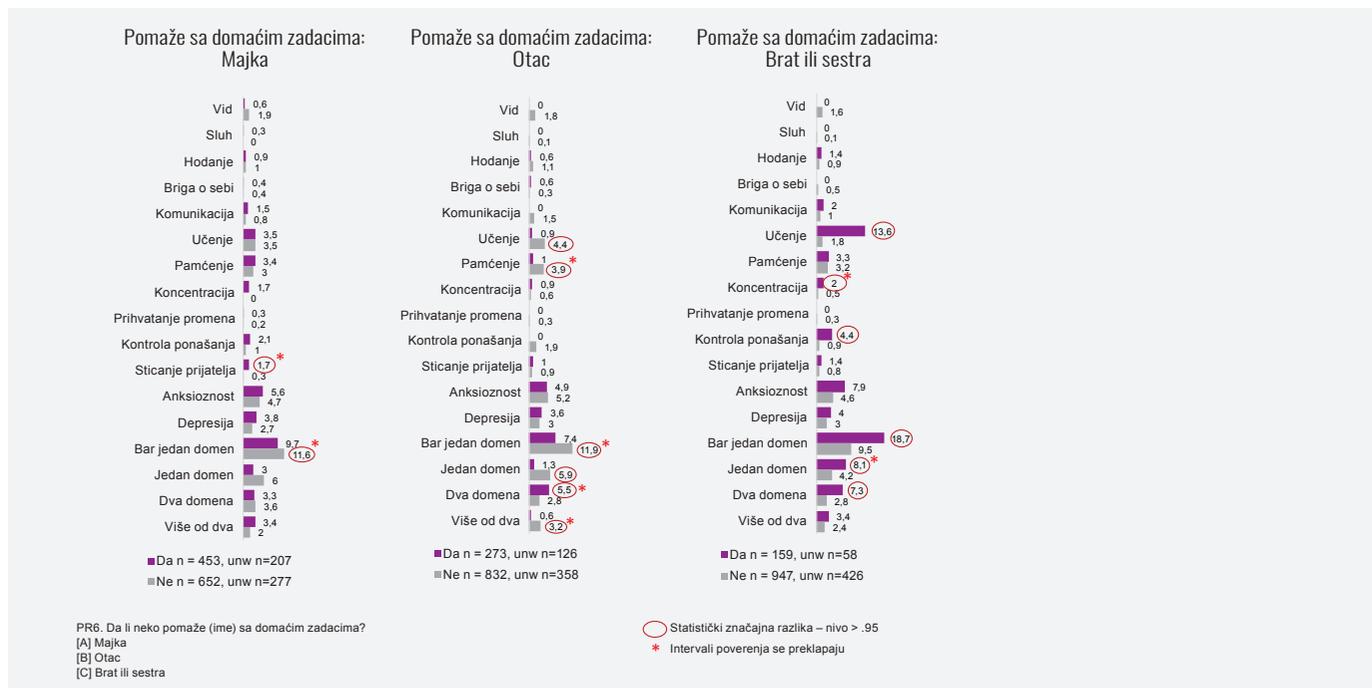

Slika 56. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja žive u više i manje stimulativnom okruženju

Rezultati pokazuju da su deca sa teškoćama zastupljenija među decom iz romskih naselja koja ne dobijaju pomoć u izradi domaćih zadataka od majke ili oca. S druge strane, deca sa teškoćama zastupljenija su među decom romske nacionalnosti koja dobijaju pomoć u izradi domaćih zadataka od braće i sestara (Slika 57, Slika 58).

Slika 57. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja dobijaju i koja ne dobijaju pomoć sa domaćim zadacima

Slika 58. Zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja dobijaju i koja ne dobijaju pomoć sa domaćim zadacima

	Pomaže sa domaćim zadacima: majka						Pomaže sa domaćim zadacima: otac						Pomaže sa domaćim zadacima: brat ili sestra					
	Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	0,2	0,6	1,8	1	1,9	3,1	.	0	.	1,1	1,8	2,9	.	0	.	0,9	1,6	2,5
Sluh	0	0,3	1	.	0	.	.	0	.	0	0,1	0,6	.	0	.	0	0,1	0,5
Hodanje	0,3	0,9	2,1	0,5	1	2,1	0,2	0,6	2,3	0,5	1,1	2	0,3	1,4	4	0,5	0,9	1,7
Briga o sebi	0,1	0,4	1,4	0,1	0,4	1,2	0,2	0,6	2,3	0,1	0,3	1	.	0	.	0,1	0,5	1
Komunikacija	0,7	1,5	3	0,3	0,8	1,7	.	0	.	0,8	1,5	2,4	0,5	2	4,9	0,5	1	1,7
Učenje	2,1	3,5	5,5	2,3	3,5	5,2	0,2	0,9	2,3	3,1	4,4	5,9	9,1	13,6	19,8	1,1	1,8	2,8
Pamćenje	2,1	3,4	5,5	1,9	3	4,6	0,3	1	2,9	2,8	3,9	5,5	1,2	3,3	6,8	2,2	3,2	4,4
Koncentracija	0,8	1,7	3,3	.	0	.	0,2	0,9	2,3	0,2	0,6	1,3	0,5	2	4,9	0,1	0,5	1
Prihvatanje promena	0	0,3	1	0	0,2	0,7	.	0	.	0,1	0,3	1	.	0	.	0,1	0,3	0,8
Kontrola ponašanja	1	2,1	3,6	0,4	1	1,9	.	0	.	1,1	1,9	3	2	4,4	8,4	0,5	0,9	1,7
Sticanje prijatelja	0,8	1,7	3,3	0,1	0,3	1	0,3	1	2,9	0,4	0,9	1,6	0,3	1,4	4	0,4	0,8	1,6
Anksioznost	3,7	5,6	7,9	3,3	4,7	6,6	2,7	4,9	7,8	3,8	5,2	6,8	4,7	7,9	13,2	3,4	4,6	6,1
Depresija	2,3	3,8	5,8	1,7	2,7	4,2	1,9	3,6	6,4	2	3	4,3	1,6	4	7,6	2,1	3	4,3
Bar jedan domen	7,2	9,7	12,7	9,2	11,6	14,1	4,7	7,4	10,9	9,8	11,9	14,2	13,4	18,7	25,5	7,8	9,5	11,5
Jedan domen	1,8	3	5	4,4	6	8	0,3	1,3	2,9	4,4	5,9	7,6	4,7	8,1	13,2	3,1	4,2	5,6
Dva domena	1,9	3,3	5,3	2,4	3,6	5,3	3,2	5,5	8,7	1,8	2,8	4	4,2	7,3	12,4	1,9	2,8	4,1
Više od dva	2,1	3,4	5,5	1,1	2	3,3	0,2	0,6	2,3	2,2	3,2	4,6	1,2	3,4	6,8	1,6	2,4	3,6

PR6. Da li neko pomaže (ime) sa domaćim zadacima?
 [A] Majka
 [B] Otac
 [C] Brat ili sestra

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

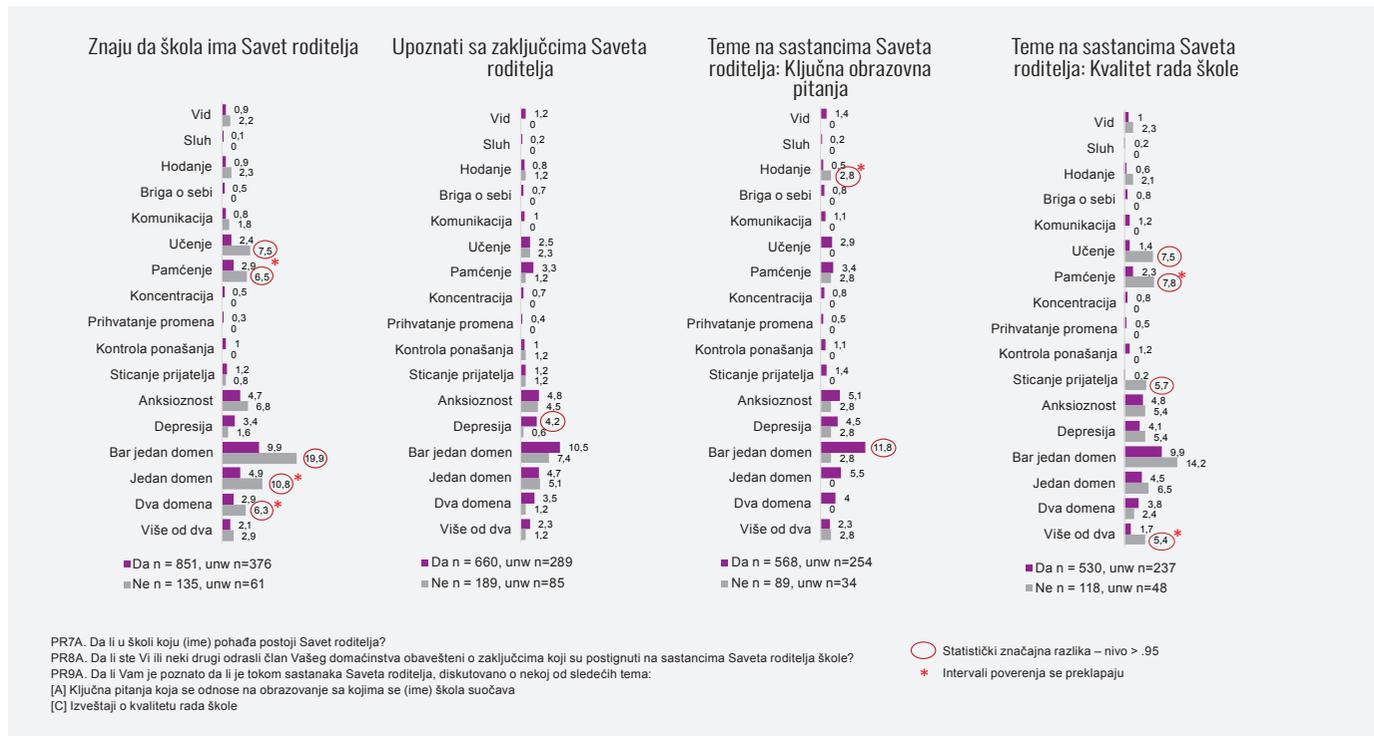
Rezultati pokazuju da u romskim naseljima braća i sestre imaju važnu ulogu u pružanju podrške u učenju deci sa teškoćama. Viša zastupljenost dece sa teškoćama među decom koja ne dobijaju podršku u učenju od majke ili oca zahteva dalje istraživanje. Jedan razlog bi mogle da budu slabe kompetencije roditelja da detetu pruže podršku u učenju zbog sopstvenog niskog obrazovanja.

Međutim, važno je istaći da usluge dodatne podrške u učenju treba pružati onima koji nemaju mogućnost da dobiju takvu podršku kod kuće.

Saradnja škole i porodice

Nalazi pokazuju da je manje verovatno da će članovi domaćinstva dece sa funkcionalnim teškoćama biti informisani o postojanju saveta roditelja u školi koju njihovo dete pohađa (Slika 59, Slika 60).

Slika 59. Zastupljenost dece sa teškoćama u porodicama koje su informisane i koje nisu informisane o radu saveta roditelja

Slika 60. Zastupljenost dece sa teškoćama u porodicama koje su informisane i koje nisu informisane o radu saveta roditelja

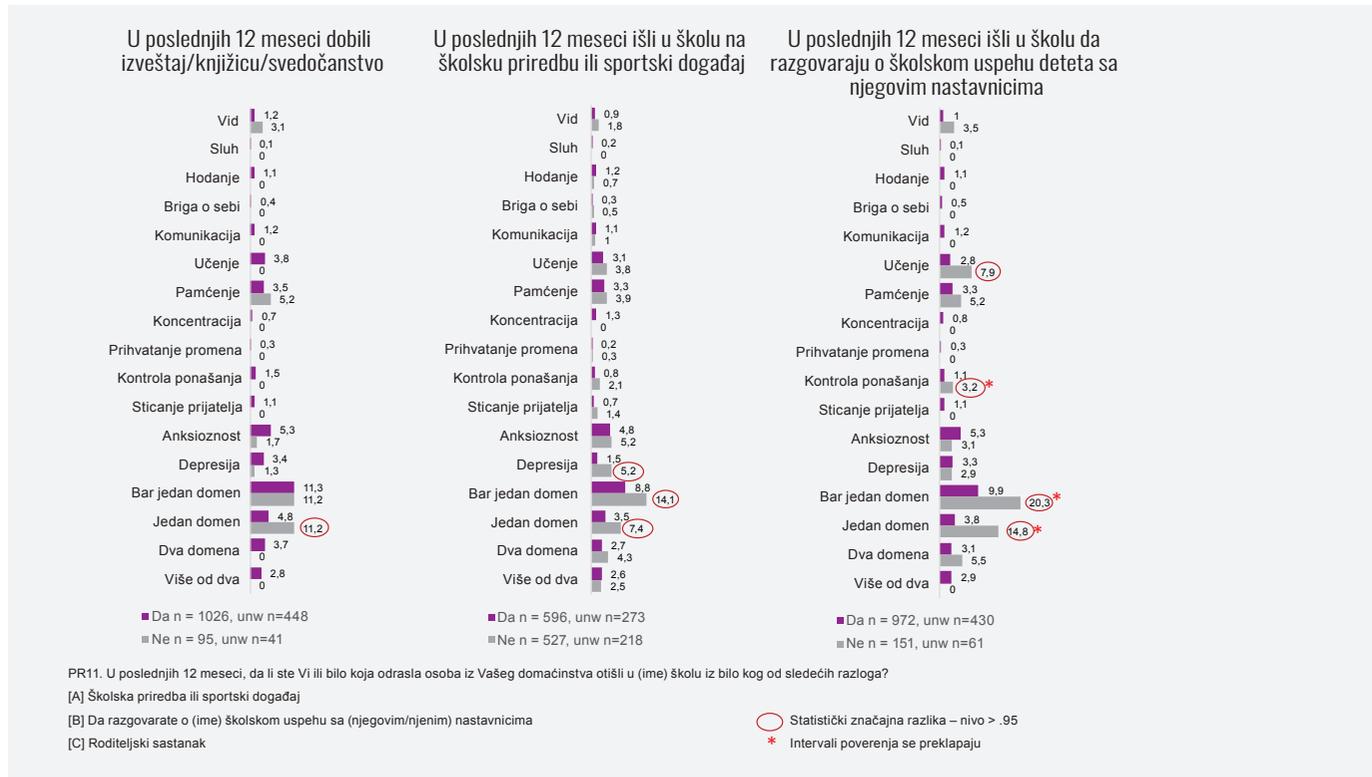
	Znaju da škola ima Savet roditelja						Upoznati sa zaključcima Saveta roditelja						Teme na sastancima Saveta roditelja: ključna obrazovna pitanja						Teme na sastancima Saveta roditelja: kvalitet rada škole					
	Da		Ne				Da		Ne				Da		Ne				Da		Ne			
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI			
Vid	0,4	0,9	1,8	0,6	2,2	5,8	0,6	1,2	2,3	.	0	.	0,7	1,4	2,6	.	0	.	0,4	1	2,1	0,7	2,3	6,6
Sluh	0	0,1	0,5	.	0	.	0	0,2	0,7	.	0	.	0	0,2	0,8	.	0	.	0	0,2	0,9	.	0	.
Hodanje	0,4	0,9	1,8	0,6	2,3	5,8	0,4	0,8	1,9	0,2	1,2	3,4	0,1	0,5	1,4	0,5	2,8	7	0,2	0,6	1,5	0,4	2,1	5,3
Briga o sebi	0,2	0,5	1,1	.	0	.	0,2	0,7	1,4	.	0	.	0,2	0,8	1,7	.	0	.	0,3	0,8	1,8	.	0	.
Komunikacija	0,4	0,8	1,6	0,3	1,8	4,7	0,5	1	2,1	.	0	.	0,6	1,1	2,4	.	0	.	0,6	1,2	2,6	.	0	.
Učenje	1,6	2,4	3,7	3,9	7,5	12,7	1,4	2,5	3,8	0,7	2,3	5	1,7	2,9	4,4	.	0	.	0,6	1,4	2,6	3,8	7,5	13,5
Pamćenje	1,9	2,9	4,1	3,3	6,5	11,8	2,2	3,3	4,9	0,2	1,2	3,4	2,1	3,4	5,1	0,5	2,8	7	1,2	2,3	3,8	3,8	7,8	13,5
Koncentracija	0,2	0,5	1,1	.	0	.	0,2	0,7	1,4	.	0	.	0,2	0,8	1,7	.	0	.	0,3	0,8	1,8	.	0	.
Prihvatanje promena	0,1	0,3	0,9	.	0	.	0,1	0,4	1,2	.	0	.	0,1	0,5	1,4	.	0	.	0,2	0,5	1,5	.	0	.
Kontrola ponašanja	0,5	1	1,9	.	0	.	0,4	1	1,9	0,2	1,2	3,4	0,4	1,1	2,2	.	0	.	0,5	1,2	2,3	.	0	.
Sticanje prijatelja	0,6	1,2	2,1	0,1	0,8	3,4	0,6	1,2	2,3	0,2	1,2	3,4	0,7	1,4	2,6	.	0	.	3,2	4,8	6,8	2,1	5,4	10,2
Anksioznost	3,4	4,7	6,3	3,3	6,8	11,8	3,4	4,8	6,7	2	4,5	7,8	3,5	5,1	7,1	0,5	2,8	7	3,2	4,8	6,8	2,1	5,4	10,2
Depresija	2,3	3,4	4,8	0,3	1,6	4,7	2,9	4,2	6	0,1	0,6	2,4	2,9	4,5	6,3	0,5	2,8	7	2,5	4,1	5,9	2,1	5,4	10,2
Bar jedan domen	8	9,9	12	13,9	19,9	27,3	8,3	10,5	13	4,3	7,4	11,8	9,3	11,8	14,6	0,5	2,8	7	7,7	9,9	12,8	9	14,2	21,6
Jedan domen	3,6	4,9	6,5	6,1	10,8	16,3	3,3	4,7	6,5	2,8	5,1	9,2	3,8	5,5	7,6	.	0	.	3	4,5	6,6	3,3	6,5	12,4
Dva domena	2	2,9	4,2	2,8	6,3	10,9	2,3	3,5	5,1	0,2	1,2	3,4	2,7	4	5,9	.	0	.	2,4	3,8	5,7	0,7	2,4	6,6
Više od dva	1,3	2,1	3,3	1	2,9	6,9	1,3	2,3	3,6	0,2	1,2	3,4	1,3	2,3	3,8	0,5	2,8	7	0,8	1,7	3,1	2,1	5,4	10,2

PR7A. Da li u školi koju (ime) pohađa postoji Savet roditelja?
 PR8A. Da li ste Vi ili neki drugi odrasli član Vašeg domaćinstva obavešteni o zaključcima koji su postignuti na sastancima Saveta roditelja škole?
 PR9A. Da li Vam je poznato da li je tokom sastanaka Saveta roditelja, diskutovano o nekoj od sledećih tema:
 [A] Ključna pitanja koja se odnose na obrazovanje sa kojima se (ime) škola suočava
 [C] Izveštaji o kvalitetu rada škole

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Rezultati pokazuju da je manje verovatno da će članovi domaćinstva dece sa teškoćama u jednom ili bar jednom domenu dobijati informacije od škole o uspehu deteta, da će prisustvovati školskim događajima ili da će sa nastavnikom razgovarati o uspehu deteta (Slika 60, Slika 61, Slika 62).

Slika 61. Zastupljenost dece sa teškoćama u porodicama koje učestvuju i koje ne učestvuju u školskim aktivnostima

Slika 62. Zastupljenost dece sa teškoćama u porodicama koje učestvuju i koje ne učestvuju u školskim aktivnostima

	U poslednjih 12 meseci dobili izveštaj/knjižicu/svedočanstvo						U poslednjih 12 meseci išli u školu na školsku priredbu ili sportski događaj						U poslednjih 12 meseci išli u školu da razgovaraju o školskom uspehu deteta sa njegovim nastavnicima					
	Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	0,6	1,2	2	0,9	3,1	8,2	0,3	0,9	1,8	1	1,8	3,3	0,5	1	1,8	1,3	3,5	7,1
Sluh	0	0,1	0,5	0	0		0	0,2	0,8	0	0		0	0,1	0,5	0	0	
Hodanje	0,6	1,1	1,8	0	0		0,5	1,2	2,3	0,3	0,7	1,8	0,6	1,1	2	0	0	
Briga o sebi	0,1	0,4	0,9	0	0		0,1	0,3	1,1	0,2	0,5	1,5	0,1	0,5	1	0	0	
Komunikacija	0,6	1,2	2	0	0		0,5	1,1	2,3	0,4	1	2,1	0,7	1,2	2,1	0	0	
Učenje	2,8	3,8	5,1	0	0		2	3,1	4,8	2,4	3,8	5,7	1,9	2,8	4	4,4	7,9	13,1
Pamćenje	2,4	3,5	4,7	2	5,2	11,1	2,1	3,3	5	2,6	3,9	5,9	2,4	3,3	4,7	2,5	5,2	9,7
Koncentracija	0,4	0,7	1,5	0	0		0,6	1,3	2,5	0	0		0,4	0,8	1,5	0	0	
Prihvatanje promena	0,1	0,3	0,8	0	0		0	0,2	0,8	0	0,3	0,9	0,1	0,3	0,8	0	0	
Kontrola ponašanja	0,9	1,5	2,5	0	0		0,3	0,8	1,8	1,1	2,1	3,6	0,6	1,1	2	1,3	3,2	7,1
Sticanje prijatelja	0,6	1,1	1,8	0	0		0,2	0,7	1,6	0,6	1,4	2,6	0,6	1,1	2	0	0	
Anksioznost	4,1	5,3	6,9	0,4	1,7	6,6	3,4	4,8	6,8	3,6	5,2	7,5	4	5,3	6,8	1,3	3,1	7,1
Depresija	2,4	3,4	4,7	0,1	1,3	4,8	0,7	1,5	2,7	3,5	5,2	7,3	2,3	3,3	4,6	0,9	2,9	6,2
Bar jedan domen	9,5	11,3	13,4	6,3	11,2	19,1	6,7	8,8	11,2	11,3	14,1	17,2	8,1	9,9	11,9	14,7	20,3	27,5
Jedan domen	3,6	4,8	6,2	6,3	11,2	19,1	2,3	3,5	5,2	5,4	7,4	9,9	2,7	3,8	5,1	9,6	14,8	20,8
Dva domena	2,7	3,7	5	0	0		1,6	2,7	4,2	2,7	4,3	6,1	2,1	3,1	4,3	2,5	5,5	9,7
Više od dva	1,9	2,8	4	0	0		1,6	2,6	4,2	1,4	2,5	4,1	2	2,9	4,2	0	0	

PR11. U poslednjih 12 meseci, da li ste Vi ili bilo koja odrasla osoba iz Vašeg domaćinstva otišli u (ime) školu iz bilo kog od sledećih razloga?

[A] Školska priredba ili sportski događaj
 [B] Da razgovarate o (ime) školskom uspehu sa (njegovim/njenim) nastavnicima
 [C] Roditeljski sastanak

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Istraživanje pokazuje da je manje verovatno da će članovi domaćinstva dece sa teškoćama iz romskih naselja biti upoznati sa postojanjem i ulogom saveta roditelja, da će dobijati informacije i razgovarati o uspehu deteta sa nastavnicima i da će prisustvovati školskim događajima.

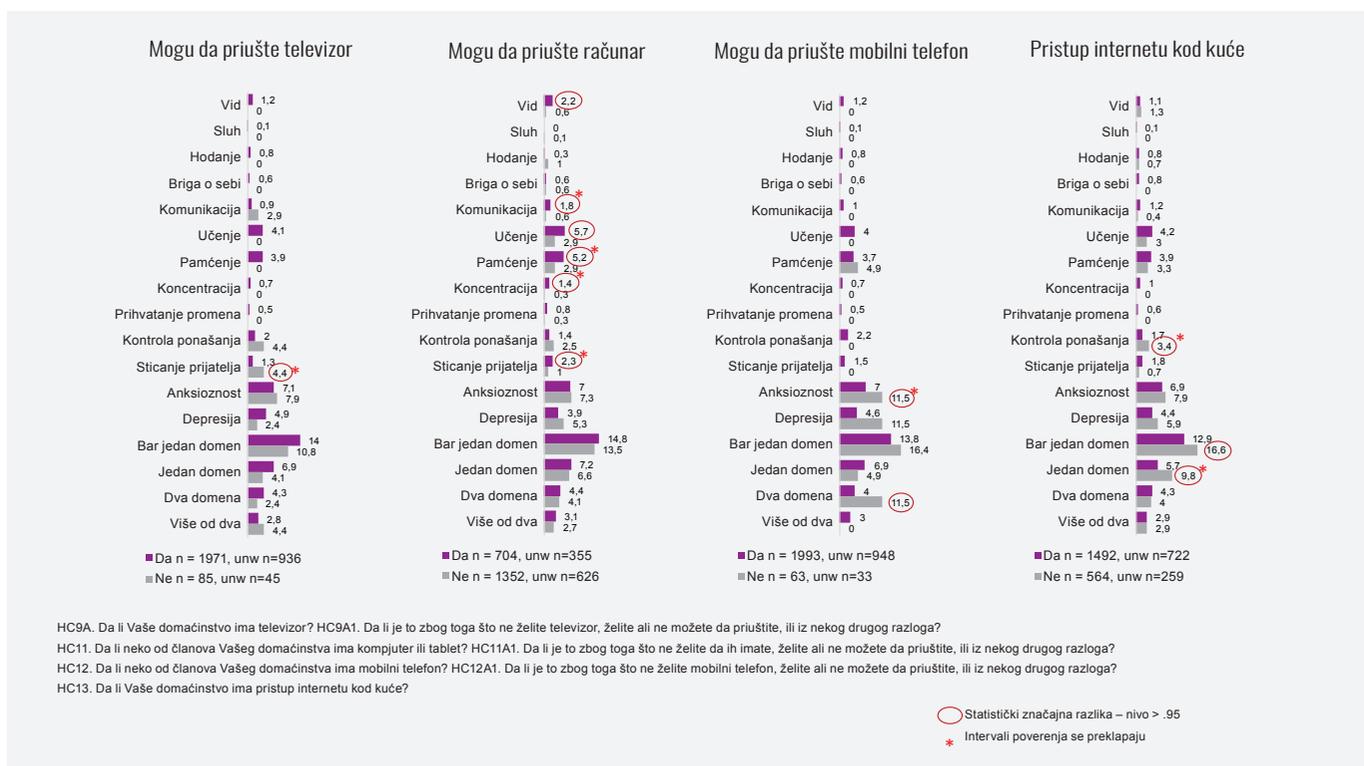
Stoga se preporučuje sledeće:

- Treba razvijati strategije komunikacije i zagovaranja usmerene i ka obrazovnim ustanovama i ka članovima domaćinstva dece sa teškoćama iz romskih naselja kako bi se povećao nivo svesti o pravima i odgovornostima svih učesnika u obrazovnom procesu.
- Treba pojačati sprovođenje postojećih procedura za angažovanje roditelja, a posebno angažovanje roditelja iz osetljivih grupa.
- Roditeljima treba ponuditi da učestvuju u školskom životu na različite načine i u različitim ulogama.

Preduslovi za obrazovanje na daljinu u vanrednim situacijama

Rezultati pokazuju da kod dece koja imaju funkcionalne teškoće ne postoji veći rizik da neće imati televizor, osim u slučaju dece koja imaju teškoće u društvenim odnosima. Deca sa teškoćama zastupljenija su među decom iz romskih naselja koja mogu da priušte računar. Međutim, deca koja imaju teškoće u bar jednom domenu zastupljenija su među decom iz romskih naselja koja kod kuće nemaju pristup internetu ili ne mogu da priušte mobilni telefon (Slika 63, Slika 64).

Slika 63. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima koja se razlikuju po tehnološkim uslovima

Slika 64. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima koja se razlikuju po tehnološkim uslovima

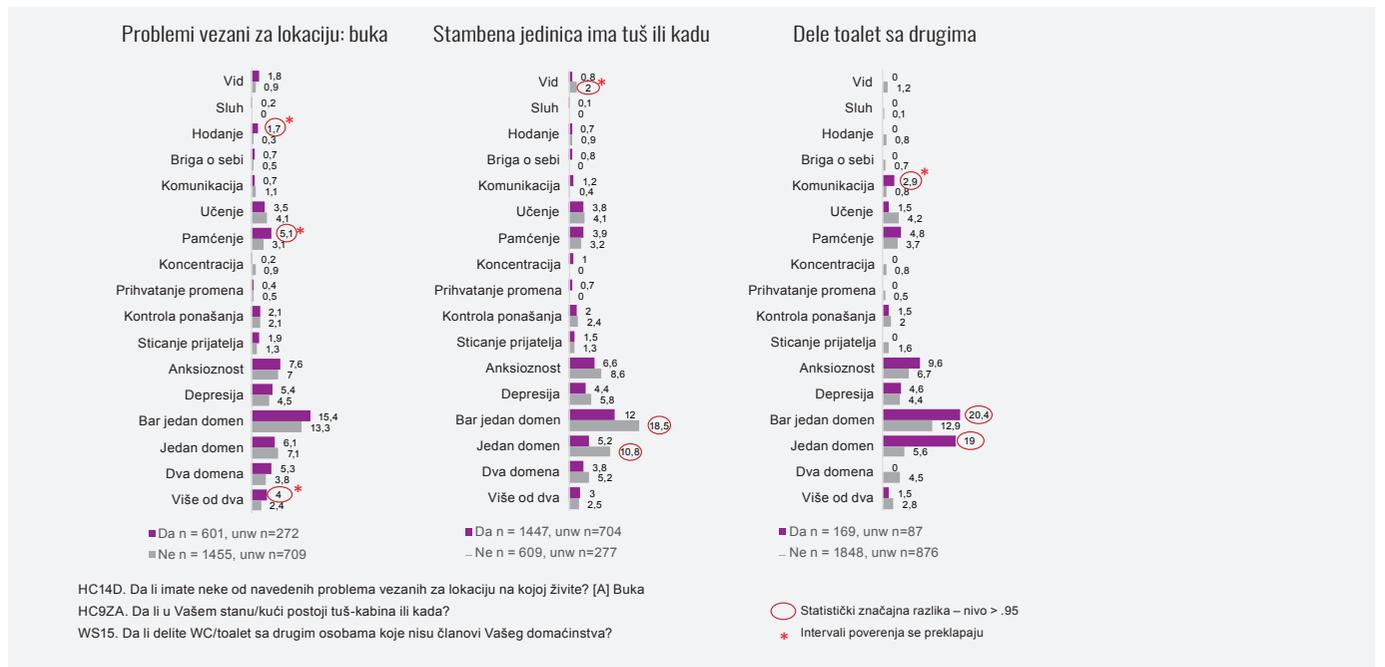
	Mogu da priušte televizor						Mogu da priušte računar						Mogu da priušte mobilni telefon						Pristup internetu kod kuće					
	Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	0,8	1,2	1,8	0	0	0	1,4	2,2	3,6	0,3	0,6	1,2	0,8	1,2	1,8	0	0	0	0,7	1,1	1,8	0,6	1,3	2,4
Sluh	0	0,1	0,2	0	0	0	0	0	0,1	0,3	0	0,1	0,3	0	0,1	0,2	0	0	0	0,1	0,3	0	0	0
Hodanje	0,5	0,8	1,3	0	0	0	0,1	0,3	0,9	0,5	1	1,6	0,5	0,8	1,3	0	0	0	0,4	0,8	1,3	0,2	0,7	1,7
Briga o sebi	0,3	0,6	1	0	0	0	0,2	0,6	1,3	0,3	0,6	1,1	0,3	0,6	1	0	0	0	0,4	0,8	1,4	0	0	0
Komunikacija	0,5	0,9	1,3	0,5	2,9	7,3	0,9	1,8	2,9	0,3	0,6	1,1	0,6	1	1,5	0	0	0	0,7	1,2	1,8	0,1	0,4	1,1
Učenje	3,3	4,1	5	0	0	0	4,2	5,7	7,6	2,2	2,9	4	3,2	4	4,9	0	0	0	3,3	4,2	5,3	1,8	3	4,7
Pamćenje	3,1	3,9	4,8	0	0	0	3,8	5,2	7,1	2,2	2,9	4	2,9	3,7	4,6	1,4	4,9	12,2	3	3,9	5	2,1	3,3	5,1
Koncentracija	0,4	0,7	1,2	0	0	0	0,7	1,4	2,5	0,1	0,3	0,8	0,4	0,7	1,1	0	0	0	0,5	1	1,5	0	0	0
Prihvatanje promena	0,3	0,5	0,9	0	0	0	0,4	0,8	1,7	0,1	0,3	0,7	0,3	0,5	0,9	0	0	0	0,3	0,6	1,2	0	0	0
Kontrola ponašanja	1,5	2	2,7	1,6	4,4	10,8	0,7	1,4	2,5	1,8	2,5	3,5	1,6	2,2	2,9	0	0	0	1,1	1,7	2,4	2,1	3,4	5,1
Sticanje prijatelja	0,9	1,3	1,9	1,6	4,4	10,8	1,4	2,3	3,6	0,6	1	1,7	1	1,5	2,1	0	0	0	1,2	1,8	2,5	0,2	0,7	1,7
Anksioznost	6,1	7,1	8,4	3,8	7,9	15,5	5,4	7	9,2	6	7,3	8,7	6	7	8,2	5,1	11,5	20,6	5,7	6,9	8,3	6	7,9	10,4
Depresija	4	4,9	5,9	0,5	2,4	7,3	2,6	3,9	5,4	4,2	5,3	6,5	3,7	4,6	5,5	5,1	11,5	20,6	3,5	4,4	5,6	4,1	5,9	8
Bar jedan domen	12,6	14	15,6	5,4	10,8	18,4	12,3	14,8	17,5	11,7	13,5	15,4	12,4	13,8	15,4	8,5	16,4	26,3	11,2	12,9	14,6	13,8	16,6	19,9
Jedan domen	5,9	6,9	8,1	1	4,1	9,1	5,5	7,2	9,3	5,4	6,6	8,1	5,8	6,9	8	1,4	4,9	12,2	4,6	5,7	7	7,5	9,8	12,4
Dva domena	3,5	4,3	5,3	0,5	2,4	7,3	3,1	4,4	6,1	3,1	4,1	5,2	3,2	4	4,9	5,1	11,5	20,6	3,3	4,3	5,4	2,5	4	5,7
Više od dva	2,1	2,8	3,6	1,6	4,4	10,8	2	3,1	4,6	2	2,7	3,7	2,3	3	3,8	0	0	0	2,1	2,9	3,8	1,7	2,9	4,5

HC9A. Da li Vaše domaćinstvo ima televizor? HC9A1. Da li je to zbog toga što ne želite televizor, želite ali ne možete da priuštite, ili iz nekog drugog razloga?
 HC11. Da li neko od članova Vašeg domaćinstva ima kompjuter ili tablet? HC11A1. Da li je to zbog toga što ne želite da ih imate, želite ali ne možete da priuštite, ili iz nekog drugog razloga?
 HC12. Da li neko od članova Vašeg domaćinstva ima mobilni telefon? HC12A1. Da li je to zbog toga što ne želite mobilni telefon, želite ali ne možete da priuštite, ili iz nekog drugog razloga?
 HC13. Da li Vaše domaćinstvo ima pristup internetu kod kuće?

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Među decom iz romskih naselja koja žive u bučnom okruženju, ili koja nemaju tuš ili kadu, ili koja dele toalet sa ljudima izvan svog domaćinstva, veća je zastupljenost dece koja imaju teškoće u jednom ili bar jednom domenu (Slika 65, Slika 66).

Slika 65. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima koja se razlikuju po uslovima od značaja za pandemiju

Slika 66. Zastupljenost dece sa teškoćama u domaćinstvima koja se razlikuju po uslovima od značaja za pandemiju

	Problemi vezani za lokaciju: buka						Stambena jedinica ima tuš ili kadu						Dele toalet sa drugima					
	Da			Ne			Da			Ne			Da			Ne		
	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI	LCI	%	UCI
Vid	1	1,8	3,1	0,6	0,9	1,6	0,5	0,8	1,4	1,1	2	3,3	.	0	.	0,8	1,2	1,8
Stuh	0	0,2	0,8	.	0	.	0	0,1	0,3	.	0	.	.	0	.	0	0,1	0,3
Hodanje	0,9	1,7	2,9	0,1	0,3	0,8	0,4	0,7	1,2	0,4	0,9	2	.	0	.	0,5	0,8	1,4
Briga o sebi	0,2	0,7	1,6	0,3	0,5	1	0,5	0,8	1,4	.	0	.	.	0	.	0,4	0,7	1,1
Komunikacija	0,2	0,7	1,6	0,7	1,1	1,7	0,7	1,2	1,8	0,1	0,4	1	1,1	2,9	6,4	0,5	0,8	1,3
Učenje	2,2	3,5	5,2	3,1	4,1	5,2	2,9	3,8	4,9	2,7	4,1	5,9	0,2	1,5	3,7	3,4	4,2	5,2
Pamćenje	3,6	5,1	7,1	2,4	3,1	4,2	3	3,9	5	2	3,2	4,7	2,3	4,8	8,7	2,9	3,7	4,6
Koncentracija	0	0,2	0,8	0,5	0,9	1,5	0,6	1	1,6	.	0	.	.	0	.	0,4	0,8	1,2
Prihvatanje promena	0,1	0,4	1,3	0,2	0,5	0,9	0,4	0,7	1,2	.	0	.	.	0	.	0,3	0,5	1
Kontrola ponašanja	1,1	2,1	3,4	1,5	2,1	3	1,4	2	2,8	1,4	2,4	3,9	0,2	1,5	3,7	1,4	2	2,7
Sticanje prijatelja	1	1,9	3,1	0,8	1,3	2	1	1,5	2,3	0,6	1,3	2,5	.	0	.	1,1	1,6	2,3
Anksioznost	5,7	7,6	10	5,8	7	8,4	5,4	6,6	8	6,5	8,6	11	5,7	9,6	14,6	5,6	6,7	7,9
Depresija	3,9	5,4	7,5	3,6	4,5	5,7	3,4	4,4	5,5	4,1	5,8	7,8	2,3	4,6	8,7	3,5	4,4	5,4
Bar jedan domen	12,6	15,4	18,4	11,7	13,3	15,2	10,4	12	13,8	15,5	18,5	21,6	15,1	20,4	27,3	11,5	12,9	14,5
Jedan domen	4,4	6,1	8,3	5,9	7,1	8,6	4,1	5,2	6,4	8,6	10,8	13,5	13,6	19	25,3	4,6	5,6	6,7
Dva domena	3,7	5,3	7,3	2,9	3,8	4,9	2,9	3,8	4,9	3,6	5,2	7,1	.	0	.	3,7	4,5	5,6
Više od dva	2,6	4	5,8	1,7	2,4	3,3	2,2	3	4	1,4	2,5	3,9	0,2	1,5	3,7	2,1	2,8	3,6

HC14D. Da li imate neke od navedenih problema vezanih za lokaciju na kojoj živite? [A] Buka
 HC9ZA. Da li u Vašem stanu/kući postoji tuš-kabina ili kada?
 WS15. Da li delite WC/toalet sa drugim osobama koje nisu članovi Vašeg domaćinstva?

Intervali poverenja nivoa > .95 se ne preklapaju

Pandemija kovida-19 donela je iznenadni zaokret ka školovanju kod kuće. Za obrazovanje na daljinu bili su neophodni pristup internetu i uređaji za učenje putem interneta, ali i dodatno angažovanje roditelja u obrazovanju dece.

Analiza pokazuje da je kod dece sa teškoćama postojao veći rizik da neće imati pristup obrazovanju putem interneta, da neće imati podsticajno okruženje za učenje kod kuće, ali i da neće imati sanitarne uslove za zaštitu svog i tuđeg zdravlja.

Stoga, u periodu posle pandemije, obrazovne ustanove treba da ulože dodatne napore kako bi nadoknadile gubitak u učenju kod dece sa teškoćama koja nisu imala pristup obrazovanju putem interneta.

Ubuduće, u vanrednim okolnostima, treba posvetiti posebnu pažnju uslovima u kojima žive deca sa teškoćama i njihove porodice. Umesto univerzalnih odluka i modaliteta obrazovanja, treba pažljivo da razmotrimo kako obezbediti da oni kojima je potrebna dodatna podrška ne ostanu bez ikakve podrške.

LITERATURA

Abualghaib, Ola, et al., 'Making visible the invisible: Why disability-disaggregated data is vital to "leave no-one behind"', *Sustainability*, vol. 11, issue 11, 2019, no. 3091, <https://doi.org/10.3390/su11113091>

Cappa, Claudia, Nicole Petrowski and Janet Njelesani, 'Navigating the landscape of child disability measurement: A review of available data collection instruments', *Alter*, vol. 9, issue 4, 2015, pp. 317–330, <https://doi.org/10.1016/j.alter.2015.08.001>

Hollenweger, Judith, and Marta Moretti, 'Using the international classification of functioning, disability and health children and youth version in education systems: A new approach to eligibility', *American Journal of Physical Medicine and Rehabilitation*, vol. 91, 2012, pp. 97–102, <https://doi.org/10.1097/PHM.0b013e31823d5501>

Simeonsson, Rune J., et al., 'Applying the International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) to measure childhood disability', *Disability and Rehabilitation*, vol. 25, issue 11–12, 2003, pp. 602–610, <https://doi.org/10.1080/0963828031000137117>

Statistical Office of the Republic of Serbia & United Nations Children's Fund, *Serbia Multiple Indicator Cluster Survey 2019 and Serbia — Roma settlements Multiple Indicator Cluster Survey 2019*, Survey Findings Report, SORS & UNICEF, Belgrade, 2020.

United Nations, United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), United Nations, New York, 2006. www.un.org/disabilities/documents/convention/convention_accessible_pdf.pdf

PRILOG

Spisak promenljivih izabranih na osnovu teoretskih argumenata

UPITNIK ZA DETE MLAĐE OD PET GODINA

SRBIJA MICS 2019.

Obrazovni ishodi

UB5. Da li dete pohađa predškolsko obrazovanje u tekućoj školskoj godini?

UB6. Da li je (*ime*) ikada pohađao/pohađala bilo koji program predškolskog obrazovanja, kao što je obdanište ili vrtić?

UB7. U bilo koje vreme od septembra 2019. godine, da li je (*ime*) pohađao/pohađala program predškolskog obrazovanja, kao što je obdanište ili vrtić?

UB8A. Da li (*ime*) trenutno pohađa program predškolskog obrazovanja, kao što je obdanište ili vrtić?

UB8B. Pomenuli ste da je (*ime*) pohađao/pohađala predškolsko obrazovanje ove školske godine. Da li (on/ona) trenutno pohađa ovaj program?

UB8D. Postoji više razloga zbog kojih dete ne pohađa vrtić ili obdanište. Pročitacu neke od mogućih razloga i zamolila bih Vas da mi za svaki kažete da li je uticao na to da (*ime*) ne pohađa vrtić ili obdanište:

[A] (*Ime*) neće naučiti važne stvari u obdaništu.

[B] Deca u obdaništu, koje je (*ime*) trebalo da pohađa, ne dobijaju dovoljno pojedinačne pažnje jer su grupe prevelike u odnosu na broj raspoloživog osoblja.

[C] Sa (*ime*) će se postupati loše (zbog etničke pripadnosti, zato što ne zna jezik i sl.).

[D] Ima ko da brine o (*ime*) kod kuće.

[E] (*Ime*) se često razboleva u vrtiću ili obdaništu.

[F] (*Ime*) nije mogao/mogla da dobije mesto u obdaništu, jer su oba roditelja nezaposlena.

[G] U vrtiću ili obdaništu koji je (*ime*) trebalo da pohađa nije bilo dovoljno mesta u trenutku kada je (*ime*) trebalo da bude upisan/upisana.

[H] U blizini kuće ne postoji vrtić ili obdanište.

[I] Usluge boravka u vrtiću ili obdaništu su previše skupe.

[J] Drugi troškovi vezani za boravak u vrtiću ili obdaništu, tj. prevoz, odeća, hrana za vrtić ili obdanište su previsoki.

Zdravstveni ishodi

UB9. Da li (*ime*) ima bilo koje zdravstveno osiguranje?

Porodično okruženje

EC1. Koliko dečjih knjiga ili slikovnica imate za (*ime*)?

EC5. U prethodna 3 dana, da li ste Vi ili neko od članova Vašeg domaćinstva koji ima 15 ili više godina bili uključeni u neku od sledećih aktivnosti sa (ime):

Ako je odgovor „Da”, pitajte:

Ko je sve bio uključen u tu aktivnost sa (ime)?

Hranitelja/maćehu ili očuha sa kojima dete živi u domaćinstvu i koji su bili uključeni u aktivnosti treba smatrati majkom ili ocem.

Obeležite sve date odgovore.

Odgovor „Niko” ne može biti unet ukoliko je član domaćinstva starosti 15 i više godina angažovan u aktivnostima sa detetom.

MAJKA OTAC DRUGI NIKO

[A] Čitali knjige ili gledali slikovnice sa (ime)?

[B] Pričali priče (ime)?

[C] Pevali pesme (ime) ili sa (ime), uključujući uspavanke?

[D] Vodili (ime) van kuće odnosno napolje?

[E] Igrali se sa (ime)?

[F] Imenovali, brojali ili crtali predmete (ime) ili sa (ime)?

EC5A. U prethodna 3 dana, da li ste Vi ili neko od članova Vašeg domaćinstva koji ima 15 ili više godina bili uključeni u neku od sledećih aktivnosti za (ime) ili sa (ime):

Ako je odgovor „Da”, pitajte:

Ko je sve bio uključen u tu aktivnost za (ime) ili sa (ime)?

Hranitelja/maćehu ili očuha sa kojima dete živi u domaćinstvu i koji su bili uključeni u aktivnosti treba smatrati majkom ili ocem.

Obeležite sve date odgovore.

Odgovor „Niko” ne može biti unet ukoliko je član domaćinstva starosti 15 i više godina angažovan u aktivnostima za dete ili sa detetom.

MAJKA OTAC DRUGI NIKO

[A] Pripremali hranu za (ime) ili sa (ime)?

[B] Sređivali sobu za (ime) ili sa (ime)?

EC6 do EC15

UCD2. Odrasli koriste određene metode da decu nauče da se pravilno ponašaju ili da reše neki problem u ponašanju. Pročitacu Vam nekoliko metoda koje se koriste. Molim vas da mi kažete da li ste Vi ili neki drugi odrasli član domaćinstva koristili neki od metoda sa (ime) u poslednjih mesec dana.

[A] Oduzimali privilegije, zabranili nešto što se (ime) sviđa ili zabranili njemu/njoj da izađe iz kuće?

[B] Objašnjavali (ime) zašto je njegovo/njeno ponašanje bilo pogrešno?

[C] Protresli ga/je?

[D] Vikali, drali se ili vrištali na njega/nju?

[E] Davali mu/joj da radi nešto drugo?

[F] Pljeskali, udarali ili šljepali ga/je rukom po zadnjici?

[G] Udarali ga/je po zadnjici ili po drugim delovima tela nečim, kao što je kaiš, četka za kosu, štap ili neki drugi čvrst predmet?

[H] Nazivali ga/je glupim, lenjim ili drugim sličnim imenom?

[I] Šamarali ga/je ili udarali po licu, glavi ili ušima?

[J] Udarali ga/je ili pljeskali po šaci, ruci ili nozi?

[K] Prebijali ga/je, odnosno zadavali više udaraca svom snagom?

UCD5. Da li mislite da je za pravilno odgajanje ili vaspitavanje deteta neophodno fizički kažnjavati dete?

UPITNIK ZA DETE STAROSTI 5–17 GODINA

SRBIJA MICS 2019.

Obrazovni ishodi

CB4. Da li je (*ime*) ikada pohađao/pohađala školu ili predškolsku ustanovu?

CB7. Tokom ove (2019/2020) školske godine, da li je (*ime*) uopšte išao/išla u školu ili predškolsku ustanovu?

CB9. Tokom prethodne (2018/2019) školske godine, da li je (*ime*) uopšte išao/išla u školu ili predškolsku ustanovu?

PR4. Da li dete pohađa bilo koju školu?

PR6D. Da li (*ime*) učestvuje u nekoj od sledećih aktivnosti ili sadržaja u školi koju pohađa, a koje su besplatne?

- [A] Dnevni/produženi boravak (za decu od 1. do 4. razreda)
- [B] Celodnevna nastava (za decu od 1. do 4. razreda)
- [C] Dopunska nastava
- [D] Dodatna nastava
- [E] Školske sekcije (hor, matematičari, biologzi, gluma)
- [F] Individualni obrazovni plan

Zdravstveni ishodi

CB11. Da li (*ime*) ima bilo koje zdravstveno osiguranje?

Porodično okruženje

FCD2. Sada želim da razgovaram sa Vama o još nečemu.

Odrasli koriste određene metode da decu nauče da se pravilno ponašaju ili da reše neki problem u ponašanju. Pročitacu Vam nekoliko metoda koje se koriste. Molim vas da mi kažete da li ste Vi ili neki drugi odrasli član domaćinstva koristili neki od metoda sa (*ime*) u poslednjih mesec dana.

- [A] Oduzimali privilegije, zabranili nešto što se (*ime*) sviđa ili zabranili njemu/njoj da izađe iz kuće?
- [B] Objasnjavali (*ime*) zašto je njegovo/njeno ponašanje bilo pogrešno?
- [C] Protresli ga/je?
- [D] Vikali, drali se ili vrištali na njega/nju?
- [E] Davali mu/joj da radi nešto drugo?
- [F] Pljeskali, udarali ili šljepali ga/je rukom po zadnjici?
- [G] Udarali ga/je po zadnjici ili po drugim delovima tela nečim, kao što je kaiš, četka za kosu, štap ili neki drugi čvrst predmet?
- [H] Nazivali ga/je glupim, lenjim ili drugim sličnim imenom?
- [I] Šamarali ga/je ili udarali po licu, glavi ili ušima?
- [J] Udarali ga/je ili pljeskali po šaci, ruci ili nozi?
- [K] Prebijali ga/je, odnosno zadavali više udaraca svom snagom?

FCD5. Da li mislite da je za pravilno odgajanje ili vaspitavanje deteta neophodno fizički kažnjavati dete?

PR3. Ne računajući školske i verske knjige, koliko imate knjiga koje (*ime*) može da čita kod kuće?

PR5. Da li (*ime*) ikada ima domaće zadatke?

PR6. Da li neko pomaže (*ime*) sa domaćim zadacima?

PR6A. Ko pomaže (*ime*) sa domaćim zadacima?

PR6B. Da li (*ime*) učestvuje u nekoj od navedenih aktivnosti i sadržaja koje Vaše domaćinstvo plaća?

Privatni časovi za školske predmete

Dnevni/produženi boravak

Sportske aktivnosti

Učenje stranih jezika

Muzičko obrazovanje

Drugo

Saradnja porodice i škole

PR7A. Da li u školi koju (*ime*) pohađa postoji savet roditelja?

PR8A. Da li ste Vi ili neki drugi odrasli član Vašeg domaćinstva obavešteni o zaključcima koji su postignuti na sastancima saveta roditelja škole?

PR9A. Da li Vam je poznato da li je tokom sastanaka saveta roditelja diskutovano o nekoj od sledećih tema:

[A] Ključna pitanja koja se odnose na obrazovanje sa kojima se (*ime*) škola suočava?

[C] Izveštaji o kvalitetu rada škole?

PR10. U poslednjih 12 meseci, da li ste Vi ili neka druga odrasla osoba iz Vašeg domaćinstva dobili bilo kakav izveštaj/knjižicu/svedočanstvo za (*ime*) o uspehu iz škole?

PR11. U poslednjih 12 meseci, da li ste Vi ili bilo koja odrasla osoba iz Vašeg domaćinstva otišli u (*ime*) školu iz bilo kog od sledećih razloga?

[A] Školska priredba ili sportski događaj?

[B] Da razgovarate o (*ime*) školskom uspehu sa (njegovim/njenim) nastavnicima?

[C] Roditeljski sastanak?

Pošto je pandemija kovida-19 dovela do zatvaranja škola i prelaska sa obrazovanja u školi na obrazovanje kod kuće, neki indikatori istraživanja MICS6 mogu da budu korisni kao indikatori potencijalnog rizika od isključenosti za vreme pandemije. Treba imati u vidu da će ova analiza obuhvatiti podatke o deci starosti 5–17 godina.

UPITNIK ZA DOMAĆINSTVO SRBIJA MICS 2019.

Rizici u vezi sa kovidom

Aspekti okruženja u domaćinstvu koji su u vezi sa učenjem

HC2A. Koliko soba ovo domaćinstvo ima na raspolaganju? x **HH48** Ukupan broj članova domaćinstva

---

HC2A. Koliko soba ovo domaćinstvo ima na raspolaganju? x **HH52** Broj dece starosti 5–17 godina

---

HC7. Da li Vaše domaćinstvo ima:

[D] Sto i stolice?

HC14D. Da li imate neke od navedenih problema vezane za lokaciju na kojoj živite:

[A] Buka

HC8. Da li Vaše domaćinstvo ima električnu energiju?

EU6. Šta Vaše domaćinstvo uglavnom koristi za zagrevanje prostorija kada je potrebno?
U DOMAĆINSTVU NEMA GREJANJA..... 97

EU9. Šta se u Vašem domaćinstvu uglavnom koristi za osvetljavanje prostorija noću?
U DOMAĆINSTVU NEMA OSVETLJENJA..... 97

HC9A. Da li Vaše domaćinstvo ima televizor?

Ako nema, **HC9A1.** Da li je to zbog toga što ne želite televizor, želite ali ne možete da ga priuštite ili iz nekog drugog razloga?

HC11. Da li neko od članova Vašeg domaćinstva ima kompjuter ili tablet?

Ako nema, **HC11A1.** Da li je to zbog toga što ne želite da ih imate, želite ali ne možete da ih priuštite ili iz nekog drugog razloga?

HC11B. I posebno, da li neko od članova Vašeg domaćinstva ima:

[A] Laptop?

[B] Kompjuter?

[C] Tablet?

HC12. Da li neko od članova Vašeg domaćinstva ima mobilni telefon?

Ako nema, **HC12A1.** Da li je to zbog toga što ne želite mobilni telefon, želite ali ne možete da ga priuštite ili iz nekog drugog razloga?

HC13. Da li Vaše domaćinstvo ima pristup internetu kod kuće?

Aspekti okruženja u domaćinstvu koji su u vezi sa zdravljem

HC9ZA. Da li u Vašem stanu/kući postoji tuš-kabina ili kada?

WS2. Koji je glavni izvor vode koji se u Vašem domaćinstvu koristi u druge svrhe, kao što su kuvanje i pranje ruku?

WS15. Da li delite WC/toalet sa drugim osobama koje nisu članovi Vašeg domaćinstva?

MODUL „FUNKCIONISANJE DETETA”

SEKUNDARNA ANALIZA PODATAKA
ISTRAŽIVANJA MICS6